

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Π.Μ.Σ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

**ΡΩΜΟΣ ΦΙΛΥΡΑΣ. ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΔΙΑΒΑΤΗΣ ΣΕ ΑΝΘΗΡΟ ΚΗΠΟ.
ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΩΣΤΑΣ. Α.Μ. 60035.

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΣΟΦΙΑ ΒΟΥΛΓΑΡΗ

ΣΥΝΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΑΡΣΕΝΙΟΥ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΑΝΟΠΟΥΛΟΣ.

ΚΟΜΟΤΗΝΗ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2021.

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας της παρούσας εργασίας και ότι έχω αναφέρει ή παραπέμπει σε αυτή, ρητά και συγκεκριμένα, όλες τις πηγές, από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών, προτάσεων ή λέξεων, είτε αυτές μεταφέρονται επακριβώς (στο πρωτότυπο ή μεταφρασμένες) είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τη συγκεκριμένη έρευνα ή το συγκεκριμένο μάθημα/σεμινάριο/Πρόγραμμα Σπουδών.

Η έγκριση της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας από το Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέως» (Ν. 5343/1932, άρθρο 202, παρ. 2).

Η ζωή είναι μια ασθενική μορφή της λογοτεχνίας. Δεν μπορεί κανείς να πει από το μαγικό νερό της ποίησης, αν δεν σκοτώσει πρώτα τον δράκοντα. Στο σώμα αυτών που το 'χουν πει είναι φανερά τα ίχνη της πάλης. [...] Ο ποιητής που έχει αίσθηση της πραγματικότητας δεν φοβάται μήπως γίνει συναισθηματικός. Ο συναισθηματικός ποιητής δεν έχει αίσθηση της πραγματικότητας. [...] Το θέμα κάθε ποιήματος δεν είναι κάποιο συγκεκριμένο γεγονός αλλά η ανθρώπινη μοίρα. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι ο ποιητής δεν ενδιαφέρεται για τα συγκεκριμένα γεγονότα. Πράγμα παράδοξο: η ποίηση αναζητεί το ουσιώδες και το διηγετικό, το οποίο δεν μπορεί να εκφράσει παρά μόνο μέσα από ένα υλικό απτό και αλλοιώσιμο. Η μόνη ελευθερία που έχει ο ποιητής είναι η επιλογή από αυτό τό υλικό για να εκφράσει τη σχέση με τον κόσμο που είναι πάντοτε η ίδια: πρόκειται για ένα αίσθημα δυσαρμονίας με τον κόσμο και τα πράγματα, για μια γεύση αποκοπής από μίαν ιδεώδη ισορροπία, ακριβέστερα για την επιθυμία της εξάλειψης μιας δυσαρμονίας. Όλα τα ποιήματα - αισιόδοξα ή απαισιόδοξα- στην ικανοποίηση αυτής της επιθυμίας αποβλέπουν.

Νάσος Βαγενάς. *Η εσθήτα της θεάς. Σημειώσεις για την ποίηση και την κριτική*, εκδ.Στιγμή, Αθήνα, 1988, σ.11, 15, 21-22.

Χωρίς εικονοποιία δεν υπάρχει τέχνη και κυρίως δεν υπάρχει ποίηση. [...] Η ποίηση, όπως και η πρόζα, είναι πρώτα και πάνω από όλα ένας ιδιαίτερος τρόπος σκέψης και γνώσης.[...] Στόχος της τέχνης είναι να μεταδίδει την αίσθηση των πραγμάτων όπως την αντιλαμβανόμαστε και όχι όπως τα γνωρίζουμε. Η τεχνική της είναι να κάνει τα αντικείμενα «ανοίκεια», να κάνει τις μορφές δύσκολες, να αυξάνει τη δυσκολία και τη διάρκεια της αντίληψης, διότι η διαδικασία της αντίληψης είναι ένας αισθητικός αυτοσκοπός και πρέπει να παραταθεί.

Βίκτορ Σκλόφσκι. *Η τέχνη ως τεχνική. Η λογοτεχνική θεωρία του εικοστού αιώνα. Ανθολόγιο κειμένων*, επιμ. Κ.Μ. Newton, μτφ. Αθανάσιος Κατσικερός-Κώστας Σπαθαράκης, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2014, σ.5,7.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ.....	σ.5-9.
1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	σ.10-38.
1.1. Το ιστορικοκοινωνικό, πολιτιστικό και πνευματικό πλαίσιο.....	σ.10-14.
1.2. Η μελαγχολική ιδιοσυγκρασία του ποιητή Ρώμου Φιλύρα.....	σ.15-16.
1.3. Η λογοτεχνική γενιά του 1920.....	σ.17-18.
1.4. Λογοτεχνικά κινήματα και κατευθύνσεις.....	σ.19-21.
1.5. Παρακμή και καταραμένοι ποιητές.....	σ.22-26.
1.6. Ο βίος του καλλιτεχνικού υποκειμένου Ρώμου Φιλύρα.....	σ.27-35.
1.7. Κριτική προσέγγιση.....	σ.36-38.
2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ.....	σ.39-113.
2.1. Συναισθήματα σ' εναλλασσόμενη τάξη, σε μία περίτεχνη και επίπονη άσκηση: Ο ποιητής.....	σ.39-104.
2.2. Οι δύο όψεις του ποιητή: Αισιοδοξία και απαισιοδοξία.....	σ.105-113.
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	σ.114-115.
ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	σ.116-120.

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η ανά χειράς μελέτη ξεκίνησε ως ένας προβληματισμός, που παρουσιάστηκε πάνω στο εργαστήρι δημιουργίας¹ του ποιητή Ρώμου Φιλύρα. Συγκεκριμένα, αφετηρία αποτέλεσε ο προσδιορισμός των ειδοποιών στοιχείων, που καθιστούν το γλωσσικό του μήνυμα ποιητικό². Στο επίκεντρο της έρευνας βρίσκεται η ανίχνευση της θλίψης, της μελαγχολίας, της αίσθησης του κενού από το ποιητικό εγώ, όπως βιώνονται κάθε φορά, και διοχετεύονται στο στίχο. Επιπλέον, θα εστιάσω την προσοχή μου και παράλληλα θα αναπτύξω μία κριτική αποτίμηση σχετικά με τη δημιουργία χιμαιρικών στιγμών από το ποιητικό υποκείμενο και τη διάλυσή τους, όπως προβάλλονται μέσα στα ποιήματα. Καλούμαι να εφαρμόσω αυτό που επισημαίνει με κριτική οξυδέρκεια ο Roland Barthes «με μία συμπληρωματική κίνηση ο κριτικός γίνεται με τη σειρά του συγγραφέας. Έχει ορισμένη συνείδηση του λόγου. Συγγραφέας είναι εκείνος που αισθάνεται και το βάθος του γλωσσικού ιδιώματος κι όχι την οργανικότητα ή την ωραιότητα³». Η πολύτιμη δίτομη έκδοση *Ρώμος Φιλύρας. Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα* πρωτοδημοσιεύτηκε⁴ στη Θεσσαλονίκη το 2013, με τη συνεργασία του Χ. Α. Καραόγλου και της Αμαλίας Ξυνογαλά και πολλών άλλων ερευνητών. Έχει αφετηριακό σημείο τις ενέργειες του Γιώργου Σαββίδη για την έκδοση των ποιημάτων του ποιητή, γι' αυτό και είναι αφιερωμένη στη μνήμη του.

¹ Ο Δημήτρης Αγγελάτος αναφέρει ότι: «Η επικοινωνία και η κατανόηση των διατυπώσεων είναι κατ'ανάγκη ειδολογικού περιεχομένου και στηρίζεται στην αναπαραγωγή του αρχικού, αμετακίνητου νοήματος (:meaning), που διαφοροποιείται από τη σημασία (:significance), ήτοι τη σχέση μεταξύ νοήματος και παραλήπτη: «Η σημασία συνεπάγεται πάντα μια σχέση, ο ένας δε σταθερός, αναλλοίωτος πόλος αυτής της σχέσης εκφράζει το νόημα του κειμένου». Βλ.σχετικά. Δημήτρης Αγγελάτος. *Η Φωνή της Μνήμης*. Εκδότης Λιβάνης, Νέα Σύνορα 1997, σ.41.

² Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Eagleton: «Το γεγονός ότι η λογοτεχνία εκλαμβάνεται ως απόκλιση από τον κανόνα και είναι μια μορφή γλωσσικής βίας που μας οδηγεί μέσω της ανοικείωσης «σε μια πληρέστερη, βαθύτερη αίσθηση της εμπειρίας». Βλ.σχετικά. Eagleton Terry. *Εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας*, μτφ. Μ. Μαυρονάς, Αθήνα 1989, εκδ.Οδυσσέας, σ.25-26.

³ Αναφέρει μεταξύ άλλων ο Barthes ότι: «Πράγματι, κάθε εποχή μπορεί να πιστεύει ότι κατέχει τη μοναδική σημασία του έργου, αρκεί όμως να επεκτείνουμε λίγο την ιστορία για να μετασχηματιστεί αυτή η μοναδική σημασία σε πολλαπλή και το κλειστό έργο σε ανοιχτό». Βλ.σχετικά. Roland Barthes. *Κριτική και Αλήθεια*, μτφ.Θέμης Μπανούσης, συλλογή «Θεωρία», εκδ.Καστανιώτη, 1972, σ.46, 48-49.

Αδιαμφισβήτητα, πρόκειται να φωτίσω ένα σκοτεινό μονοπάτι που ακόμα παραμένει ανεξιχνίαστο από τους ερευνητές, με διεξοδική ανάλυση. Ειδικότερα, απέναντι στη διάχυτη αισιόδοξη θεώρηση των πραγμάτων, και τα ελπιδοφόρα μηνύματα, που μεταφέρει το ποιητικό εγώ, πρόκειται να εστιάσω κυρίως στην αντίπερα όχθη. Συγκεκριμένα, στην απαισιοδοξία που διακατέχει το καλλιτεχνικό υποκείμενο, στη βαριά μελαγχολία του, που διοχετεύεται μέσα από ένα βαθύ παράπονο στο στίχο, καθώς και στο αίσθημα της λύπης του, που απειλεί την ύπαρξη. Ο ίδιος ο Αιμίλιος Χουρμούζιος είχε τονίσει⁵ με έμφαση ότι «το περιμάζωμα του έργου του Ρώμου Φιλύρα είναι μια πράξη δικαιοσύνης προς τον ποιητή, μα ταυτόχρονα και χρήσιμη συμβολή στη μελέτη του νεοελληνικού λυρισμού». Υποκινήθηκα ως ερευνητής από το βαρύ κλίμα που αποπνέει ένα ποιητικό τοπίο, όταν η παλέτα χρωμάτων του έχει στερέψει.

Πραγματοποιώντας διεξοδική ανάλυση των βαθύτερων αισθημάτων του, αυτής της πλημμύρας θετικών και αρνητικών συναισθημάτων, έρχομαι αντιμέτωπος με την απελπισία του. Αναντίρρητα, είναι διάχυτο το μεγάλο παράπονό του, καθώς, όπως αναφέρει ο ποιητής «εκτός από το Μαλακάση και το Κοββατζή κανείς δεν ήρθε να με δει. Και όχι μόνο αυτό, αλλά και το έργο μου, δεν φρόντισε κανένας να το μαζέψει, να το ταξινομήσει και να το τυπώσει⁶». Έτσι λοιπόν, η παρέμβασή μου στα ποιήματά του, με αξιολογικές κρίσεις και σχόλια, λειτουργεί ουσιαστικά σαν πράξη δικαίωσης⁷ στον άδικα χαμένο, από τις μνήμες μας, ποιητή.

⁴ Συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία εξετάζω τις έξι ποιητικές εκδόσεις: *Ρόδα στον αφρό* (1911), *Γυρισμοί* (1919), *Οι Ερχόμενες* (1920), *Κλειψόδρα* (1921), *Ο Πιερότος* (1922), *Θυσία* (1923). Επιπλέον, τα ποιήματα που έγραψε ο ποιητής από τον Ιούλιο του 1923 (Η *Θυσία* βρισκόταν στο τυπογραφείο) ίσαμε τον θάνατό του, το 1942, και τα οποία δημοσιεύτηκαν σε περιοδικά και εφημερίδες. [...] Αυτόγραφα ποιημάτων του Φιλύρα οι επιμελητές της έκδοσης των *Απάντων* του διαθέτουν ελάχιστα, η έκδοσή τους το 2013 βασίστηκε σε έντυπους μάρτυρες». Βλ. σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμος Α', φιλολ. επιμ.: Χ. Α. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.7, 24-27, 31-34.

⁵ Ο.π., σ.9.

⁶ Σήφης Γ. Κόλλιας. *Ρώμος Φιλύρας*, με πρόλογο του ακαδημαϊκού κ.Γρ. Ξενόπουλου, Μάιος 1946, Κόρινθος, σ.39-40.

⁷ Την σημασία μιας έκδοσης των ποιημάτων του Φιλύρα είχε τονίσει και ο Διονύσης Καψάλης σε επετειακό άρθρο με τίτλο «Η ποίηση της ματαιωμένης ωριμότητας. Πενήντα χρόνια από το θάνατο του Ρώμου Φιλύρα, του ποιητή που ήταν “ανάμεσα στον Μαλακάση και τον Καρυωτάκη», στις 21.7.1992 στη εφημ. *Καθημερινή*, όπου μεταξύ άλλων αναφέρει: «μια έκδοση του Φιλύρα σήμερα θα φώτιζε πολλαπλά την ιστορία του

Στο εισαγωγικό κεφάλαιο πρόκειται να αναδειχθεί στο έπακρο ο ιστορικός παράγοντας, μέσα από τα ιστορικά τεκταινόμενα που διαδραμάτισαν πρωτεύοντα ρόλο, στην περίοδο που εξετάζω (1888-1942). Παράλληλα, βέβαια, με αξιολογικές κρίσεις πάνω στην ποίηση του Φιλύρα. Στο κύριο μέρος της μελέτης, όπου αναπτύσσεται η κριτική μου, πρόκειται να αναδειχθεί ο ψυχικός παράγοντας. Συγκεκριμένα, οι ψυχικές διαθέσεις, εσωτερικές συγκρούσεις, η απαισιοδοξία και ο πεσιμισμός, που διακατέχουν το ποιητικό υποκείμενο, και ποτίζουν το στίχο. Οι διάφορες επιστημονικές μελέτες και δημοσιεύματα που έχω στη διάθεσή μου, για την μελαγχολία, το μάταιο του βίου, τη μοναξιά, τη δυστυχία και τη λύπη, ψυχαναλυτικές και μη, λειτουργούν όλα επικουρικά, προκειμένου να αναπτύξω τον κριτικό μου λόγο.

Παράλληλα, με την μνημείωση ιστορικών στοιχείων και ποιητικών, θα αποδείξω περίτρανα, την άποψη που διατύπωσε με κριτική οξυδέρκεια ο Μπαρτ⁸ ότι « ένα έργο είναι «αιώνιο» όχι γιατί επιβάλλει μία μοναδική σημασία σε διαφορετικούς ανθρώπους, αλλά γιατί υποβάλλει διαφορετικές σημασίες στον ίδιο άνθρωπο που μιλάει πάντοτε την ίδια συμβολική γλώσσα σε διάφορες εποχές· το έργο προτείνει, ο άνθρωπος ανταποκρίνεται». Αξίζει να αναφερθεί ότι, στα πρώτα ποιήματα φαίνεται η χαρά, η ομορφιά και η γοητεία, σε σύγκριση με τα μεταγενέστερά του ποιήματα. Ο λόγος είναι, όπως γνωστοποιεί ο Σήφης Κόλλιας, «γιατί η ζωή δεν τον άρπαξε κάτω απ' τη συντριπτική πραγματικότητα, που στίβει κάθε δημιουργική δύναμη και εξαφανίζει μετριότητες και σταματάει ασθενικά ξεκινήματα⁹». Η κατανόηση σε βάθος του ψυχισμού του γράφοντος, τίθεται στο προσκήνιο. Ένα επιβλητικό ποιητικό τοπίο αντικρίζω, ως αναγνώστης του ποιητή, και καλούμαι ουσιαστικά να εντοπίσω τις αρετές της γραφής του, και να τις ανασύρω στην επιφάνεια.

νεοελληνικού λυρισμού, θα βοηθούσε να οργανώσουμε δικαιότερα την πινακοθήκη της, ιδιαίτερα όσον αφορά σ' αυτή την πραγματικά «τραγική γενιά», λαθρόβια ως σήμερα». Σημειωτέον, είχε προηγηθεί η ανθολόγηση δέκα ποιημάτων του ποιητή το 1990 από το Μανόλη Αναγνωστάκη στην ανθολογία *Χαμηλή φωνή*. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμος Α', φιλολ.επιμ.: Χ.Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.31-32.

⁸ Roland Barthes. *Κριτική και Αλήθεια*, μτφ.Θέμης Μπανούσης, συλλογή «Θεωρία», εκδ.Καστανιώτη, 1972, σ.51, 79.

⁹ Σήφης Γ. Κόλλιας. *Ρώμος Φιλύρας*, με πρόλογο του ακαδημαϊκού κ.Γρ. Ξενόπουλου, Μάιος 1946,

Στον προσδιορισμό του τίτλου της εργασίας έλαβα υπόψη μου την πλούσια συγκομιδή ποιημάτων του, παράλληλα με τα αδιέξοδα που αντιμετώπιζε το καλλιτεχνικό υποκείμενο, την μόνωση, την πλήξη και την ανία. Αναντίρρητα, είναι βέβαιο ότι¹⁰ «ο αναγνώστης δεν αναπαράγει παθητικά μια προϋπάρχουσα στο κείμενο σημασία, αλλά με βάση τις οδηγίες του κειμένου, καθίσταται συνδιαμορφωτής αυτής της σημασίας, τόσο μέσω της λειτουργίας της «δημιουργικής φαντασίας» όσο και μέσω του δικού του «κόσμου» που παρεμβάλλεται στην ανάγνωση του κειμένου. Ο Ρικαίρ μιλά κατ' αυτόν τον τρόπο για «διασταύρωση ανάμεσα στον κόσμο του κειμένου και τον κόσμο του αναγνώστη». Πέρα από την θεία έμπνευση, που αποδίδω στον ποιητή, ως ερευνητής, λαμβάνω υπόψη και το γεγονός ότι έχει χαρακτηριστεί ακόμα ως η μεγαλύτερη ποιητική συνείδηση του καιρού τους, κατά τον Μ. Μαλακάση, ενώ ο Κοτζιούλας τον ονόμασε ποιητικό Ρήγα¹¹».

Η παρούσα διπλωματική εργασία είναι προϊόν επίπονης και επίμοχθης ερευνητικής προσπάθειας. Άφθονες αναθεωρήσεις και διαδοχικές επεξεργασίες, τις οποίες επιχείρησα, προκειμένου, όροι, γεγονότα, καταστάσεις, να καθοριστούν με επάρκεια για τον αναγνώστη. Χρωστώ ευγνωμοσύνη στην Σοφία Βούλγαρη, αναπληρώτρια καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας, του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, η οποία τόνωσε το ηθικό, προκειμένου να αναλάβω αυτό το επίμοχθο εγχείρημα. Με τη διαρκή της συμπαράσταση και την καθοδήγησή της, η παρουσία της υπήρξε πολύτιμη. Η διαρκής ενασχόλησή μας, στα μαθήματα του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών, με το ζήτημα της μελαγχολίας, αποτέλεσε το έναυσμα, προκειμένου να προσανατολιστώ ως ερευνητής. Ευτύχησα να μοιραστώ μαζί της τις σκέψεις μου πάνω στο ερευνητικό θέμα και με χρήσιμες υποδείξεις και κατευθυντήριες οδηγίες, με καθοδηγούσε συνεχώς.

Θερμές ευχαριστίες ακόμα, χρωστώ στην επίκουρη καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας

Κόρινθος, σ.19.

¹⁰ Όπως αναφέρει ο Γεράσιμος Καλοκύρης η καντιανή προέλευσης έννοια της «δημιουργικής φαντασίας» αναφέρεται στην ικανότητα συνένωσης ή συσχέτισης ετερογενών μεταξύ τους στοιχείων σε ένα ενιαίο όλο βάσει κανόνων (ενίοτε καινοτόμων) που η ίδια η φαντασία θεσπίζει. Ο Ρικαίρ, προσφεύγει στον Χανς - Γκέοργκ Γκάνταμερ (Hans-Georg Gadamer), ο οποίος αναφέρει ότι: «Κατανοούμε κάτι, όταν ο δικός μας «ορίζοντας» ιστορικών νοημάτων και υποθέσεων «συγχωνεύεται» με τον ιστορικό «ορίζοντα» από τον οποίο το κείμενο της παράδοσης μας μιλά». Βλ.σχετικά. Γεράσιμος Καλοκύρης. *Η θεωρία της ανάγνωσης*

του ίδιου τμήματος, Στεργιανή Χελιδώνη. Πρώτη η ίδια είχε εντοπίσει την ακραία ευαισθησία μου, την κατάθεση ψυχής στον λόγο μου. Έτσι, έδωσε ένα προβάδισμα στη σκέψη, προκειμένου να προσανατολιστώ σε έναν τόσο πηγαίο, και ευαίσθητο ποιητή, και να ταυτίσω ουσιαστικά τον ψυχισμό μου μαζί του. Επιπλέον, ευγνωμοσύνη χρωστώ στον καθηγητή Νεοελληνικής Φιλολογίας Νικόλαο Μαυρέλο του ίδιου τμήματος, ο οποίος στο Προπτυχιακό κύκλο των μαθημάτων, μας παρείχε τα βασικά θεωρητικά εργαλεία για την επιστήμη της Φιλολογίας. Ήταν ο άνθρωπος αυτός, ο οποίος, μας έφερε πρώτα σε άμεση επαφή με τις έννοιες του *κρίνειν* και *αξιολογείν*, και συνεπώς, με την κριτική πράξη, και την αξιολογική διάσταση των κειμένων. Τέλος, ευχαριστίες χρωστώ και στην καθηγήτρια Νεοελληνικής λογοτεχνίας του ίδιου τμήματος, Βασιλική Κοντογιάννη, η οποία με παρέπεμψε στη Άντεια Φραντζή, καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Α. Π. Θ., η οποία έχει ασχοληθεί με τον ποιητή που πραγματεύομαι. Η συμβολή όλων υπήρξε πολύτιμη.

του Ρικαίρ στο *Χρόνος και αφήγηση*, περ. *Νέα Εστία*, τεύχ. 1847, έτος. 85ο, τόμ. 170ος, Σεπτέμβριος 2011, σ. 352, 358.

¹¹ Σήφης Γ. Κόλλιας. *Ρώμος Φιλύρας*, με πρόλογο του ακαδημαϊκού κ. Γρ. Ξενόπουλου, Μάιος 1946, Κόρινθος, σ. 24, 30-31, 35-37, 39-40.

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.

1.1. Το ιστορικοκοινωνικό, πολιτιστικό και πνευματικό πλαίσιο.

Μιλώντας για το γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο, και τις ραγδαίες εξελίξεις και αλλαγές που έλαβαν χώρα, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη τα ιστορικά τεκταινόμενα. Όπως παρατηρεί ο Mario Vitti, «μετά την καταστροφή¹² του '22, το 1923 ο Βενιζέλος συνάπτει με τον Κεμάλ συμφωνία για την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών. Στην ήδη δοκιμασμένη Ελλάδα¹³ καταφθάνουν τα κύματα των προσφύγων. Τις συγκλονιστικές αυτές καταστάσεις¹⁴ αντιμετωπίζουν όλοι οι Έλληνες, χωρίς εξαίρεση· και οι συγγραφείς, φυσικά, που κι αυτοί έχουν πολεμήσει σε διάφορα μέτωπα. Όσοι επιστρέφουν, βρίσκονται σε μια Αθήνα γεμάτη πρόσφυγες». Οι γεμάτο μεθυστικό άρωμα στίχοι του Φιλύρα, πιστεύω, χάνουν τη χάρη¹⁵ και τη θέρμη, όταν το νου του γράφοντος, τυλίγουν συνεχώς αγωνίες, κενοί πόθοι, καθώς και το γεγονός της έλλειψης δυνάμεων. Τα αποτελέσματα της ήττας της μάχης με το χρόνο είναι ορατά, καθώς ο ποιητής είναι πλέον χωρίς ελπίδα και δυνατότητες βελτίωσης. Την ύπαρξή του βαραίνει η απελπισία, η φθορά, η θλίψη και οι νοσταλγίες, που με το πέρασμα του καιρού σβήνουν περισσότερο, όπως και οι ελπίδες εξανεμίζονται, όπως θα αναδειχθεί στη συνέχεια.

¹² Ο Mario Vitti αναφέρει μεταξύ άλλων ότι: «Οι νέοι σμίγουν στα υπόγεια, στα καφενεία, τις ταβέρνες, στα υπογραφεία· συμμετέχουν στις διάμαχες που ξεκινούν από τον *Νουμά*. Πάμπολλα είναι τα βραχύβια περιοδικά. Ένα από αυτά, το μηνιαίο Μούσα (1920-1923), αναλαμβάνει τον ρόλο να ερμηνεύσει τις νέες τάσεις». Βλ. σχετικά. Mario Vitti. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2003, σ.363-365.

¹³ Διαφωτιστικές είναι οι πληροφορίες που αντλούμε από το χρονολόγιο (ιστορικό-πολιτιστικό) κατά την περίοδο που έζησε ο συγγραφέας Ναπολέον Λαπαθιώτης (1888-1944). Φωτίζονται έτσι πτυχές της ιστορίας, καθώς έζησε παράλληλα με τον Φιλύρα. Σημαντικά σχόλια για τα λογοτεχνικά, πολιτικά, κοινωνικά και ευρύτερα ιστορικά δεδομένα που συμπίπτουν χρονικά με το διάστημα ζωής του ποιητή Ρώμου Φιλύρα. Συγκεκριμένα για το διάστημα 1888-1913 αναφέρει το χρονολόγιο ότι: «Το 1888 *Το ταξίδι μου* του Γιάννη Ψυχάρη κυκλοφορεί, και ξεσπά θύελλες αντιδράσεων σχετικά με το γλωσσικό ζήτημα. Το 1897 έχουμε την Κρητική Επανάσταση. «Ο ατυχής πόλεμος»: ελληνικοτουρκικός πόλεμος με ήττα της Ελλάδας. Το διάστημα 1898-1899 είναι η περίοδος του περιοδικού *Τέχνη*. Το 1903 έχουμε το περιοδικό *Νουμάς*, ενώ παράλληλα γράφεται το πολυσυζητημένο έργο *Η Φόνισσα* του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Ο Μακεδονικός Αγώνας το διάστημα 1903-1908. Το 1904 έχουμε την α' έκδοση των καβαφικών ποιημάτων σε ένα τεύχος. Το 1905 σημειώνεται επανάσταση στη Ρωσία. Το 1907 *Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου* δημοσιεύεται, έργο του Κωστή Παλαμά. Το 1908 έχουμε την Επαναστατική Κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου στην Κρήτη. Κίνημα Νεοτούρκων. Το 1909 η *Στέλλα Βιολάντη* του Γρηγόριου Ξενόπουλου, ενώ παράλληλα σημειώνεται το επαναστατικό κίνημα στο Γουδί από τον στρατό. Το 1910 *Η Φλογέρα του Βασιλιά*, έργο του Κωστή Παλαμά, με αναφορές στο ένδοξο βυζαντινό παρελθόν. Το 1911 πεθαίνει ο άγιος των ελληνικών γραμμάτων,

Ο Βαγγέλης Χατζηβασιλείου αναφέρει ότι «η εποχή του Ρώμου Φιλύρα ήταν εποχή ηθελημένης απάθειας και συνειδητής συχνά μάλιστα ιδεολογικά προβεβλημένης παρακμής: Ο αυτοσαρκασμός του Καρυωτάκη, οι πεσσιμιστικές αποστροφές του Ουράνη και η κοινωνική μελαγχολία του Τέλλου Άγρα σφράγισαν τον ελληνικό Μεσοπόλεμο με το πνεύμα της παραίτησης ή της αδιέξοδης ατομικής διαφυγής¹⁶». Ο Φιλύρας, κατά τη γνώμη μου, πολλές είναι οι φορές που ψάλλει τον πόνο¹⁷, και σταδιακά κλιμακώνονται τα δυσάρεστα συναισθήματα. Η ιδανική νεότητα και η συνακόλουθη υγεία του, οι πλούσιες αποχρώσεις, με τις οποίες έστηνε ένα λαμπρό ποιητικό τοπίο, εξαφανίζονται με το πέρασμα του καιρού. Λειτουργούσε η νεότητα και η θύμησή της ως μια παρηγοριά, ένα γερό στήριγμα για το καλλιτεχνικό υποκείμενο, καθώς έβρισκε την ψυχική του γαλήνη. Η σκέψη του ταξίδευε άλλοτε και έπλαθε οράματα.

Την περίοδο του Μεσοπολέμου, όπως αναφέρει ο Αντώνης Δεσποτίδης, «ο συμβολισμός¹⁸ ανανεώνεται και συντήκεται με τον νεορομαντισμό, από τους ποιητές της γενιάς του 1920. Συγκαταλέγει ο ίδιος, ως κυριότερους εκφραστές του νεορομαντισμού και του νεοσυμβολισμού, τον Κώστα Ουράνη, Τέλλο Άγρα, Κλέωνα Παράσχο, Ρώμο Φιλύρα, Νίκο Χάγιερ-Μπουφίδη, Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, Κώστα Καρυωτάκη, Μήτσο Παπανικολάου, Ιωσήφ Ραφτόπουλο, Γιώργο Σταυρόπουλο». Πιστεύω, αναντίρρητα η πηγή ζωής στερεύει, όταν η δυστυχία κυριεύει τον Φιλύρα. Ένα πικρό φαρμάκι, που του κέρασε η άσπλαχνη μοίρα, όταν βυθίζεται θλιμμένος σε δυσάρεστους συλλογισμούς. Ένα ονειρικό ταξίδι¹⁹ που πραγματοποιούσε, και την μαγική φυγή που συνεχώς επιδίωκε και η καρδιά του σκιρτούσε. Προβάλλονται, όπως θα αναδειχθεί στα ποιήματα, οι πικρές συμφορές που βαραίνουν το νου. Ένα μήνυμα αισιοδοξίας που χυνόταν στην ατμόσφαιρα των ποιημάτων χάνεται, όταν σκιαγραφείται η άρρωστη μορφή του.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Το 1912 η Ρόδος καταλαμβάνεται από ιταλικά στρατεύματα. Ξεσπούν οι Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913). Το 1913 δολοφονείται ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄. Η Ήπειρος, η Μακεδονία, η Κρήτη και τα νησιά του Αιγαίου παραχωρούνται στην Ελλάδα». Βλ.σχετικά. Ναπολέον Λαπαθιώτης. *Ποιήματα*, επιμ. Μάριος-Κυπαρίσσης Μώρος, εκδ. Αντώνης Μαλλiάρης, διευθ. έκδ. Δημήτρης Μαλλiάρης, εκδ. Μαλλiάρης-Παιδεία Α.Ε, Θεσσαλονίκη 2017, σ.20.

¹⁴ Ο όρος Μεσοπόλεμος, όπως παρατηρεί ο Αλέξανδρος Αργυρίου, «αποδίδει μονολεκτικά τη χρονική περίοδο «μεταξύ των δύο Πολέμων» από το 1918 (τέλος του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου) έως το 1939 (έναρξη του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου)». Βλ.σχετικά. Αλέξανδρος Αργυρίου. *Μεσοπόλεμος. Λεξικό της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα. Έργα. Ρεύματα. Όροι*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα

Ο Κώστας Στεργιόπουλος επισημαίνει ότι²⁰ «η τέχνη τους εκφράζει μια γενική κόπωση και απαισιοδοξία, συνδυασμένη με την αίσθηση του ανικανοποίητου και του αδιέξοδου. Κλείνεται στο απομονωμένο άτομο και υψώνει «τείχη», βρίσκει τόνους αβρούς για να τραγουδήσει τη φθορά, καταφεύγει στη μνήμη και στην ομορφιά ή κραυγάζει από απόγνωση και απιστία». Ο Ρώμος Φιλύρας, πιστεύω, ακροβατεί σε ένα τετνωμένο σκοινί. Από τη μια μεριά είναι ο βαρύς καημός και οι πόνοι, που τον συντρίβουν ψυχικά, και υποφέρει²¹ από τα δεινά. Απ' την άλλη είναι η Άνοιξη, που έρχεται να φέρει με την επιβλητική ομορφιά της, παρηγοριά²², αγαλλίαση και μία σπίθα ελπίδας²³ στην ψυχή του. Η βουλή του πεπρωμένου είναι σκληρή, καθώς η αρχική μαγεία που σκορπούσε στον ποιητικό διάκοσμο και ευφραίνονταν η ψυχή, μοιραία εκλείπει, όπως

2007, σ.1394.

¹⁵ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Αγάπη, Θάνατος, Ανυπαρξία, Ο Γόης III, Άρρωστο παλικάρι, Πρωινό τρένο». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.52, 74, 85, 98, 121, 146-147.

¹⁶ Βαγγέλης Χατζηβασιλείου. *Πιερότος μιας μαγικής νύχτας*, εφ.Ελευθεροτυπία, 23/12/1992, σ.7/31.

¹⁷ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Πρώμοι χαμοί, Στο νέο χρόνο, Εξίλασμός, Στο νέο χρόνο, Οι Μποέμ, Καιροί..., Ανανέωση, Πρωτοβρόχι, Μόνο την ίδια μου αγλαία ψυχή». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.17, 19, 24, 49-50, 51, 69, 86, 104, 129.

¹⁸ Αντώνης Δεσποτίδης. *Ο Συμβολισμός στη νεοελληνική λογοτεχνία. Λεξικό της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα. Έργα. Ρεύματα. Όροι*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007, σ.2109.

¹⁹ Τα πρώτα χρόνια του Μεσοπολέμου, όπως επισημαίνει ο Αλέξανδρος Αργυρίου: «Οι νέοι ποιητές Τέλλος Άγρας, Ιωάννης Μ. Παναγιωτόπουλος, Μιχαήλ Στασινόπουλος, Γιώργος Καρατζάς, Γιώργος Κοτζιούλας, Κώστας Καρυωτάκης στις πρώτες του ποιητικές συλλογές ακολούθησαν γαλλικά πρότυπα και ονόμασαν τους εαυτούς τους νεοσυμβολιστές και νεορομαντικούς, διατηρώντας τις μετρικές μορφές, και την ομοιοκαταληξία». Βλ.σχετικά. Αλέξανδρος Αργυρίου. *Μεσοπόλεμος. Λεξικό της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα. Έργα. Ρεύματα. Όροι*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007, σ.1394-1395.

²⁰ Κώστας Στεργιόπουλος. *Εισαγωγή. Η ελληνική ποίηση*. Ανθολογία-Γραμματολογία, τ.Γ', εκδ.Σοκόλη, Αθήνα 1990 (3ή έκδ.), σ.41.

²¹ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Χωρίς σκοπό, Ταίρι θανάσιμο, Ροδόφυλλα III [Χύνουν τα μάτια δάκρυα], Θρήνος για έναν έρωτα I, Θρήνος για έναν έρωτα III, Ροδοκάντηλα 4 [Μες στην ψυχή μου πόθους κλώθει...], Στη Δύση της ζωούλας, Στο Μαλακάση». Βλ. σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.190, 212, 298, 314, 317, 323, 324, 356.

²² Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Mario Vittì: «Μερικοί ακολουθούν τις επιταγές του συμβολισμού υψηλών τόνων· άλλοι κατευνάζουν τον καημό τους, με τον συμβολισμό χαμηλών τόνων. Ίνδαλμα ο Mallarmé για τους πρώτους, ο Laforgue για τους δεύτερους, έστω και αν θέλγονται περισσότερο από τον Verlaine. Στην πραγματικότητα ό,τι τους ενώνει είναι μια μείξη αμφοτέρων των τάσεων της συμβολιστικής

Η δεκαετία 1930-1940, όπως αναφέρει ο Τάσος Κόρφης, «αποτελεί την εποχή που συγκέντρωσε όλες τις προηγούμενες ποιητικές τάσεις, δέχτηκε κι επέβαλε τις καινούργιες - το μετασυμβολισμό, την καθαρή ποίηση, τον εικονισμό, τον υπερρεαλισμό και άλλους ισμούς - και καθιέρωσε τους νέους εκφραστικούς τρόπους στην ποίηση, τη σύγχρονη αισθητική²⁴». Θεωρώ ότι ένα πέπλο μυστηρίου απλώνεται στην ποιητική ατμόσφαιρα, καθώς βαθιά μέσα στη ψυχή²⁵ του ποιητή πυκνώνουν οι ανικανοποίητοι και συνάμα κρυφοί πόθοι. Τα αντιθετικά ζεύγη που στοιχίζονται στο λόγο, όπως θα αναδειχθεί στο κύριο μέρος της εργασίας, με τις εποχές του χρόνου δημιουργούν μια ένταση, αποδίδοντας της διακυμάνσεις της τρικυμισμένης ψυχής του ποιητικού υποκειμένου.

Ο Γιώργος Φτέρης αναφέρει²⁶ μεταξύ άλλων στην εφημερίδα *Το Βήμα* στις 12/8/1952 ότι «υπήρχε ένας διάχυτος πόθος ανατροπής, σα να γινότανε μέσα στο φιλολογικό υποσυνείδητο μια νέα αυθόρμητη κατεργασία, μια ασυναίσθητη σουρρεαλιστική ζύμωση. Κι όλο αυτό, στο εξωτερικό του, έπαιρνε τις περισσότερες φορές μια επιδεικτική έκφραση, έμοιαζε με σνομπισμό της τρέλας. Πολλοί νομίζατε πως είχαν πια βαρεθεί το λογικό²⁷ τους, τις τυποποιημένες φόρμες του. Κι ελαχταρούσαν κάτι άλλο διαφορετικό, που να σπάξει ό,τι έρχεται πειθαρχημένο, δαμασμένο από την παράδοση.

παράδοσης: βάρος της ύπαρξης, ζωή χωρίς εκπλήξεις και χωρίς φαντασιώσεις (χωρίς χίμαιρες), χωρίς φιλοδοξίες (μακριά από τη μεγαλορρημοσύνη ενός Σικελιανού και ενός Καζαντζάκη)». Βλ.σχετικά. Mario Vitti. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, εκδ.Οδυσσέας, Αθήνα 2003, σ.363-365.

²³ Όπως αναφέρει η Χριστίνα Ντουνιά: «μετά το κενό που δημιουργείται, με την κατάρρευση της Μεγάλης Ιδέας, οι νέοι λογοτέχνες, είτε ταυτίζουν τη ζωή τους με την τέχνη, είτε συσπειρώνονται γύρω από τις σοσιαλιστικές ιδέες, και τα αντιπολεμικά κηρύγματα, εμφανίζουν αρκετά κοινά γνωρίσματα. Ο εχθρός άλλωστε είναι κοινός: το ασφυκτικό κοινωνικό πλαίσιο και η υποκρισία της αστικής τάξης. Μέσα σε αυτά τα καλλιτεχνικά και κοινωνικά συμφραζόμενα δημιουργήθηκε το έργο του Καρυωτάκη, και ίσως, έτσι μπορούμε να εκτιμήσουμε τη δραστικότητα της ποίησής του, στους λογοτεχνικούς κύκλους των νέων στο τέλος της δεκαετίας του '20 και στις αρχές της δεκαετίας του '30». Βλ.σχετικά. Χριστίνα Ντουνιά. *Η δεκαετία του 1920. Από την ποίηση της παρακμής στην κοινωνική αμφισβήτηση. Για μια ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας του εικοστού αιώνα. Προτάσεις ανασυγκρότησης, θέματα και ρεύματα. Πρακτικού Συμποσίου στη μνήμη του Αλέξανδρου Αργυρίου*. Ρέθυμνο 20-22 Μαΐου 2011, επιμ. Αγγέλα Καστρινάκη, Αλέξης Πολίτης, Δημήτρης Τζιόβας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης- Μουσείο Μπενάκη, Ηράκλειο 2012, σ.79-80.

²⁴ Τάσος Κόρφης. *Ματιές στη λογοτεχνία του Μεσοπολέμου*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1991, σ.144.

²⁵ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Μοίρα, Στα κοιμητήρια, Πρωτομαγιά, [Από το πένθιμο νεκροταφείο], [Άλλη ήταν η ώρα η μοναχή...], Μελαγχολία, Νεκροταφείο φρενοκομείου, Η ξενιτιά, Παλιό μοτίβο». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ. Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.134, 153, 216, 234, 236, 256, 291, 300, 324.

Κάτι που να ξαφνιάζει²⁸ επιτέλους, γιατί δεν είναι μετρημένο, σύμμετρο και ισόρροπο. Έτσι τους άρεσε να φαίνονται λιγάκι βλαμμένοι, λίγο τρελοί». Θεωρώ ότι, η ανικανότητα του ποιητικού εγώ να ανακτήσει την περασμένη υγεία του και ευρωστία, αυξάνει την απόγνωση, και τα θλιβερά συμβάντα²⁹ του βίου συντρίβουν ψυχικά το ποιητικό υποκείμενο. Αυτό γίνεται καθώς το ποιητικό υποκείμενο νιώθει ότι, προδόθηκε από τη μοίρα και από το ονερικό παιχνίδι της ψυχής. Είναι ο καημός ενός ανθρώπου, που πάσχει, και η ανησυχία εμφολεύει εντός του. Ο μελαγχολικός ρεμβασμός και το παράπονο αισθητοποιούνται καθώς το πάθος και ο έρωτας για τη ζωή λείπει. Η απαισιοδοξία τότε μοιραία σκορπά.

²⁶ Τάσος Κόρφης. *Ρόμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.88-89.

²⁷ Γ.Φτέρη. *Δον Κιχώτης με Πήγασο*, εφημ.*Το Βήμα*, 12/8/1952.

²⁸ Για το διάστημα 1914-1944 αναφέρει το χρονολόγιο του Λαπαθιώτη ότι: «το 1914-1918 σημειώνεται ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος». Το 1915 επικρατεί η διαφωνία του Βενιζέλου και Κωνσταντίνου, ο λεγόμενος «Εθνικός Διχασμός». Έχουμε παράλληλα την παραίτηση Βενιζέλου. Το 1916 η Κυβέρνηση Εθνικής Άμυνας Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη. Το 1917 ο Κωνσταντίνος παραιτείται από βασιλέας των Ελλήνων. Παράλληλα, σημειώνεται η έναρξη βασιλείας Αλεξάνδρου. Το 1920: δολοφονείται ο Ίων Δραγούμης. Επιπλέον, η Συνθήκη Σεβρών με την οποία η Δυτική Θράκη παραχωρείται στην Ελλάδα, Η περιοχή της Σμύρνης θα ανήκει διοικητικά στην Ελλάδα, ως το 1922, με τη Μικρασιατική Καταστροφή. Το 1920 ο Βενιζέλος ηττάται στις εκλογές, ενώ ο Κωνσταντίνος επανέρχεται στον θρόνο. Το 1922 ο Ανδρέας Καρκαβίτσας, ο συγγραφέας του έργου *Τα λόγια της πλώρης*, πεθαίνει στην Αθήνα. Ενώ ακόμη το 1922 έχουμε τη Μικρασιατική Καταστροφή. Το 1923 *Η Ασκητική*, το έργο με τα πιστεύω του συγγραφέα Νίκου Καζαντζάκη, κυκλοφορεί. Το 1924 *Η ζωή εν τάφω*, το μυθιστόρημα του Στρατή Μυριβήλη για τη Μικρασιατική Καταστροφή κυκλοφορεί, με νωπές ακόμη τις μήμες των σφαγών και του μεγάλου διωγμού. Το 1928 αυτοκτονεί ο ποιητής Κωνσταντίνος Καρυωτάκης στην Πρέβεζα. Το 1929 το *Ελεύθερο Πνεύμα*, συγγραφέας του οποίου ήταν ο Γιώργος Θεοτοκάς, αποτελεί το μανιφέστο όλης της επόμενης λογοτεχνίας. Εκδίδεται το 1929 με το ψευδώνυμο Διγενής Ορέστης. Για το διάστημα 1931-1944 αναφέρει το ιστορικό και πολιτιστικό χρονολόγιο ότι: «Το 1931 *Η Στροφή* το πρώτο έργο του Σεφέρη εκδίδεται. Το 1933 πεθαίνει ο μεγάλος Έλληνας ποιητής Κωνσταντίνος Καβάφης. Το πρώτο μυθιστόρημα του Μ.Καραγάτση που φέρει τον τίτλο *Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν* από την τριλογία «*Εγκληματισμός κάτω από τον Φοίβο*», κυκλοφορεί. Το 1935 *Οι Νύχτες του Φήμιου* του Κωστή Παλαμά, μία από τις μεγαλύτερες συνθέσεις του ποιητή. Το 1935 *Το Μυθιστόρημα* του Γιώργου Σεφέρη αλλάζει ριζικά την οπτική της ποίησης της εποχής. Η *Υψικάμινος* κι ο Ανδρέας Εμπειρικός εισάγουν τον υπερρεαλισμό στα ελληνικά γράμματα. Στι 4 Αυγούστου του 1936 έχουμε τη δικτατορία του Μεταξά. Το 1936 με 1939 σημειώνεται ο Ισπανικός Εμφύλιος Πόλεμος. Το 1939 έχουμε την Ιταλική εισβολή στην Αλβανία. Το 1940-1941 γίνεται ο Ελληνοϊταλικός πόλεμος. Το 1941 με 1944 έχουμε την Γερμανική, Ιταλική κατοχή στην Ελλάδα. Το 1943 ο Κωστής Παλαμάς πεθαίνει στην Αθήνα. Η κηδεία του, παρουσία των Γερμανών φρουρών, θα λάβει διαστάσεις πανελλήνιου πένθους. Ο Άγγελος Σικελιανός θα απαγγείλει το ποίημα *Στη μνήμη του Παλαμά*. Στις 8 Ιανουαρίου 1944 ο Λαπαθιώτης αυτοκτονεί και κηδεύεται τρεις μέρες αργότερα, στις 11 του μηνός. Τον Οκτώβριο του 1944 απελευθερώνεται η Ελλάδα από τη Γερμανική Κατοχή, και τον Δεκέμβριο ξεσπούν στην Αθήνα τα «Δεκεμβριανά». Ο Τ.Σ.Ελιοτ γράφει τα *Τέσσερα κουαρτέτα* και ο Άγγελος Τερζάκης την *Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ*». Βλ. σχετικά. Ναπολέων Λαπαθιώτης. *Ποιήματα*, επιμ. Μάριος-Κυπαρίσσης Μώρος, εκδ. Αντώνης Μαλλιάρης, διευθ. έκδ. Δημήτρης Μαλλιάρης, εκδ. Μαλλιάρης-Παιδεία Α.Ε, Θεσσαλονίκη 2017. σ.21-22.

1.2. Η μελαγχολική ιδιοσυγκρασία του ποιητή Ρώμου Φιλύρα.

Ο ποιητής μέσα από τα ποιήματά του, όπως θα σκιαγραφηθεί παρακάτω έντονα ο ψυχισμός του και ο εσωτερικός του κόσμος, αποδεικνύεται περίτρανα ότι είναι κάτοχος της ποιητικής τέχνης, και συνακόλουθα προικισμένος³⁰ από τη φύση. Αυτός είναι και ο λόγος που ο Φιλύρας παρασύρεται από τα συναισθήματα και τις επιθυμίες του, με άμεση προβολή του συναισθηματικού του διακόσμου. Έτσι, οι ιδέες που καταθέτει στο λόγο του, βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τον πληθωρικό συναισθηματικό του διάκοσμο. Είναι η τρέλα που οδηγήθηκε ο ποιητής επιστημονικά αποδίδεται εν μέρει στην κατάλληλη έξαρση της μαύρης³¹ χολής. Συγκεκριμένα, όπως εκδηλώνεται ο ποιητής, στον τρόπο που αντιλαμβάνεται τον εαυτό του, κάθε φορά, και τη σχέση του με το θυμόν του, που αποτελεί όργανο της συγκίνησης³² και έδρα του πόνου. Έτσι ο ποιητής, όπως προβάλλεται μέσα από τον ποιητικό του διάκοσμο, βιώνει έντονες στιγμές, με μεγάλη ένταση. Άλλοτε βρίσκει τη δυναμικότητά του, άλλοτε την χάνει.

Η μοναξιά του δικαιολογείται επιστημονικά, ως απόρροια της μελαγχολικής του φύσης, όπως και η μεγάλη ικανότητα του ποιητή στο χειρισμό της φαντασίας του. Με την ίδια λογική, επιστημονικά αποδεικνύεται η άμεση συσχέτιση της τρέλας του ποιητή, με την ικανότητα του για απρόβλεπτους συνειρμούς, και αλλόκοτες συσχετίσεις³³. Είναι ακριβώς η μαύρη χολή, που ορίζει την ασταθή συμπεριφορά του μελαγχολικού Φιλύρα. Το σώμα του έτσι, ανάλογα με το κατάλοιπο της μαύρης χολής³⁴ στο σώμα, που είναι άλλοτε ψυχρή ή θερμή, λειτουργεί ανάλογα.

²⁹ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Αγάπη, Θάνατος, Ανυπαρξία, Ο Γόης III, Άρρωστο παλικάρι, Πρωινό τρένο, Χωρίς σκοπό, Ταίρι θανάσιμο, Ροδόφυλλα III [Χύνουν τα μάτια δάκρυα], Θρήνος για έναν έρωτα I, Θρήνος για έναν έρωτα III, Ροδοκάντηλα 4 [Μες στην ψυχή μου πόθους κλώθει...], Στη Δύση της ζωούλας, Στο Μαλακάση». Βλ. σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.52, 74,85, 98, 121, 146-147, 190, 212 ,298, 314, 317, 324, 356.

³⁰ Ο Jackie Pigeaud αναφέρει μεταξύ άλλων: « Η ποιητική τέχνη είναι κτήμα του προικισμένου από τη φύση (του ευφυούς) ή του τρελού (του μανικού) γιατί οι πρώτοι είναι εύπλαστοι, οι δεύτεροι εκστατικοί [...] Το 30ό Πρόβλημα μπορούμε να πούμε ότι καταργεί τη διάζευξη ανάμεσα στον ευφυή και τον τρελό [...] ο προικισμένος και ο τρελός ανήκουν στην ίδια φυσική κατηγορία: τον μελαγχολικό». Βλ.σχετικά. Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.46, 57.

³¹ Ό.π., σ.59, 61.

³² Όπ., σ.30, 50, 51.

Ο ποιητής έτσι παρουσιάζεται ως έξοχος, έχει εξαιρετικές επιδόσεις, καθώς διαθέτει το κατάλοιπο (περίττωμα) της μαύρης χολής, σε υπερβολική ποσότητα. Ακλόνητη υπόθεση, και αδιάψευστη αλήθεια αποτελούν τα έξοχα ποιήματά του, αποτέλεσμα ενός δημιουργικού πνεύματος, που δεν επαναπαύεται, και δημιουργεί, με όπλο τη δυναμική του φαντασία. Οι στιγμές προσωπικής ευδοκίμησης του ποιητή, και συνακόλουθα η υγεία του, οφείλεται στο καλό μείγμα των χυμών στο σώμα του. Συγκεκριμένα του αίματος, του φλέγματος, της κίτρινης και της μαύρης³⁵ χολής. Η περίπτωση, δηλαδή ο καιρός που ο ποιητής συνθέτει, επηρεάζει το συναισθηματικό του κόσμο, εκφράζοντας με τρόπο ανάλογο τις ψυχικές³⁶ του διαθέσεις, και διοχετεύοντάς τες στο στίχο. Οι τέσσερις εποχές του χρόνου, Χειμώνας - Άνοιξη -Καλοκαίρι - Φθινόπωρο, εκφράζουν βαθύτερες συναισθηματικές καταστάσεις του ποιητή. Ηδονικές στιγμές ξυπνούν, και σβήνουν, ο πόνος και η οδύνη χαράσσεται μέσα του, ανάλογα με την εποχή. Το σύμπτωμα της έκστασης, που εμφανίζει ο ποιητής, ορίζεται ως μια έξοδος από τον εαυτό, το αποκορύφωμα της παραφροσύνης, και η ονομασία της τρέλας. Στην αντίπερα όχθη, η μανία του ορίζεται ως έκστασις της διανοίας³⁷.

³³ Ο Jackie Pigeaud αναφέρει σχετικά ότι: «Η διέγερση της τρέλας προδιαθέτει στον υπέρτατο βαθμό τις ικανότητες του πνεύματος για απρόβλεπτους συνειρμούς και αλλόκοτες συσχετίσεις που κινούν την προσοχή και ξυπνούν έντονα πάθη». Ο.π., σ.66.

³⁴ Ο Jackie Pigeaud αναφέρει χαρακτηριστικά: «Μπορεί να υπάρχουν κρίσεις παροδικής μελαγχολίας όπως είναι η μέθη. [...] να αισθανθεί αποθάρρυνση ή χαρά χωρίς προφανή λόγο». Ο.π., σ.18-38, 33.

³⁵ Ο.π., σ.29-38, 33.

³⁶ Ο Στέργιος Μήτας αναφέρει για τον Φιλύρα ότι: «Μάλλον πλησιάζει τους φανταζίστες των αρχών του αιώνα, με το αίτημά τους για την απελευθέρωση του νου και της καρδιάς που μπορεί να προσδώσει νέες όψεις στον κόσμο -τους γνώριζε δε από νωρίς. [...] Γράφει συνέτα σε πλήρη αρμονία κι έχει στοιχεία από τον αισθητισμό του Wilde κι από τον λυρισμό των Γάλλων συμβολιστών. [...] Ετεροκατευθυνόμενος ο ποιητής σε μιαν εποχή ανακατατάξεων και δύσκολων κοινωνικών διαμορφώσεων, μένει μ' ένα λόγο φτιαγμένον απ' άλλους, λόγος λαξευτός με σμίλη». Βλ.σχετικά. Στέργιος Μήτας. *Η πρωθύστερη σημασία του Ρώμου Φιλύρα*, περ. *The Books Journal*, τχ. 60, 14/01/2016.

³⁷ Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.38-40.

1.3. Η λογοτεχνική γενιά του 1920.

Είναι κοινός τόπος της επιστημονικής έρευνας, όπως αναφέρει ο Ευριπίδης Γαραντούδης, ότι «οι ηλικιακά νεότεροι³⁸ του Σικελιανού, του Βάρναλη και του Καζαντζάκη ποιητές, όσοι γεννήθηκαν την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα, ή και λίγο πριν, και εμφανίστηκαν στα γράμματα τη δεκαετία του 1910, ονομάστηκαν³⁹ «Γενιά του 1920». Υποστηρίζω ακριβώς, ως ερευνητής ότι είναι η ακραία ευαισθησία του Φιλύρα, στο πλαίσιο της γενιάς του '20, που φτάνει σε ένα ξέσπασμα, εκφράζοντας το βαθύ παράπονο της καρδιάς. Με την πραγμάτευση προσωπικών θεμάτων και της τάσης για ενδοσκόπηση, κατορθώνει να αγγίξει την ψυχή του κάθε αναγνώστη. Η βιοματική κατάσταση συνταράσσει τον αναγνώστη, καθώς έρχεται να προστεθεί στο λόγο του Φιλύρα η σταδιακή του κατάρρευση και απογοήτευση. Το βαθύ αίσθημα του πόθου και του αναπόδραστου τέλους, με την μοιραία τροπή και συντριβή⁴⁰ του ήρωα, μας αγγίζει.

³⁸ Ο Ευριπίδης Γαραντούδης αναφέρει ότι: «Ο Κ.Θ.Δημαράς στην *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας* (1948-1949) προσδιόρισε ολόκληρη τη λογοτεχνική, ιδίως την ποιητική, παραγωγή της περιόδου 1890-1922 με την εμφατική φράση «στη βαριά σκιά του Παλαμά. [...] Κύρια χαρακτηριστικά τους αναγνωρίστηκαν ο χαμηλόφωνος λυρισμός, η χρήση της καθημερινής γλώσσας και η επιλογή ταπεινών θεμάτων, η πίκρα για την απώλεια των ιδανικών και η απογοήτευση από την αδιάφορη και μίζερη ζωή της πόλης, η αίσθηση της αποξένωσης από το κοινωνικό περιβάλλον, η νοσταλγία των περασμένων και η διάθεση φυγής στη φύση, στο πραγματικό ή ονειρικό ταξίδι». Βλ.σχετικά. Ευριπίδης Γαραντούδης -Δώρα Μέντη. *Και με τον ήχον των για μια στιγμή επιστρέφουν... Η ελληνική ποίηση τον 20ό αιώνα. Επίτομη Ανθολογία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2016, σ.33-34, 40-41.

³⁹ Μας ενημερώνει ο Λίνος Πολίτης ότι: «Παρ' όλο τον ερωτισμό (του Ρώμου Φιλύρα) ακόμα και τον ιδανισμό του ποιητή, υπάρχει μια γέυση πίκρας και απογοήτευσης, μια θλίψη για τα χαμένα ιδανικά, ένας υποκειμενισμός που εκφράζεται με σουρντίνα και με ένα λεξιλόγιο καθημερινό· μια ποίηση των σαλονιών, έξω από την καθιερωμένη ποιητική γλώσσα. Η αντιρωϊκή αυτή διάθεση φτάνει και ως την ειρωνεία και τον αυτοσαρκασμό· [...] Η γενιά του 1920 «καλλιέργησε σε πολλούς τόνους το αίσθημα αυτό του ανικανοποίητου και της παρακμής· οι ποιητές-«*décadents*» ή «*intimistes*»- είναι πολλοί, σχηματίζουν πομπικές φιλολογικές συντροφίες σε καφενεία και δημοσιεύουν τους στίχους των σε λιγόζωα λογοτεχνικά περιοδικά». Βλ.σχετικά. Λίνος Πολίτης. *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., 21η ανατύπωση, Αθήνα 2014, σ.246-347, 249-250.

⁴⁰ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Χινόπωρο, Εγκατάλειψη, Ανάπαυση, Αμαζόνα, Το τέρμα, Πρωτοχρονιάτικο, Τα γερατειά του Δον Ζουάν, Στάχτη νιότης». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ερρεθέντα*, τόμ. Β', φιολ.επιμ.: Χ. Α. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University

Θεωρώ ότι, το μοιραίο παιχνίδι της μοίρας και της ζωής, έχει σημαδέψει τον Ρώμο Φιλύρα, ο οποίος είναι πλέον πρόσωπο αντάξιο δράματος. Έχει επίγνωση ο ποιητής⁴¹ των συμφορών που του επιφύλαξε η μοίρα, ενώ τα οδυνηρά βιώματα υπερέβησαν τους φόβους του. Δεν έχει απομείνει κάποιο θετικό γεγονός να τον αναζωογονήσει, όπως θα διαφανεί στο κύριο μέρος της εργασίας, έτσι ώστε να συντηρηθεί ψυχοσωματικά και να υποφέρει⁴² την άδικη τροχιά της μοίρας. Αναντίρρητα, η δυστυχία⁴³ και οι ατυχίες του βίου βαραίνουν, τόσο την σκέψη, έτσι ώστε, ακόμα και ένα μικρό διάλειμμα ή μια παύση σύντομη από τα δεινά, να φαντάζουν εκτός τόπου και χρόνου.

Studio Press, 2013, σ.344, 348, 380, 383, 384, 388, 389-391, 393.

⁴¹ Αλέξανδρος Αργυρίου. *Γενιά του 1920. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007, σ.367-368.

⁴² Αναφέρει ο Roderick Beaton ότι: «Γι' όλους αυτούς, η ζωή που τους έλαχε να ζήσουν είχε απογυμνωθεί από ιδανικά, και ο ρόλος του ποιητή ήταν να θρηνήσει αυτή την απώλεια. Με αυτόν τον τρόπο, είτε επιβεβαιώνουν την ύπαρξη τέτοιων ιδανικών σε μια άπιαστη υπερβατική σφαίρα, ή κατηγορούν περιφρονητικά την κοινωνία, που τα κατέλυσε, με την καταστροφική πεζότητά της». Βλ.σχετικά. Roderick Beaton. *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία*, μτφ.Ευαγγελία Ζουργού, εκδ.Νεφέλη, Δεκέμβριος 1996, σ.169-170.

⁴³ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Αγάπη, Θάνατος, Ανυπαρξία, Ο Γόης III, Άρρωστο παλικάρι, Πρωινό τρένο, Χωρίς σκοπό, Ταίρι θανάσιμο, Ροδόφυλλα III [Χύνουν τα μάτια δάκρυα], Θρήνος για έναν έρωτα I,Θρήνος για έναν έρωτα III, Ροδοκάντηλα 4 [Μες στην ψυχή μου πόθους κλώθει...], Στη Δύση της ζωούλας, Στο Μαλακάση». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.52, 74, 85, 98, 121, 146-147, 190, 212, 298, 314, 317, 324, 356.

1.4. Λογοτεχνικά κινήματα και κατευθύνσεις.

Ο νεορομαντισμός και ο νεοσυμβολισμός⁴⁴ είναι τάσεις στη νεοελληνική λογοτεχνία, όπως επισημαίνει ο Μιχάλης Μερακλής, «κυρίως στην ποίηση, που εκδηλώθηκαν στον Μεσοπόλεμο, με βασικά χαρακτηριστικά την επιθυμία φυγής, τη ρήξη με την παλαμική παράδοση και τη μορφική ανανέωση του στίχου. Εκφραστές του κλίματος αυτού είναι οι, Κώστας Καρυωτάκης, Κώστας Ουράνης, Ναπολέον Λαπαθιώτης, Κλέων Παράσχος, Νίκος Χάγερ-Μπουφίδης, Τέλλος Άγρας, Ρώμος Φιλύρας, Φώτος Γιοφύλλης, Λ.Αλεξίου, Ιωσήφ Ραφτόπουλος, Κωστής Βελμύρας, Μήτσος Παπανικολάου, Γ. Σταυρόπουλος κ.ά». Πνεύμα ανήσυχο, ο Ρώμος Φιλύρας θεωρώ ότι αντιλαμβάνεται με τις αισθήσεις ένα βαρύ και μοιραίο αίσθημα μιας ανοιχτής πληγής και υποφέρει εσωτερικά. Προβληματισμοί τυλίγουν τη σκέψη του, αποτυπώνοντας το παράδοξο αίσθημα του τρόμου, που τον κυκλώνει, στο στίχο. Χάνεται σε σκοτεινά μονοπάτια του νου, και κριτικά στοχάζεται. Η βολεμένη, εξαισία και συνάμα ευτυχισμένη⁴⁵ ζωή, όπως προβαλλόταν στον ποιητικό διάκοσμο, απρόσμενα χάνεται. Επιπλέον, όταν καταπιάνεται με κρίσιμα θέματα πάνω στην ύπαρξη, χάνεται η παρθενικότητα στην έκφραση και παράλογες σκέψεις έρχονται να κατακλύσουν το νου και συνάμα να φέρουν μία αναστάτωση στο λόγο. Είναι ακριβώς, η απαισιόδοξη θεώρηση της πραγματικότητας των εκπροσώπων του νεορομαντισμού, των Γάλλων⁴⁶ συμβολιστών, των καταραμένων⁴⁷ ποιητών, αλλά και των αισθητιστών.

⁴⁴ Μιχάλης Μ.Μερακλής. *Νεορομαντισμός και νεοσυμβολισμός. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007, σ.1566.

⁴⁵ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Πρώιμοι χαμοί, Στο νέο χρόνο, Εξίλασμός, Στο νέο χρόνο, Οι Μποέμ, Καιροί..., Ανανέωση, Πρωτοβρόχι, Μόνο την ίδια μου αγλαία ψυχή, [Τώρα σιμώνω στου τάφου τον ουδό]». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ. Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.17, 19, 24, 49-50, 51, 69, 86, 104, 129, 130.

⁴⁶ Όπως αναφέρει ο Τάσος Κόρφης: «Η επίδραση του Γάλλου ποιητή Jules Laforgue στη νεοελληνική ποίηση είναι ότι αρχικά το πεζολογικό στοιχείο, είναι μάλλον ο βασικός καμβάς που πάνω του, μ' ενάργεια και πρωτοτυπία, υφάνθηκαν με έντονα, συνήθως χρώματα - μακριά από τις θρηνωδίες των συμβολιστών - τα σχέδια της θανάσιμης μελαγχολίας και της πικρόχολης ειρωνείας του. Η ανία, που συνήθως συνοδεύεται από πεσιμισμό αλλά και από αλαζονεία, κυριαρχεί σ' αυτά τα ποιήματα. Όπου η αίσθηση της ανθρώπινης ματαιότητας εναλλάσσεται με την πικρή χαριτολογία ή το εκφραστικό παιχνίδι και η μεταφυσική αγωνία με τον κλαυσίγελο. Με στίχους ανισοσκελείς ή και ελεύθερους, ηχητικές δυσαρμονίες και απρόοπτες ρίμες που εκφράζουν και μορφικά το σπασμωδικό και το παράλογο της ζωής». Βλ.σχετικά. Τάσος Κόρφης. *Ματιές*

Η ατάραχη ψυχή του Φιλύρα νομίζω ότι βιώνει μια ταραχή, που έρχεται να συνταράξει⁴⁸ την μυστική γαλήνη, και την άρρητη ομορφιά του στίχου. Στην αρχική ησυχία της ψυχής, προβάλλεται με ένταση στο στίχο η ανησυχία, που τον κυριεύει. Ο στίχος πλημμυρίζει από το συναίσθημα του ποιητικού υποκειμένου. Άλλοτε εκφράζεται η δίψα του να ζήσει στιγμές και άλλοτε σημαδεύεται ο στίχος από έναν βαθύ πόνο, που τραντάζει τον αναγνώστη, και έρχεται να τον βυθίσει στην σκέψη. Όλες αυτές είναι γενικές κρίσεις, που θα αποτυπωθούν στο κύριο μέρος με ακρίβεια και παραπομπές στα ποιήματα. Προηγείται πάντα ένας απολογισμός μου ως ερευνητή. Με κριτήριο την τήρηση⁴⁹ ή μη των παραδοσιακών μετρικών κανόνων οι Μετασυμβολιστές, όπως επισημαίνει η Φιλοκύπρου, «μπορούν να διαιρεθούν σε δύο κατηγορίες: τους «παραδοσιακούς» και τους «ανανεωτές». Στην πρώτη κατηγορία εντάσσει τον Φιλύρα, τον Λαπαθιώτη και την Πολυδούρη, ενώ ο Ουράνης, ο Άγρας, ο Καρυωτάκης και ο Σκαρίμπας⁵⁰ στη δεύτερη. Ο Φιλύρας έχω την πεποίθηση ότι είναι ένας χλωμός διαβάτης σε ένα μαγικό κήπο. Τις στιγμές ακριβώς που λυγίζει, αναντίρρητα σημαδεύεται από την διάψευση⁵¹ των ελπίδων, καθώς διαβαίνει τους απατηλούς δρόμους και ορίζοντες της χίμαιρας.

στη λογοτεχνία του Μεσοπολέμου, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1991, σ.117.

⁴⁷ Ο Ν.Π.Καραβίας στο *Το δράμα μιας γενιάς*, το 1933 παρατηρεί ότι: «Παρά τις νίκες στους Βαλκανικούς πολέμους, η κατάσταση στην Ελλάδα, όπως και στην Ευρώπη γενικά (πολλές ανθρώπινες απώλειες στους Βαλκανικούς πολέμους, προετοιμασία του Α' Παγκοσμίου Πολέμου) δικαίωσε την απαισιόδοξη ποίηση και πριν το 1914. Η ατιμώσφαιρα της απογοήτευσης και της αποθάρρυνσης της εποχής περιγράφεται πολλά χρόνια μετά (το 1933) από τον Π.Ν.Καραβία, ο οποίος αναφέρεται ειρωνικά στην «ειδυλλιακή εκστρατεία του 1912»: «Που ήταν λοιπόν ο Ηρωισμός, η Πατρίδα και οι Θεοί με τις διαφορετικές εθνικότητες; [...] Μια φενάκη, η εθνική πατρίδα και μια αυταπάτη, η δημοκρατική ελευθερία». [...] Όπως αναφέρει η Έλλη Φιλοκύπρου: «Η ποίηση του Παλαμά, του Καβάφη, του Σικελιανού, του Γρυπάρη, του Πορφύρα και του Χατζόπουλου, καθώς και ο Γαλλικός Συμβολισμός καθορίζουν αποφασιστικά τη δημιουργία της μετασυμβολιστικής ποιητικής». Βλ.σχετικά. Έλλη Φιλοκύπρου. *Η γενιά του Καρυωτάκη, φεύγοντας τη μάστιγα του λόγου*, εκδ.Νεφέλη, Αθήνα 2009, σ.216-217.

⁴⁸ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Αγάπη, Θάνατος, Ανυπαρξία, Ο Γόης III, Άρρωστο παλικάρι, Πρωινό τρένο, Χωρίς σκοπό, Γαίρι θανάσιμο, Ροδόφυλλα III [Χύνουν τα μάτια δάκρυα]». Βλ.σχετικά. Ρόμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καρασόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.52, 74, 85, 98, 121, 146-147, 190, 212, 298.

⁴⁹ Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της μετασυμβολιστικής ποίησης είναι η τεχνική της προβολής των νοηματικών σχέσεων των λέξεων, μέσω της ακουστικής δομής του ποιήματος: [...] οι διαταραχές του μέτρου απηχούν συχνά τους προβληματισμούς των ποιητών. [...] Συνθέτουν την ποίησή τους διερευνώντας τα αδιέξοδά της. [...] ο όρος Μετασυμβολισμός έχει χρησιμοποιηθεί με παρόμοιο τρόπο αναφορικά με τη γαλλική ποίηση των ετών 1900-1920 [...] το 1928, ο Άγρας τοποθετεί την ποίηση του Καρυωτάκη σε μια γραμμή που ξεκινά από τον Baudelaire και περνά από τον Verlaine και τον Laforgue [...] παρουσιάζουν κοινά ποιητικά χαρακτηριστικά, χωρίς όμως να τους ενώνει κάποιος αρχηγός σχολής ή μανιφέστο. [...] *Νικημένοι της ζωής*, όπως δηλώναν οι ίδιοι, παραμερίστηκαν και στην ποίηση από τη δυναμική γενιά του

³⁰ και παραγκωνίζονται εξακολουθητικά, [...] καταχωρίζονται συνοπτικά ως «μια γενιά που έχει συνείδηση

της ανεπάρκειάς της μπροστά στα μεγάλα της ζωής», «ποιητές της παραίτησης». Βλ.σχετικά. Έλλη Φιλοκύπρου. *Η γενιά του Καρυωτάκη, φεύγοντας τη μάστιγα του λόγου*, εκδ.Νεφέλη, Αθήνα 2009, σ.180, 193-194, 20, 16-18, 13-14.

⁵⁰ Η Φιλοκύπρου στο Μετασυμβολισμό αναφέρει ως κεντρικό το ζήτημα αυτό: «της αιώρησης του ποιητικού λόγου ανάμεσα στο πραγματικό και στο φαντασικό, στο κατορθωμένο και στο ακατόρθωτο, στις λέξεις και στη μουσική [...] η προϋπόθεση του λόγου -η ποιητική ιδιότητα- καθορίζει αποφασιστικά την οντότητα των ποιητών, απαγορεύοντάς τους την προσαρμογή στην πραγματικότητα και καταδικάζοντάς τους σε μια υπαρξιακή αιώρηση ανάμεσα στη γη και στο όνειρο. [...] Σε άβολη σχέση με την πραγματικότητα που τους περιβάλλει. [...] Επιπλέον περιλαμβάνονται οι ποιητές Μήτσος Παπανικολάου, Καίσαρ Εμμανουήλ, Τεύκρος Ανθίας, Μίνως Ζώτος, Ορέστης Λάσκος, Νίκος Χάγιερ-Μπουφίδης, Ανθούλα Σταθοπούλου. Επιπλέον, δύο ποιητές που είναι ταυτόχρονα και κριτικοί ο Κλέων Παράσχος και Ι.Μ.Παναγιωτόπουλος». Βλ.σχετικά. Ό.π., σ.23, 118, 15-16.

⁵¹ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Μελαγχολία, Νεκροταφείο φρενοκομείου, Η ξενιτιά, Παλιό μοτίβο, Χινόπωρο, Εγκατάλειψη, Ανάπαυση, Αμαζόνα, Το τέρμα, Πρωτοχρονιάτικο, Τα γερατιά του Δον Ζουάν, Στάχτη νιότης». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα.Απαντα τα ευρεθέντα*, τόμ. Β', φιολ. επιμ.: Χ.Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.256, 291, 300, 324, 344, 348, 380, 383, 384, 388, 389-391, 393.

1.5. Παρακμή και καταραμένοι ποιητές.

Για τον όρο παρακμή, επισημαίνουν χαρακτηριστικά ο Αντώνης Δεσποτίδης και Μιχάλης Μ. Μερακλής⁵² ότι πρόκειται για «λογοτεχνικό ρεύμα «décadence», που εμφανίστηκε στη Γαλλία τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα και αποτελεί πρώιμο στάδιο του συμβολισμού. Οι παρακμιακοί ανανεώνουν το «mal de siècle», των ρομαντικών και υπό την επιρροή της φιλοσοφίας του Arthur Schopenhauer, του Charles Baudelaire και του κλίματος που δημιουργήσε η ήττα της Γαλλίας στον γαλλοπρωσικό πόλεμο του 1870, προβάλλουν τον ακραίο υποκειμενισμό, την εκλέπτυνση στη τέχνη, την αντίθεση φύσης - τέχνης, την ευφορία των ναρκωτικών, τις σεξουαλικές ακρότητες. Στη διεφθαρμένη κοινωνία αντιπαραθέτουν έναν εντελώς φανταστικό κόσμο και η ποίησή τους χαρακτηρίζεται από απαισιοδοξία, μυστικισμό, εξωτισμό, επιθυμία φυγής». Ο Ρώμος Φιλύρας, που εντάσσεται στα ελληνικά δεδομένα στους παρακμίες, θεωρώ ότι συνεχώς προβαίνει σε θλιβερές διαπιστώσεις. Κρατά μέσα η φωνή του ένα βογκητό, που μοιραία εξωτερικεύεται, αναδεικνύοντας βαθύτερες⁵³ πτυχές του. Το σκληρό μέτρημα των δυσάρεστων καταστάσεων, όπως θα δούμε, γκρεμίζει κάθε μαγικό και επιβλητικό τοπίο, με τη ραγισμένη καρδιά του να βρίσκεται στο επίκεντρο. Οι ρωγμές του προβάλλονται. Οι προσπάθειες για απαλλαγή από τη δυσάρεστη πραγματικότητα του ποιητικού εγώ, που ορθώνεται μπροστά του, είναι μάταιες. Η αναμονή σημαδεύει, καθώς πλημμυρίζεται η σκέψη από αναπάντεχα ερωτήματα.

⁵² Ο Αντώνης Δεσποτίδης και Μιχάλης Μ.Μερακλής αναφέρουν ότι: «Χαρακτηριστικοί εκπρόσωποι της παρακμής στη γαλλόφωνη λογοτεχνία είναι οι Charles Cros, Germain Nouveau, Tristan Corbiere, Joris -Karl Huysmans, Maurice Maeterlinck, Georges Rodenbach. Στη Μεγάλη Βρετανία, το πνεύμα της παρακμής και το έργο του Walter Pater διαμορφώνουν το κίνημα του αισθητισμού, με αντιπροσωπευτικότερο εκπρόσωπο τον Oscar Wilde [...] Στη γερμανόφωνη λογοτεχνία, όπως αναφέρουν εν συνεχεία, το πνεύμα της παρακμής χαρακτηρίζει το έργο των Stefan George, Rainer-Maria Rilke, Hugo von Hofmannsthal και Thomas Mann, ενώ στην Ιταλία εκφράζεται από τον Gabriele D' Annunzio. [...] Η ηθογραφική «υγεία», που επιζητούσε η γενιά του 1880, αντικαθίσταται από το πνεύμα της παρακμής: [...] «ο ποιητής ζει μέσα στην ποίηση», δηλαδή μέσα σε ένα διακεκριμένο από τη ζωή χώρο (Δημ.Τσάκωνας)». Βλ.σχετικά. Αντώνης Δεσποτίδης, Μιχάλης Μ. Μερακλής. *Παρακμή. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007, σ.1725.

⁵³ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Αγάπη, Θάνατος, Ανυπαξία, Ο Γόης III, Άρρωστο παλικάρι, Πρωινό τρένο, Χωρίς σκοπό, Ταίρι θανάσιμο, Ροδόφυλλα III [Χύνουν τα μάτια δάκρυα], Θρήνος για έναν έρωτα I,Θρήνος για έναν έρωτα III, Ροδοκάντηλα 4 [Μεσ στην ψυχή μου πόθους κλώθει...], Στη Δύση της ζωούλας, Στο Μαλακάση». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.52, 74, 85, 98, 121, 146-147, 190, 212, 298, 314, 317, 324, 356.

Ο Φιλύρας, που άλλοτε διέσχιζε μία συνεχή πορεία μεταξύ ονείρων και οραμάτων, και μια δροσερή πνοή ξεχειλίζει από τον ποιητικό διάκοσμο, μοιραία εξαφανίζεται. Αναδεικνύεται έτσι η δυσθυμία του, που χαρακτηρίζει το πνεύμα της παρακμής. Υποφέρει συντριμμένος σε μία φριχτή αναμονή, και διαμαρτυρείται χαμηλόφωνα για τις ολέθριες και οδυνηρές συνέπειες του χρόνου. Ο ποιητής είναι καταδικασμένος⁵⁴ στη θύμηση, σαν αυτοτιμωρούμενος, και η πένα του αναδεικνύει ότι το βλέμμα του έχει λυγίσει.

Η λογοτεχνία της *décadance*⁵⁵, όπως αναφέρει η Αλεξάνδρα Ρασιδάκη, με την προτίμησή της σε καθετί νοσηρό, δημιουργεί τον τύπο του μελαγχολικού δανδή, που με το χαρακτηριστικό του μείγμα δυσθυμίας και ανίας γίνεται σύμβολο της παρακμής, προκαλώντας την αστική αισθητική». Ειδικότερα για τον Φιλύρα, που εξετάζω, έχω την πεποίθηση ότι η φυσική και παράλληλα έντονη αντίδραση⁵⁶ του κλάματος, ακολουθεί κάθε μαραμμένη ψυχή, όταν η σύγχυση κυριεύει το ποιητικό εγώ, σε αντιφατικές στιγμές. Κατακλύζεται από σκέψεις περασμένες και μακρινές, τη στιγμή της παρατήρησης και του μελαγχολικού ρεμβασμού. Ανολοκλήρωτες σκέψεις, και επιθυμίες έρχονται τυραννικά στο νου του, να λάμψουν για μια στιγμή, και ύστερα να σβήσουν. Το αποτέλεσμα είναι ένα βίαιο ξέσπασμα συγκίνησης, αντιπροσωπευτικό των έντονων αναμνήσεων του ποιητικού εγώ. Η μοιραία πτώση⁵⁷ του ποιητικού εγώ, και η παρακμή⁵⁸, που βιώνει η τραγική μορφή του, σκιαγραφούνται έντονα, όπως θα φανεί παρακάτω, από τα ποιήματα του υπό εξέταση λογοτέχνη. Πικρές και οδυνηρές εντυπώσεις θα προστεθούν στο λόγο, όπως θα φανεί, από τον ποιητή, ως αποτέλεσμα του κυλίσματος του χρόνου, που τον οδηγεί συχνά σε θρήνο και σε θλιβερούς τόνους.

⁵⁴ Στο ίδιο.

⁵⁵ Αλεξάνδρα Ρασιδάκη. *Περί μελαγχολίας. Στη θεωρία, τη λογοτεχνία, την τέχνη*, εκδ. Κίχλη, Αθήνα, 2012, σ.80.

⁵⁶ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Πρώιμοι χαμοί, Στο νέο χρόνο, Εξίλασμός, Στο νέο χρόνο, Οι Μπόεμ, Καιροί..., Ανανέωση, Πρωτοβρόχι, Μόνο την ίδια μου αγλαία ψυχή». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ. Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.17, 19, 24, 49-50, 51, 69, 86, 104, 129.

⁵⁷ Όπως παραθέτει η Φιλοκύπρου, την παρατήρηση του Αντρέα Καραντώνη σε άρθρο του στα *Νέα Γράμματα*, το 1935, που χαρακτηρίζει την εποχή του Καρυωτάκη: «χαλαρή, ανήθικη και άγονη», γεμάτη «κλαψιάρικα, νευρασθενικά, ψευτορομαντικά και υπερατομιστικά ιδανικά» που δεν είχαν τίποτε κοινό με «μια εποχή σαν τη σημερινή». Βλ.σχετικά. Έλλη Φιλοκύπρου. *Η γενιά του Καρυωτάκη, φεύγοντας τη μάστιγα του λόγου*, εκδ.Νεφέλη, Αθήνα 2009, σ.240.

Έχω την γνώμη ως ερευνητής ότι οι ρομαντικοί έρωτες του ποιητικού εγώ των ποιημάτων του Φιλύρα εξαφανίζονται, όταν παρατηρούμε να συντελείται επικέντρωση σε βαθύτερες αγωνίες του, και προβληματισμούς. Είναι η στιγμή που το ονειρικά πλασμένο ποιητικό τοπίο, με τη γλυκιά πνοή, μοιραία ισοπεδώνεται. Ζωγραφίζει τότε ο ποιητής, με μουντές αποχρώσεις⁵⁹ τον ποιητικό διάκοσμο, και κάθε στοχασμός του τον παιδεύει, τον πληγώνει, τον τσακίζει σε βάθος ψυχικά. Η παρακμή διοχετεύεται τότε στο στίχο, όπως θα δούμε παρακάτω. Στις θερμές συγκινήσεις εξωτερικεύονται πηγαία συναισθήματα. Η αίσθηση ότι έχει απομείνει μισός διαγράφεται καθαρά σε πολλά ποιήματα, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Ο όρος *καταραμένοι ποιητές*, όπως αναφέρουν ο Αλέξης Ζήρας⁶⁰ και ο Μιχάλης Μ.Μερακλής, «προέρχεται από την κριτική μελέτη *Le poètes maudits* του Γάλλου ποιητή Paul Verlaine, η οποία εκδόθηκε στο Παρίσι το 1884. Αναφερόταν σε τρεις, αρχικά, σύγχρονους του Verlaine ποιητές: τον Arthur Rimbaud, τον Tristan Corbière και τον Stephane Mallarmé. Καταραμένος, για τον μελετητή, είναι ο καλλιτέχνης και ο λογοτέχνης που αρνήθηκαν να μπουν στο παιχνίδι των συμβάσεων και που, αιρετικοί στην έκφραση αλλά και στον τρόπο ζωής τους, διαλέγουν το περιθώριο, τη φυγή, τη μονήρη ζωή». Στα ποιήματα του Φιλύρα, που επέλεξα να σχολιάσω, όπως θα φανεί και παρακάτω στο κύριο μέρος, τονίζεται η σκληρή μοίρα, και αφήνεται η αίσθηση του αμετάκλητου,

⁵⁸ Αντώνης Δεσποτίδης, Μιχάλης Μ. Μερακλής. *Παρακμή. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007, σ.1725.

⁵⁹ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Αγάπη, Θάνατος, Ανυπαρξία, Ο Γόης III, Άρρωστο παλικάρι, Πρωινό τρένο, Χωρίς σκοπό». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.52, 74, 85, 98, 121, 146-147,190.

⁶⁰ Αλέξης Ζήρας, Μιχάλης Μ.Μερακλής. *Καταραμένοι ποιητές. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007, σ.1058.

που προκαλεί ένα ρίγος στην ψυχή. Ο στίχος σημαδεύεται από βαθύτερες αγωνίες του γράφοντος, προσπαθώντας με πείσμα να βρει μία διέξοδο.

Το εγχείρημα αυτό φαντάζει δύσκολο και το ποιητικό εγώ προβληματίζεται⁶¹ συνεχώς και βιώνει αντιφάσεις. Οι μονότονες επαναλήψεις σκιαγραφούν σε βάθος έναν λόγο βαρύ. Τα ερωτηματικά στη σκέψη φανερώνουν το αίσθημα της αγωνίας, που διαχέεται στην ατμόσφαιρα του ποιητικού τοπίου. Το βήμα του στίχου συμβαδίζει με τους χτύπους της καρδιάς του. Άλλοτε, βηματίζει ταπεινά, αποτυπώνοντας σε βάθος πόσο ψυχρό και παγερό είναι το συναίσθημα που κυριεύει το καλλιτεχνικό υποκείμενο σε μία δεδομένη στιγμή.

Στην Ελλάδα, όπως συνεχίζουν να επισημαίνουν οι μελετητές⁶² «μάλλον καταχρηστικά, ονομάστηκαν καταραμένοι μερικοί από τους νεοσυμβολιστές ποιητές των αρχών του 20ού αι. και του πρώιμου Μεσοπολέμου, και περισσότερο αυτοί, που η ζωή τους έφερνε έντονα τα ίχνη μιας σουαϊλδικής ή μπόεμικης συμπεριφοράς: Ναπολέον Λαπαθιώτης, Γιώργος Μυλωνογιάννης, Ρώμος Φιλύρας, Μαρία Πολύδουρη και, κυρίως ο Κώστας Καρυωτάκης, ο πιο εναρμονισμένος στο πνεύμα του spleen. Αργότερα «καταραμένοι» χαρακτηρίστηκαν οι αρκετά μεταγενέστεροι: Μιχάλης Κατσαρός, Νίκος Καρούζος, Μίλτος Σαχτούρης, Θωμάς Γκόρπας, χωρίς ωστόσο ο χαρακτηρισμός να έχει ταυτόσημα χαρακτήρα με εκείνον που χρησιμοποιήθηκε κατά τον Μεσοπόλεμο». Για τον Φιλύρα συγκεκριμένα, έχω την πεποίθηση ως ερευνητής ότι διοχετεύεται στο στίχο η αίσθηση της πικρίας από ένα βίωμα που σημαδεύεται από έκπτωση⁶³ και κόπωση, που αποτυπώνεται στα χείλη του.

⁶¹ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Πρώιμοι χαμοί, Στο νέο χρόνο, Εξίλασμός, Στο νέο χρόνο, Οι Μποέμ, Καιροί..., Ανανέωση, Πρωτοβρόχι, Μόνο την ίδια μου αγλίσσα ψυχή». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ. Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.17, 19, 24, 49-50, 51, 69, 86, 104, 129.

⁶² Ο Αλέξης Ζήρας και ο Μιχάλης Μ.Μερακλής αναφέρουν επιπλέον ότι: «Ο Μ. Vitti, μιλώντας για τον Καρυωτάκη γράφει ότι: «Η συμβίωση ιδιαίτερα με τους “καταραμένους” ποιητές της Γαλλίας τον οδηγεί να δημοσιεύει μεταφράσεις τους στα βιβλία του, μαζί με τα δικά του πρωτότυπα ποιήματα (Baudelaire, Toulet, Carco)». Βλ.σχετικά. Αλέξης Ζήρας, Μιχάλης Μ.Μερακλής. *Καταραμένοι ποιητές. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2007, σ.1058.

⁶³ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Αγάπη, Θάνατος, Ανυπαρξία, Ο Γόης III, Άρρωστο παλικάρι, Πρωινό τρένο, Χωρίς σκοπό». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ. Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.52, 74, 85, 98, 121, 146-147, 190.

Πιστεύω ότι η κενότητα είναι αποτέλεσμα μιας ανεκπλήρωτης εξόδου, από τον αναλλοίωτο χρόνο. Η μοίρα επιφυλάσσει εμπόδια, κινδύνους και οδυνηρά βιώματα, και ο ποιητής έχει τυραννική επίγνωση αυτών. Μπροστά στην εγκατάλειψη, στέκει η μνήμη του, που συνεχώς κινείται στο παρελθόν, και στο παρόν. Η ασήμαντη αναζήτηση στο χρόνο δεν κρύβει στο βάθος την επιτυχία, στο όλο εγχείρημα της αναδρομικής κίνησης. Ο νους του έχει στεγνώσει, από τη θύμηση συμβάντων, που ωστόσο, δεν διασφαλίζουν την εκπλήρωση των ονείρων, και των πόθων του δημιουργικού υποκειμένου. Παραμένουν απρόσιτα και στοιβάζονται στη μνήμη του. Σε αυτή την φρικτή περιπέτεια της θύμησης, και αυτό το άσκοπο ταξίδι, απομένει το κενό, χωρίς προοπτική διεξόδου από το αδιέξοδο. Το κενό⁶⁴ αφήνει ανεξίτηλο στίγμα μέσα του. Η αίσθηση της παρακμής και η μελαγχολία του ποιητικού εγώ, όπως θα δούμε, είναι μεγάλη.

⁶⁴ Η Θάλεια Ιερωνυμάκη παραθέτει ένα απόσπασμα από το έργο της Anna Balakian, *The Symbolist Movement. A critical appraisal*, όπου αναφέρει ότι: «μετά τον Baudelaire, ο προβληματισμός για το πόσο βαθιά στο βάραθρο (το οποίο γίνεται το σύνορο μεταξύ ορατού και αοράτου, συνειδητού και ασυνειδητού, ανυπαρξίας και ζωής) μπορεί να φτάσει κάποιος και να επιστρέψει ώστε να γράψει για την εμπειρία του, γίνεται κεντρικός. Οι Συμβολιστές και οι Décadents, κουρασμένοι από τις άλλες εμπειρίες, εκλαμβάνουν το βάραθρο, ως τη μοναδική πηγή καινοτομίας, αν και οι κίνδυνοι της πορείας είναι πολλοί και έκδηλοι». Βλ.σχετικά. Θάλεια Ιερωνυμάκη. «Ρώμος Φιλύρας, ήρωας και θύμα: Ο Μιλτιάδης Μαλακάσης και οι υποθήκες του Κ.Γ.Καρυωτάκη», περ.*Κονδυλοφόρος*, τόμ.10, Θεσσαλονίκη 2011, σ.99.

1.6. Ο βίος του καλλιτεχνικού υποκειμένου Ρώμου Φιλύρα.

Αναντίρρητα, πολύπλευρο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ζωή του Ρώμου Φιλύρα, που απασχολεί την έρευνα. Ο Ρώμος Φιλύρας, που αποτελεί ψευδώνυμο του Ιωάννη Οικονομόπουλου, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Γιάννης Δάλλας⁶⁵, γεννήθηκε στις 1 Αυγούστου 1888, στο Κιάτο Κορινθίας. Η μητέρα του, Ασπασία Σαρηγιάννη, και η αδερφή του Μαρίκα Οικονομοπούλου. Ο πατέρας του, Βασίλειος Οικονομόπουλος, «φιλόλογος κατ' επάγγελμα, σχολάρχης, ρήτωρ, ποιητής, μύστης της αρχαίας παιδείας και των γραμμάτων εραστής, σχολικών βιβλίων συγγραφεύς, καθώς και αρχαιοπρεπών δραμάτων⁶⁶». Συνομίληκός του ο Ναπολέων Λαπαθιώτης. Το 1895, εφτά χρονών, στην πρώτη Δημοτικού, παρακολουθώντας ένα παιχνίδι μεγαλύτερων παιδιών, το «τσιακάκι», δέχεται μια κοφτερή πέτρα στη μέση του μετώπου, με αποτέλεσμα βρύση τα αίματα, έμμονη ζάλη και δυνατός πονοκέφαλος. Όπως αναφέρει ο ίδιος ο ποιητής: «Από τότε έφαγα όχι την πετριά της μεγαλοφυΐας, αλλά τον εαυτό μου. Ήταν η πρώτη επικατάρατη μείωσις που πάθαινα. Μείωσις με αίμα που μ' άφησε βλάβη και σημάδι στο μέτωπο, σα σφραγίδα και μου διατάραξε τη φυσιολογική λειτουργία. Αυτή ήταν η πρώτη πετριά⁶⁷ της ζωής μου, η πετριά της τρέλας». Όσον αφορά, τις ασχολίες του, μαθαίνουμε⁶⁸ στις 17/12/1931, όπως αναφέρει ο ίδιος «πάντοτε δε μ' άρεσαν τα τυχερά παιχνίδια και τα χαρτιά, αλλά μόνο η μελέτη, τα ποιήματα, η φιλολογία και οι γυναίκες, η θάλασσα και τα χαλίκια⁶⁹».

Το 1896 γράφει για πρώτη φορά ένα ποίημα, το *Αηδόνη* και την επόμενη χρονιά δημοσιεύει στο περιοδικό *Χαρά* του χωριού Ψάρι του Δήμου Στυμφαλίας. Κατόπιν όπως μας πληροφορεί σε συνέντευξη⁷⁰ «εδημοσίευσα εις την *Διαπλασιν των Παίδων υπό το ψευδώνυμον 'Κορινθιακό κύμα'* και υπό... βροχήν εγκωμίων του Γρ. Ξενόπουλου και

⁶⁵ Γιάννης Δάλλας. *Ρώμος Φιλύρας. Μια παρουσίαση από τον Γιάννη Δάλλα*, εκδ. Γαβριηλίδης, σειρά. "Εκ νέου", Αθήνα 1999, σ.73-76.

⁶⁶ Ο.π., σ.75.

⁶⁷ Στο ίδιο.

⁶⁸ Ρώμου Φιλύρα, «Η πετριά», περ. *Μπουκέτο*, 17/12/1931, σ.1245

⁶⁹ Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα

αργότερον εις το αλησμόνητον περιοδικόν του Δ. Ταγκόπουλου, τον Νουμά». Το 1901 σε ηλικία δεκατριών ετών, είναι απόφοιτος του Δημοτικού και του Σχολαρχείου του Κιάτου. Το 1902, όπου έρχεται οικογενειακά από το Κιάτο στον Πειραιά, εγγράφεται στο Α΄ Γυμνάσιο Αρρένων Πειραιώς. Στον Πειραιά, όπου έχει μετακομίσει η οικογένειά του, σημειώνονται τα πρώτα ερωτικά του ειδύλλια και οι πρώτες λογοτεχνικές γνωριμίες: Παύλος Νιρβάνας, Σπύρος Μελάς, Νίκος Χαντζάρας, Λάμπρος⁷¹ Πορφύρας. Ο Νίκος Καββαδίας, όπως επισημαίνει ο Τάσος⁷² Κόρφης, «επηρεάστηκε από τον Φιλύρα με τ' ασύνδετα, τις εκφραστικές του ελευθερίες - πρωτοποριακές για την εποχή του - και τους αυτοσχεδιασμούς⁷³». Ενώ, ακόμα μαθαίνουμε ότι ο Ρώμος Φιλύρας ανήκει στην κατηγορία των ποιητών, που εμφανίστηκαν⁷⁴ πριν από το Μεσοπόλεμο, ενώ το έργο τους και η παρουσία τους εδραιώθηκαν αργότερα.

Ο Λάμπρος Πορφύρας υπήρξε και ο νονός του λογοτεχνικού ψευδωνύμου του ποιητή. Συγκεκριμένα⁷⁵ μαθαίνουμε ότι: «Ο Γιάννης Οικονομόπουλος είχε προβάλει στον ποιητή των *Σκιών*, τον πνευματικό συνοδοιπόρο που τον αγαπούσε και τον θαύμαζε, για ψευδώνυμό του το όνομα Γιάννης Ασκέρης, μα εκείνος το απέρριψε και του έδωσε για φιλολογικό του όνομα το Ρώμος Φιλύρας». Διαφωτιστικές είναι οι πληροφορίες, που μας μεταφέρει ο Τάσος Κόρφης, ότι το 1903 δημοσιεύει ποιήματα⁷⁶ στο περιοδικό *Νουμάς* με

1992, σ.78.

⁷⁰ Γιάννης Δάλλας. *Ρώμος Φιλύρας. Μια παρουσίαση από τον Γιάννη Δάλλα*, εκδ.Γαβριηλίδης, σειρά. "Έκ νέου", Αθήνα 1999, σ.76.

⁷¹ Στο ίδιο.

⁷² Τάσος Κόρφης. *Ματιές στη λογοτεχνία του Μεσοπολέμου*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1991, σ.86.

⁷³ Αναφέρει ο ποιητής σε συνέντευξή του στον Θ.Πρόδρομο στο περ.*Νεοελληνικά Γράμματα* στις 2/10/1937, σ.12 ότι: «Γεννήθηκα στο Κιάτο της Κορινθίας την 1η Αυγούστου του 1888. Εις το χωρίον μου έμεινα μέχρι της ηλικίας των 13 ετών. Εκεί τελείωσα το πλήρες δημοτικό σχολείο και το σχολαρχείο της κωμοπόλεως, με διδασκάλους ένα θείο μου και τον πατέρα μου, εκπαιδευτικόν λειτουργόν της Μ.Εκπαιδύσεως, καταγόμενον εκ του πλησιοχώρου χωρίου Καρυά του δήμου Τρικάλων, υιόν ιερέως και έγγονον ιερέως εκ της απεράντου γενεάς των Οικονόμων». Βλ.σχετικά. Τάσος Κόρφης. *Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.77.

⁷⁴ Μεταξύ άλλων μας πληροφορεί ο Τάσος Κόρφης ότι: «Ένα βαρύ κλίμα γύρω, όπως έχει επισημανθεί: ένας πόλεμος που έφενυγε, η μικρασιατική καταστροφή, η αστάθεια του μεσοπολέμου. Αστικά κέντρα που μεγάλωναν με πολλές στερήσεις, καημούς και διαψεύσεις. Βιασύνη για να καλυφθούν, όπως τα χάσματα, αναφομοιώτες επιδράσεις, μικρή αισθητική παράδοση στην ποίηση [...] Μεγάλες εναλλαγές σηματοδούν αυτή την εποχή: ενθουσιασμοί και κατακόρυφες πτώσεις, φανατικές προσηλώσεις και απροσδόκητες φυγές, μια μετρημένη, μικροαστική ζωή και βίαια ξεσπάσματα». Βλ.σχετικά. Τάσος Κόρφης. *Ματιές στη*

το ψευδώνυμο Ρώμος Φιλύρας. Το περιοδικό παρουσιάζει τον ποιητή μ' ένα εγκωμιαστικό άρθρο για την ποίησή του, με τον τίτλο *Ένας Συνεργάτης μας*, και μια φωτογραφία του⁷⁷ στις 20/12/1903 στο περ.Νουμάς. Το 1904 αποφοιτεί από το Γυμνάσιο Πειραιώς. Δημοσιεύει ποιήματά του στα περιοδικά *Νουμάς*, *Παναθήναια*, *Ακρίτας*, κλπ. Το διάστημα 1905 με 1910 δημοσιογραφεί σε διάφορες εφημερίδες. Επιπλέον, γράφει για ένα διάστημα χρονογραφήματα⁷⁸ στην *Ακρόπολι*.

Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος μάλιστα δηλώνει για τον αλησμόνητο φίλο του, τον Φιλύρα, ότι γι' αυτόν *ποτέ δεν ήταν τρελλός, ούτε όταν κλείσθηκε*⁷⁹ *στο άσυλο*. Ταυτόχρονα επισημαίνει τα λίγα και μικρά φωτεινά διαλείμματα του ποιητή, πριν τον εγκλεισμό του στο Ψυχιατρείο. Ενώ επιπλέον, αναφέρει ότι τον Μάιο του 1946, που γράφει, ο Φιλύρας θεωρείται⁸⁰ ποιητής γενικά αναγνωρισμένος. Ένας αληθινός καλλιτέχνης, όπως χαρακτηρίζεται, ένας ιερέας του λυρισμού, που το έργο του έχει τη σφραγίδα της αιωνιότητας, και είναι πάντα επίκαιρο. Ενώ ακόμα η είσοδος του ποιητή στο Δρομοκαϊτείο που γίνεται στις 13 Οκτωβρίου του 1927, ισοδυναμεί για άλλους με έναν πραγματικό θάνατο, καθώς ο ποιητής *άφηνε το κοινωνικό σάλο κι' άρχιζε το πνευματικό*⁸¹ *χαροπάλεμα*. Ένας γνήσιος λυρισμός διαποτίζει και τα πεζά⁸² του κείμενα, καθώς και μία αγνή έμπνευση.

λογοτεχνία του Μεσοπολέμου, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1991, σ.61, 75-76, 233

⁷⁵ Γιάννης Δάλλας. *Ρώμος Φιλύρας. Μια παρουσίαση από τον Γιάννη Δάλλα*, εκδ.Γαβριηλίδης, σειρά. "Εκ νέου", Αθήνα 1999, σ.76.

⁷⁶ Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.136.

⁷⁷ Περ. *Νουμάς*, «Ένας Συνεργάτης μας», 20/12/1903, σ.4.

⁷⁸ Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.136-137.

⁷⁹ Αναφέρει μεταξύ άλλων ο Γρηγόριος Ξενόπουλος ότι: «Μπορεί να μην ήταν καθαυτό ο «Υμνητής της Γυναίκας» μπορεί να μην έφτανε στο ανάστημα των μεγάλων του συγχρόνων- του Παλαμά, του Γρυπάρη, του Μαλακάση, του Πορφύρα- αλλ' αδιάφορο [...] η Κορινθία να τον τιμά σαν έν' από τα εκλεκτότερα τέκνα της». Βλ.σχετικά. Σήφης Γ. Κόλλιας. *Ρώμος Φιλύρας*, με πρόλογο του ακαδημαϊκού κ.Γρ. Ξενόπουλου, Μάιος 1946, Κόρινθος, σ.3-5.

⁸⁰ Στο ίδιο.

⁸¹ Σήφης Γ. Κόλλιας. *Ρώμος Φιλύρας*, με πρόλογο του ακαδημαϊκού κ.Γρ. Ξενόπουλου, Μάιος 1946, Κόρινθος, σ.9-11.

Στην Αθήνα, τον βλέπουμε στον φιλολογικό⁸³ κύκλο, και στη συντροφιά του Παλαμά, Παπαδιαμάντη, Νιρβάνα και Πορφύρα και τον ξεχωρίζουν ως ένα αληθινό⁸⁴ του στίχου μάστορα. Τα ποιήματά του χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, κατά τον Σήφη Κόλλια, στα φυσιολογικά ηθογραφικά και ερωτικά⁸⁵ λυρικά. Δεν έδωσε σημασία στο μέτρο, ενώ οι χασμωδίες, οι συζεύξεις, το σχήμα του πρωθύστερου και του ασύνδετου, εντοπίζονται στα ποιήματά του, με στίχους ποιητικά διαμάντια. Ενώ επιπρόσθετα, εντοπίζεται μία γλώσσα⁸⁶ και τρόποι απροσδόκητοι. Ακόμα σκιαγραφεί τους ηθοποιούς της εποχής του, στο περιοδικό *Καλλιτέχνης* (1910), όπως επισημαίνει ο Τάσος Κόρφης, όπου και αναφέρεται ότι παρέδωσε το τρίπρακτο έργο του, το «Πορτραίτο» (λυρική τραγωδία), στο θίασο⁸⁷ του Βαριετέ. Το 1909 παρουσιάζεται στο στρατό σα σπουδαστής, κληρωτός της κλάσεως 1909 στο πεζικό.

⁸² Στα κείμενα αφηγηματικού λόγου συγκαταλέγονται το σύντομο πεζογράφημά του *Ο θεατρίνος της ζωής*, που κυκλοφόρησε το 1916, καθώς και δύο αυτοβιογραφικά του κείμενα. Συγκεκριμένα το αυτοβιογραφικό *Η παράδοση αυτοβιογραφία του ποιητού Ρώμου Φιλύρα*, που δημοσιεύτηκε σε συνέχειες στην εβδομαδιαία εφημερίδα *Οικογένεια* το 1927. Συγκεκριμένα στα φύλλα της 3, 10, 17, 24, και 31 Αυγούστου 1927 και στις 7, 14, 21 Σεπτεμβρίου 1927 της *Οικογένειας*. Το δεύτερο αυτοβιογραφικό κείμενο *Η ζωή μου εις το Δρομοκαϊτειον* στη εφημερίδα *Η Καθημερινή* από τις 23 μέχρι τις 29 Ιουνίου του 1929. Ο τίτλος του αυτοβιογραφικού κειμένου στην εφημερίδα *Η Καθημερινή* συνοδεύεται με τον επίτιτλο *Είκοσι μήνας μέσα εις τους τρελούς*, καθώς και με τον υπότιτλο *Σελίδες από το Ημερολόγιον του Ρώμου Φιλύρα*. Παρουσιάζουν, παρά τις επιμέρους ειδολογικές διαφορές, μία συνοχή, όπως έχει επισημανθεί, καθώς επίσης κυμαίνονται μεταξύ μυθολογίας και αυτοβιογραφίας. Εμπεριέχουν ομόλογα στοιχεία και φανερώνουν μία εσωτερική οργανική συνοχή και ενότητα. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Η ζωή μου εις το Δρομοκαϊτειον και άλλα αυτοβιογραφικά*, φιλ.επιμ. πρόλογ. εισαγ.: Γιάννης Παπακώστας, εκδ.Καστανιώτη, Αθήνα 2007, σ.10-11.

⁸³ Στο αυτοβιογραφικό πεζό του κείμενο *Η κλίσις μου στην ποίηση*, που περιλαμβάνεται σε άρθρο του Γ.Δημάκου με τίτλο *Πως ζει ο Ρώμος Φιλύρας στο Δρομοκαϊτειο*, στο περ. *Παναθήναια*, τχ.2 (1933) 66, ο Φιλύρας αναφέρει σχετικά με τον Πειραιά ότι: «η συναναστροφή μου με φιλολογούντας λογίους εν γένει και ποιητάς, όπως ο Νιρβάνας, ο Βουτυράς, ο Πορφύρας, ο Καμπάνης, ο Μελάς, ο Μπόνης, ο Βώκος, ο μουσουργός Γ.Λαμπελέτ, ο Ν.Χατζάρας, ο Σικελιανός, ο Ουράνης, ο Σκίπης, ο Μίχας και άλλοι. Έπειτα με δημοσιογράφους, στην Αθήνα, με τον Κ.Παλαμά, με τον Μαλακάση, με τους αιμνήστους Στέφ.Μαρτζώκη, Λ.Μαβίλη». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Απαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ.Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.36-37, 373.

⁸⁴ Σήφης Γ. Κόλλιας. *Ρώμος Φιλύρας*, με πρόλογο του ακαδημαϊκού κ.Γρ. Ξενόπουλου, Μάιος 1946, Κόρινθος, σ.12-15.

⁸⁵ Ο Κόλλιας αναφέρει μεταξύ άλλων ότι: «ο Ποιητής είναι ο τραγουδιστής της γυναίκας. Την τραγούδησε και σαν μητέρα και σαν σύζυγο και σαν Αντιγόνη και άπιστη στο ερωτικό ξεχείλισμα, και σαν γυναίκα άμυαλη και άβουλη και άστατη, που κάθε τόσο αλλάζει εραστή, αφήνοντας τον πρώτο βυθισμένο στον πόνο, όταν είναι αδύνατος ψυχικά». Ενώ παρακάτω, για την θρησκευτικότητα του αναφέρει ότι, υπάρχει: «τ' ολοκληρωτικό, μ' απόλυτα θρησκευτικότητα δόσιμο του Τεχνίτη στο έργο του, που δεν είναι παρά μια ομιλία με το Θεό του, ένας θεϊός ενθουσιασμός, μια φωνή Θεϊκή». Ο.π., σ.14-15, 27.

⁸⁶ Ο.π., σ.19.

Το 1911 κυκλοφορεί η πρώτη του ποιητική συλλογή *Τα ρόδα στον Αφρό*, με εκδότης να είναι Θ.Τ. Τυπογραφείο Α.Ζ. Διαλησμά. Στο βιβλίο αναγγέλλονται: «Το Πορτραίτο», δράμα λυρικό, «Αγάπη μες στο πλήθος», δράμα κοινωνικό, τα «Όνειρα», ποιήματα. Δημοσιεύει ποιήματα στον *Καλλιτέχνη*⁸⁸ και σε άλλα περιοδικά. Το 1912 συμμετέχει στον πόλεμο, στο 7ό Σύνταγμα Πεζικού, μαζί με τον Μ.Ροδά και παθαίνει κρυοπαγήματα. Τον έβαλαν στην πρώτη γραμμή, και πέρασε όλη την εκστρατεία της Μακεδονίας, και της Ηπείρου. Μετά τους Βαλκανικούς⁸⁹ Πολέμους, ο Φιλύρας κατετάχθη στο σώμα της στρατιωτικής δικαιοσύνης, ως γραμματεύς.

Το 1916 κυκλοφορεί το πεζογράφημά του «Ο Θεατρίνος της Ζωής», τυπωμένο στο τυπογραφείο Παρασκευά Λεωνή. Στο οπισθόφυλλό του αναγγέλλονται τα έργα: «Στην ούγια του περκαλιού» (ποιήματα), «Τα Είδωλα», «Το Έργο» (λυρικά μονόπρακτα). Συνεργάζεται, όπως μας γνωστοποιεί⁹⁰ ο Κόρφης, «με ποιήματα το 1916 στο περιοδικό *Σφίγγα* της Μαίρης Μοιράλης, όπου δημοσιεύει το πεζογράφημά του «Ο θεατρίνος της ζωής» στο τεύχος 5ό τον Ιούνιο του 1916, και κρατάει κοσμική στήλη. Επιπλέον από τις 29 Ιουνίου του 1916 διορίζεται Ανθυπολοχαγός Αρχαιοφύλαξ βάσει του Β.Δ., και στις 7 Ιουλίου του 1916, κατόπιν διαταγής του Υπουργείου Στρατιωτικών, διορίζεται με το βαθμό του Υπολοχαγού Στρατιωτικός Γραφεύς Β' τάξεως. Το 1917 με 1918 δημοσιογραφεί στην εφημερίδα *Πρόοδος*, καθώς και σε άλλες εφημερίδες. Το 1919 εκδίδεται η δεύτερη ποιητική του συλλογή «Γυρισμοί», από το τυπογραφείο Τύπου, όπου περιλαμβάνονται ποιήματα της εποχής 1912-1918. Συνεργάζεται ακόμη, με ποιήματα το ίδιο έτος, στο περιοδικό *Βωμός* και δημοσιογραφεί». Στου έρωτες του ποιητή και στις γυναίκες από τις αναμνήσεις στον Πειραιά,

⁸⁷ Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.137.

⁸⁸ Στο ίδιο.

⁸⁹ Μεταξύ άλλων μας γνωστοποιεί ο Κόρφης για τον ποιητή ότι: «Κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής θητείας του, νοσηλεύόμενος στο νοσοκομείο Μακρυγιάννη, ετηλεφώνησε στις εφημερίδες ότι ηυτοκτόνησε ο Ιωάννης Οικονομόπουλος, γνωστότερος με το ποιητικό όνομα Ρώμος Φιλύρας. Η φάρσα του επέτυχε, και εγράφησαν πολλά γύρω από το «ατυχές διάβημά» του». Βλ.σχετικά. Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.90-91.

⁹⁰ Ο.π., σ.137-138.

συγκαταλέγονται⁹¹ η Λέλα, η Μαργαρίτα, η Ρόζα. Τον Κώστα Βάρναλη γνώρισε ο ποιητής τελειόφοιτο στο γυμνάσιο του Πειραιά το 1904. Ακόμα μαθαίνουμε στη *Συνομιλία με νεαρόν ποιητήν* στην εφημερίδα *Αθήναι*, στις 12/5/1911 ότι «Η πέτρα την οποίαν έριψε ο κ.Ζαχ.Παπαντωνίου εις τα ρηγά νερά των αθηναϊκών φιλολογικών κύκλων, έκανε ν'αναπηδήσει απ' αυτά με πολύν θόρυβον νεαρά ποιητική φυσιογνωμία: ο κ. Ρ. Φιλύρας⁹²». Ως πρότυπο, όπως αναφέρει στον Γιώργο Φτέρη, «είχε τον εκφραστικότερο και τραγικότερο λογοτέχνη εκείνης της περιόδου, τον Μιχαήλ Μητσάκη⁹³». Εκείνος, αν και κλεισμένος οριστικά στον πνευματικό ζόφο του, επί πολλά χρόνια, είχε ωστόσο δημιουργήσει αθέλητα μέσα στους νέους φιλολογικούς⁹⁴ κύκλους ένα είδος σχολής. Ο Φιλύρας, όπως μαθαίνουμε από τον Φτέρη, είχε βαριά μυωπία, και αυτό καθόριζε το ύφος στην κίνηση. Εξάλλου, η μυωπία, όταν τύχει να συνοδεύει την φρενοβλάβεια, γίνεται το αμέσως αισθητό, το εξωτερικό επιτατικό της. Ακόμα στον Φιλύρα εγγράφεται η ανήσυχη κινητικότητα, ένα αληθινός άγχος, που τον διακατείχε, καθώς και ότι υπήρξε βασανιστικά⁹⁵ αεικίνητος, και ασταθής.

⁹¹ Μεταξύ άλλων μαθαίνουμε στη συνέντευξη που έδωσε στο περιοδικό *Οικογένεια*, στις 21/09/1928 ότι: «μετά τη γνωριμία με τη Ρόζα και τον αποχωρισμό τους, ήρθε μια περίοδος φιλολογικής κινήσεως, ερωτικής νέκρας και νευρασθενείας στη ζωή μου. Σύχναζα πολύ, νύχτα - μέρα, στο καφενείο «Νέο Κέντρο» της οδού Προαστίου, όπου συνεκέντρωνε σαν κλωσσοπούλια τους φιλολογικούς νεοσσούς ο αειμνηστος Ζακύνθιος ποιητής, ο πτωχός και συγκινητικός φίλος, ο Στέφανος Μαρτζώκης, που η ζωή του εκύλισε σαν όνειρο αγιότητα, σαν καλογηρικός μονόλογος και σαν ευλαβητική λειτουργία μονής, ψαλμένης σ'ένα καφένειο... [...] Ακόμα τον μακαρίτη Στέφανο Μαρτζώκη περιστοιχίζανε ο Μαρίνος Σιγούρος, ο Χάρης Σταματίου, ο Γεράσιμος Σπαταλάς, ο ζωγράφος Χατζής, ο Σπύρος Μελάς, ο Ζωϊόπουλος, ο Βουτιεριδης, ο Χριστοφάκης, ο Βάρναλης, ο Αυγέρης και άλλοι. Η ζωή αυτή στο «Κέντρο» κράτησε αρκετά χρόνια. Σιγά-σιγά απ' τη φιλολογική μας συντροφιά σκορπίσαμε όλοι με τον καιρό. Άλλοι ανεδείχθησαν. Άλλοι ...πέθαναν. Άλλοι εξακολουθούν να μένουν ακόμα μποέμ, ποιηταί, λάτρεις των Μουσών. Ένας απ' αυτούς, ποιητής, ως τα βάθη της ψυχής έμεινα και εγώ». Βλ.σχετικά. Ο.π., σ.80-83.

⁹² Ο.π., σ.86-87.

⁹³ Μεταξύ άλλων, αναφέρει ο Φτέρης ότι: «Ο Φιλύρας θεωρούσε πάντα το Μητσάκη μοντέλο, κι αυτό είχε κάτι το απερίγραπτα θλιβερό. Ένας εγκεφαλικά άρρωστος άνθρωπος που έκανε αυτή την τόσο εσκεμμένη πράξη, που προσπαθούσε δηλαδή να μιμηθεί έναν άλλον, χτυπημένον στο ίδιο κέντρο, ριζικότερα και καθολικότερα. Στο τέλος ο ένας καταντούσε ο ίσκιος του άλλου». Βλ.σχετικά. Ο.π., σ.89.

⁹⁴ Γ.Φτέρη. *Δον Κιχώτης με Πήγασο*, εφ.Το Βήμα, 12.8.1952.

⁹⁵ Μεταξύ άλλων από δημοσίευμα του Κ.Αθάνατου, στο περιοδικό Κρίκος, που έγινε το Μάρτιο του 1955, μαθαίνουμε ότι: «ο Φιλύρας δούλευε ως συντάκτης στον παλιό «Χρόνο» του Κωστή Χαιρόπουλου, ενός από τους πνευματωδέστερους αττικούς του επαγγέλματος, που μας αγαπούσε όλους σαν παιδιά του. Εκεί μέσα - γωνία Λυκούργου και Αθηνάς - ήταν σχολή ύφους, αλλά και καλοσύνης ψυχικής. [...] Ο Φιλύρας και ο Τίμος Παπαμιχαήλ, υπηρετούσαν στο Στρατοδικείο, γραμματείς». Βλ.σχετικά. Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.90, 92-93.

Το 1920 κυκλοφορεί η ποιητική του συλλογή «Οι Ερχόμενες». Στην τελευταία σελίδα και στο οπισθόφυλλο αναγγέλλονται τα έργα: «Κλεψύδρα» (νέα ποιήματα⁹⁶), «Οι Ωραιές» (νέα ποιήματα). Δημοσιογραφεί και γράφει την κριτική του βιβλίου στην εφημερίδα *Νέα Ελλάδα*. Το 1921 εκδίδεται, όπως αναφέρει ο Κόρφης, η ποιητική του συλλογή⁹⁷ «Κλεψύδρα», τυπωμένη στο Ελληνογαλλικό Τυπογραφείο. Στο βιβλίο αναγγέλλονται: «Οι Σιλουέτες». Το 1922 κυκλοφορεί ο «Πιερότος» από το Ελληνογαλλικό Τυπογραφείο. Παράλληλα ενδιαφέρεται για την πολιτική ζωή. Στις εκλογές εκείνων των χρόνων υποβάλλει υποψηφιότητα ανεξαρτήτου βουλευτού Κορινθίας, και αργότερα Αττικής. Το 1923 κυκλοφορεί η ποιητική του συλλογή «Θυσία», τυπωμένη στο τυπογραφείο της Εστίας, όπου περιλαμβάνονται ποιήματα της εποχής 1919-1923. Στο βιβλίο υπάρχει και φωτογραφία του ποιητή. Δημοσιογραφεί στην εφημερίδα *Πατρίς*.

Το 1924, όπως μας γνωστοποιεί εν συνεχεία ο Κόρφης, «διαγράφεται⁹⁸ των στελεχών των Στρατιωτικών Υπαλλήλων ως πάσχων εξ ανιάτου νοσήματος. Δημοσιεύει ποιήματά του στην εφημερίδα *Δημοκρατία*. Το 1926 συνεργάζεται στο περιοδικό *Μπουκέτο*, *Ημερολόγιο του Μπουκέτου*, και *Οικογένεια*. Το 1926, όταν ο ποιητής βρισκόταν στα πρόθυρα του φρενοκομείου, μαθαίνουμε από προφορικές αναμνήσεις της Μελισσάνθης, ότι «βρισκόταν σε τρομερή ένδεια, ντυμένος με ράκη και, παράλληλα, χαμένος στις φαντασιώσεις της αρρώστιάς του». Στις 13 Οκτωβρίου 1927, όπως μας πληροφορεί ο Γιάννης Δάλλας «εισάγεται στο Δρομοκαΐτειον Ψυχιατρείον. Από την ιατρική γνωμάτευση της εισόδου του: «Ο

⁹⁶ Όπως παρατηρούν με κριτική οξυδέρκεια η Ευδοκία Παραδείση και ο Μιχάλης Μ. Μερακλής «μια έντονη όσο και διακριτική λύπη «βαραίνει τα κατεξοχήν λυρικά ποιήματά του, στα οποία προσδίδει κάποια ιδιάζουσα μαγεία, μια αοριστία, υπαγορευόμενη πιθανώς από την υποβόσκουσα μέσα του ασθένεια. Γράφει ιδίως ποίηση ερωτική και φυσιολατρική, κάποτε και σατιρική. [...] Έχει δεχθεί επίσης επιρροές από τον συμβολισμό, και από παλαιότερους Έλληνες ποιητές, όπως ο Δροσίνης, ο Μαλακάσης, ο Γρυπάρης. Τα Άπαντά του κυκλοφόρησαν το 1939, με κριτική εισαγωγή του Αιμ.Χουρμούζιου. Το 1981 κυκλοφόρησαν ανέκδοτα ποιήματα με τον τίτλο *Πορτρέτα και κειμήλια*, σε επιμέλεια Ναπ.Παπαγεωργίου. Έχουν δημοσιευθεί επίσης βιβλιογραφία (1966, 1968) και εργογραφία του. Στίχοι του έχουν μελοποιηθεί (π.χ., Μ.Βάρβογλης)». Βλ.σχετικά. Ευδοκία Παραδείση, Μιχάλης Μ.Μερακλής, *Φιλύρας, Ρώμος. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007, σ.2296.

⁹⁷ Τάσος Κόρφης, *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.138-139.

⁹⁸ Ο.π., σ.138.

πάσχων από την ημέραν της παρ' ημίν εισόδου, είναι ήρεμος. Η εν γένει όμως συμπεριφορά του είναι ανόητος: αρέσκεται να παρενοχλή τους πάσχοντες, τους οποίους περιπαίζει. Αναγνωρίζει εν μέρει την νοσηράν του κατάστασιν και ζητεί να υποβληθή εις θεραπείαν προς πρόληψιν της νόσου. Άλλοτε όμως αρνείται τούτο και λέγει ότι είναι υγιής και ζητεί μετ' επιμονής να εξέλθῃ⁹⁹».

Το 1927 συνεργάζεται στην εφημερίδα *Ελεύθερος Τύπος*, και στα περιοδικά: *Η Κυριακή του Ελεύθερου Βήματος*, *Ημερολόγιο του Μπουκέτου*, *Οικογένεια*, όπου δημοσιεύεται σε συνέχειες από τις 3 Αυγούστου 1927 και η «Παράδοξη αυτοβιογραφία του ποιητή Ρ.Φιλύρα¹⁰⁰». Το 1928 συνεργάζεται στο περιοδικό *Η Κυριακή του Ελεύθερου Βήματος* και στο *Φοιτητικό*¹⁰¹ *Ημερολόγιο*. Το 1929 συνεργάζεται¹⁰¹ όπως μας μεταφέρει, εν συνεχεία ο Κόρφης, «στα περιοδικά: *Νέα Εστία*, *Η Σύγχρονη Σκέψη* του Σικάγου και στην εφημερίδα *Ημερήσιος Τύπος*. Από 23 έως 29 Ιουνίου του 1929 δημοσιεύεται σε συνέχειες στην εφημερίδα *Καθημερινή* το ημερολόγιό του: *Η ζωή μου στο Δρομοκαϊτείο*. Το διάστημα 1931 με 1938 δημοσιεύει τα ποιήματά του στα περιοδικά: *Ελληνική Επιθεώρησις*, *Ελληνικά Φύλλα*, *Κυπριακά Γράμματα*, *Κύκλος*, *Λόγος*, *Μπουκέτο*, *Μορφές*, *Νέα Γράμματα*, *Νεοελληνικά Γράμματα*, *Νεοελληνική Λογοτεχνία*, *Ξεκίνημα*, *Πάφος*, *Πνευματική Ζωή*, *Τρίτο Μάτι*¹⁰²». Στις 10 Δεκεμβρίου του 1937, μαθαίνουμε από τον Κόρφη, μέσω του αρχείου

⁹⁹ Γιάννης Δάλλας. *Ρώμος Φιλύρας. Μια παρουσίαση από τον Γιάννη Δάλλα*, εκδ.Γαβριηλίδης, σειρά: “εκ νέου”, Αθήνα 1999, σ.94.

¹⁰⁰ Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.138.

¹⁰¹ Ο Τάσος Κόρφης μας πληροφορεί ακόμα μέσω μιας δημοσίευσης, στην εφημερίδα *Καθημερινή*, στις 23/7/1929, που περιλαμβάνει *Στιγμιότυπα από τη ζωή του στο φρενοκομείο. Το ημερολόγιο του Φρενοκομείου* ότι: «Ο Ρώμος που βιάδιζε σκυφτός κατά το Ζάππειο αναμοχλεύων στο μυαλό του τον έρωτα της Ελένης Γιολάντας Μαφάλλδας, τα πελάγη του Αδρία, τη Ρώμη, την Αυτοκρατορία... Παραλογισμούς; Όχι. Χίμαιρες, ονόματα ηχηρά, ρίμες που κατεστάλαξαν σε περίφημους στίχους λυρικού ποιητού... Ο Φιλύρας που ρυθμός του ήταν η αδιάκοπη περιπλάνησις, ζωή του η Αθήνα, οι πλατείες, οι δρόμοι, τα ντάνσιγκ, ο Ζαχαράτος, οι γνωστοί και άγνωστοι αθηναϊκοί όμιλοι, που τον χαιρετούσαν, κουβέντιαζαν, αστειεύονταν... Ο τρισελεύθερος ποιητής τώρα ολομόναχος, καθηλωμένος πίσω εκεί; Εσπεύσαμεν. Η ίδια εγκάρδια, φιλοπαίγμων φωνή του ξεσπούσε σ' ένα ηχηρότατον κρεσέντο, το γέλιο του Φιλύρα. Απαράλλαχτος. Λίγο παχυρότερος». Βλ.σχετικά. Ο.π., σ.99.

¹⁰² Ο.π., σ.138-139.

Στρατή Δούκα, ότι «η Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών - Σωματείον Ανεγνωρισμένον απευθύνει έκκληση για τον άρρωστο ποιητή για τη μεταφορά του Φιλύρα στο Δημόσιο Ψυχιατρείο Δαφνίου. Με πρόεδρο τον Γρηγόριο Ξερόπουλο και γραμματέα τον Βάσο¹⁰³ Δασκαλάκη. Στις 24 Δεκεμβρίου του 1938 ο Φιλύρας σε γράμμα του¹⁰⁴ στον Μιλτιάδη Μαλακάση, αναφέρει «Αγαπητέ Μιλτιάδη. Γράψε Σε παρακαλώ ένα πρόλογο για το βιβλίο μου στον Γκοβόστη και διάλεξε 40 απ'τα καλλίτερα παλαιά και νεώτερα ποιήματά μου». Το 1939 κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Γκοβόστη, ο πρώτος τόμος των *Απάντων* του. Ο τόμος περιλαμβάνει το ποίημα του Μιλτιάδη Μαλακάση *Ρώμος Φιλύρας*, κριτική εισαγωγή του Αιμίλιου Χουρμούζιου, τις ποιητικές του συλλογές, και το πεζογράφημα¹⁰⁵ *Ο θεατρίνος της ζωής*. Το 1940-1941 συνεργάζεται στα περιοδικά: *Ελληνική Επιθεώρησης*, *Κυπριακά Γράμματα*, *Νεοελληνικά Γράμματα*, *Πειραιϊκά Γράμματα*. Στις 9 Σεπτεμβρίου του 1942 ο ποιητής πεθαίνει στο Δρομοκαϊτείο. Τον ενιαίο ιδιοσυγκρασιακό χαρακτήρα της ποίησης του Φιλύρα, καθώς και την ενιαία, αλλά και ποικιλόμορφη θεματική, και μορφολογική συγκρότησή¹⁰⁶ της, επισήμανε η Άντεια Φραντζή.

¹⁰³ Ο.π., σ.101-102.

¹⁰⁴ Ο.π., σ.9.

¹⁰⁵ Ο.π., σ.139.

¹⁰⁶ Άντεια Φραντζή. *Ελεύθερη η ζωή κι άναρχη ως κύμα. Ο ποιητής Ρώμος Φιλύρας (1888-1942)*, εκδ.Γαβριηλίδης, Ίδρυμα Τάκης Σινόπουλος, Αθήνα, 2017, σ.30.

1.7. Κριτική προσέγγιση

Στην παρούσα εργασία η κριτική μου περιστρέφεται γύρω από τα δίπολα: αισιοδοξία - απαισιοδοξία, ελπιδοφόρα μηνύματα - θλιβερή θεώρηση του κόσμου του ποιητικού υποκειμένου, πίστη σε χιμαιρικές στιγμές - διάψευση ελπίδων. Στον προσδιορισμό των αξιολογικών μου κρίσεων και των υποκειμενικών μου εντυπώσεων, επέδρασαν μια σειρά παραγόντων. Αρχικά, πρωτεύοντα ρόλο διαδραμάτισαν σίγουρα η αυθόρμητη συμπάθεια προς το καλλιτεχνικό υποκείμενο, η συγκινησιακή φόρτιση, που μου προκαλεί ο τρόπος γραφής του Φιλύρα, καθώς και βαθύτερα εσωτερικά κίνητρα. Σύμφωνα, εξάλλου, με τον Νάσο Βαγενά, «κρίνειν σημαίνει αξιολογείν: διαπίστωση αν ένα κείμενο έχει λογοτεχνική αξία και πόση και αιτιολόγηση αυτής της διαπίστωσης¹⁰⁷».

Ο ψυχικός παράγοντας τίθεται στο επίκεντρο στη μελέτη μου, καθώς και ο εσωτερικός κόσμος του ποιητικού υποκειμένου. Ειδικότερα, η ανακάλυψη εκ μέρους μου, ως ερευνητή, και ταυτόχρονα η αποκάλυψη στον αναγνώστη ενδόμυχων σκέψεων, και ανομολόγητων επιθυμιών, όπως προβάλλονται στο στίχο. Βέβαια, σε κάθε περίπτωση, λαμβάνω υπόψη, το γεγονός ότι «η κριτική, είναι η ενέργεια που επεξεργάζεται, συνθέτει και αποτιμά τα πορίσματα της φιλολογίας, έργο της οποίας είναι η μελέτη και ιεράρχηση ενός πλήθους στοιχείων¹⁰⁸». Αποδέχομαι την θέση του Δημήτρη Αγγελάτου, για την κριτική μου στον Φιλύρα, σχετικά με την τριπλή απαίτηση¹⁰⁹ περιγραφής, εξήγησης και επιχειρηματολογίας. Βέβαια, ζητούμενο σε κάθε περίπτωση, είναι η ερμηνεία. Η ερμηνευτική¹¹⁰ «ως συστηματική επιστήμη του πνεύματος προϋποθέτει την κατανόηση [Verstehen] του ψυχισμού άλλων ανθρώπων, βάσει των εκδηλώσεών τους». Σε κάθε περίπτωση λαμβάνω

¹⁰⁷ Σε κάθε περίπτωση, έλαβα υπόψη τις διαπιστώσεις του Βαγενά ότι: «η λογοτεχνικότητα μετρίεται με τον βαθμό και την ένταση της συγχώνευσης σημαίνοντος με το σημαϊνόμενο, σε συνδυασμό με το βάθος και το πλάτος των σημαινομένων». Βλ. σχετικά. Νάσος Βαγενάς, *Η εσθήτα της θεάς. Σημειώσεις για την ποίηση και την κριτική*, εκδ.Στιγμή, Αθήνα 1988, σ.75, 89, 90, 100, 102.

¹⁰⁸ Επιπλέον ο Νάσος Βαγενάς αναφέρει ότι: «Η φιλολογία κομίζει όλο εκείνο το ποικίλο και περίπλοκο υλικό - που θα επιτρέψει στην κριτική ν' αποτυπώσει τον αξιολογικό ιστό του έργου». *Ο.π.*, σ.104-105, 107.

¹⁰⁹ Δημήτρης Αγγελάτος, *Η Αλφα βήτα του νεοελληνιστή. Οδηγός για το εισαγωγικό μάθημα στην επιστήμη της Νεοελληνικής Φιλολογίας*, εκδ. Gutenberg, 2011, σ.268, 274.

υπόψη για τις αξιολογικές μου κρίσεις στο Φιλύρα, το γεγονός ότι «γραμματικές, ιστορικές, αισθητικές και καθ' ύλην γνώσεις πρέπει να είναι διαθέσιμες ήδη κατά την έναρξη της ερμηνευτικής διαδικασίας, ώστε να μπορούν να δρουν σε κάθε βήμα¹¹¹ της».

Για τον Νικολαρεϊζή, η κριτική¹¹¹ «απορρέει από την προσωπικότητα, είναι έμφυτη και πηγαία. Από εκεί, όπως και η πρωτότυπη δημιουργία. Με τη διαφορά πως η δεύτερη βέβαια αποτελεί μian αμεσότερη έκφραση της προσωπικότητας· είναι η ζωντανή ενσάρκωσή της. Αλλά και η κριτική είναι κι αυτή μια έμμεση εκδήλωση της προσωπικότητας, μια απεικόνισή της». Αδιαμφισβήτητα, και η θέση του Νικολαρεϊζή με βρίσκει απόλυτα σύμφωνο, ως ερευνητή. Είναι πολύτιμη η άποψη του Σεφέρη, στον πρώτο τόμο στο έργο του *Δοκιμές*, που παραθέτει ο Μουλλάς, ότι «η αποστολή του κριτικού δεν είναι να απονέμει τη δικαιοσύνη, αλλά να ολοκληρώνει¹¹² μια ορισμένη ευαισθησία». Η λογοτεχνική κριτική, σύμφωνα με τον Αράγη, «ως λειτουργία και ως λόγος¹¹³ είναι αναλυτική, ενώ είναι απαραίτητο για τον κριτικό να τον διακατέχει ένα πνέυμα ερευνητικό και διακριτικό. Το ουσιώδες για την κριτική της λογοτεχνίας είναι να δείξει την αισθητική αξία των λογοτεχνικών έργων. Ακόμα, η αποδέσμευση από το δεσμευτικό βάρος της παράδοσης, και από εξωλογοτεχνικές αυθεντίες, δηλαδή ιδέες ή απόψεις φιλοσοφικές, κοινωνιολογικές, ψυχολογικές, κρίνεται απαραίτητη¹¹⁴». Αναντίρρητα, όλες αυτές οι θέσεις με βρίσκουν σύμφωνο ως ερευνητή, και τις ενστερνίζομαι, για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Σύμφωνα, εξάλλου με τον H.R.Jauss¹¹⁵

¹¹⁰ Μεταξύ άλλων είναι χρήσιμη η διαπίστωσή μου βάσει της θεωρίας του Dilthey ότι: «Η εμπλοκή επιστημονικών πορισμάτων της επιστήμης της ψυχολογίας είναι αναπόφευκτη στην έρευνα του υπό εξέταση συγγραφέα (δηλ. του Φιλύρα). Συγκεκριμένα, αυτή η επιστήμη αποτελεί το θεμέλιο της ανθρώπινης γνώσης και πράξης, καθώς τόσο το γινώσκειν όσο και το πράττειν έχουν ως βάση τους ψυχικές διεργασίες». Βλ.σχετικά. Wilhelm Dilthey. *Η Γένεση της Ερμηνευτικής*, εισαγ.-μτφ.-σχ.: Δημήτρης Υφαντής, εκδ.Ροές, Αθήνα, 2010, σ.12, 14, 20, 22, 25-26. Ό.π., σ.87.

¹¹¹ Δ. Νικολαρεϊζής. «η κριτική - προπάντων η κριτική!». *Δοκίμια κριτικής - Ούγος Φώσκολος και Ανδρέας Κάλβος*, επιμ.Χ.Λ.Καράογλου, εκδ.Άγρας, Νοέμβριος 2011, σ.14-15.

¹¹² Μεταξύ άλλων ο Μουλλάς αναφέρει ότι: «Η αξιολόγηση μοιάζει σχεδόν αδιανόητη χωρίς την περιγραφή και την ερμηνεία. Η περιγραφή προϋποθέτει την ερμηνεία και την αξιολόγηση. Η ερμηνεία περιέχει σε μεγάλο βαθμό την αξιολόγηση και την περιγραφή. [...] Κρίνω θα πει ξεχωρίζω, ασφαλώς, αλλά θα πει επίσης, συσχετίζω, ερμηνεύω, προκρίνω, θεωρώ». Βλ.σχετικά. Παναγιώτης Μουλλάς. *Το στίγμα (και τα στίγματα) της κριτικής*, περ.*Σύγκριση / Comparaison*, τχ.2-3, 1991, σ.64-65, 67.

¹¹³ Γιώργος Αράγης. *Η έννοια της λογοτεχνικής κριτικής*, περ.*Εκρηβόλος*, τχ.6, Αθήνα, Χειμώνας 1981.

το λογοτεχνικό έργο «ανακαλεί στη μνήμη των αναγνωστών του παλαιότερα διαβάσματα, οδηγεί τον αναγνώστη σε μια ορισμένη συναισθηματική στάση και δημιουργεί, ήδη με τον τρόπο που αρχίζει, προσδοκίες για τη «μέση και το τέλος». Όλα τα παραπάνω δημιουργούν αυτό που ο Jauss αποκαλεί «ορίζοντα προσδοκιών» ενός κειμένου. Στην πορεία της ανάγνωσης αυτός ο ορίζοντας προσδοκιών θα επιβεβαιωθεί ή θα τροποποιηθεί, θα αλλάξει προσανατολισμό ή θα τύχει ειρωνικής διάψευσης¹¹⁶».

¹¹⁴ Η Μαρία Κ.Πεσκετζή αναφέρει ότι: «Η διερεύνηση της σχέσης μορφής-περιεχομένου, η σχέση ανάμεσα στο τι λέγεται και πώς λέγεται. Προσεγγίζω με βάση τις μεθόδους της πρακτικής κριτικής και της ενδελεχούς ανάλυσης. Η μεν είναι η ανατομική, σχολαστική ανάλυση του κειμένου και με την δε ως κριτικός, ασχολούμαι μόνο με τις συγκεκριμένες λέξεις πάνω στη σελίδα. [...] Σύμφωνα με τη θεωρία του David Bleich Bleich, η αναγνωστική διαδικασία ακολουθεί τρία στάδια: 1. Στο πρώτο στάδιο αποτυπώνεται η αρχική εμπειρία της ανάγνωσης (symbolization). 2. Στο δεύτερο στάδιο ο αναγνώστης συγκροτεί την αναγνωστική του εμπειρία (resymbolization). 3. Στο τρίτο στάδιο οι αναγνώστες συζητούν μεταξύ τους, για τις προσωπικές τους αντιδράσεις στο κείμενο (negotiation)». Βλ.σχετικά. Μαρία Κ. Πεσκετζή. *Θεωρία της λογοτεχνίας και νεοελληνική λογοτεχνική κριτική*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2003, σ.12-13, 27-28, 36, 56-57.

¹¹⁵ Γεράσιμος Καλοκύρης. *Η θεωρία της ανάγνωσης του Ρικαίρ στο Χρόνος και αφήγηση*, περ.Νέα Εστία, τεύχ.1847, έτος.85ο, τόμ.170ος, Σεπτέμβριος 2011, σ.368.

¹¹⁶ Στο ίδιο.

2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ.

2.1. Συναισθήματα σ' εναλλασσόμενη τάξη, σε μία περίτεχνη και επίπονη άσκηση: ο ποιητής.

Αναντίρρητα, στα περισσότερα ποιήματα που εξετάζω παρακάτω, όπως θα φανεί, η ψυχή του ποιητικού υποκειμένου ταξιδεύει στις πιο απόκρυφες και ανεξερεύνητες περιοχές, εκεί όπου τα πάθη μέσα του φουντώνουν περισσότερο. Ο αγώνας για τη ζωή είναι ένα σκληρό παιχνίδι και ο ποιητής με λαχτάρα στυλώνει το βλέμμα του συνεχώς πάνω στις αδυναμίες του, και στοχάζεται. Το σφίξιμο της καρδιάς και τα βάσανα του σκιαγραφούνται στο στίχο. Ο εσωτερικός του κόσμος και οι ψυχικές του διαθέσεις προβάλλονται. Έτσι, αυτά που ανέφερα, προβάλλονται στο ποίημα «Αγάπη», που πρωτοδημοσιεύτηκε¹¹⁷ στο περιοδικό *Ηγησώ*, το Μάιο του 1907. Ανήκει στην ποιητική συλλογή *Ρόδα στον αφρό*, που κυκλοφόρησε το 1911, εντασσόμενο στην ενότητα «Μπουμπούκια». Αποτελείται από δύο τετράστιχες στροφές. Στους στίχους 1-2 και 5-6, ο ποιητής αναφέρει:

Κι αν είν' τα μάτια μου ανοιχτά δεν είμ' εγώ νεκρός;

Η αρρώστια με μαράγκιασε, με σκέβρωσεν εμένα:

[...]

Απ' την αγάπη αρρώστησα και καρτερώ ένα Φως:

όχι!... ας μη λάμπει, μοναχά το θάνατο ας προσμένω,

[...]

Η βούληση για την ζωή και τις απολαύσεις της, τείνει να εξαφανιστεί, καθώς υποτάσσεται το ποιητικό εγώ στο πεπρωμένο και συνειδητοποιεί τη μοιραία πτώση. Η μελαγχολία κυκλώνει το ποιητικό υποκείμενο, η νοσταλγική φωνή του εκφράζεται με αναμνήσεις, που τυλίγουν το νου, και η συνειδήσή του έτσι ξυπνά. Με σκυμμένο το

¹¹⁷ Συγκεκριμένα το ποίημα «Αγάπη» στο περ. *Ηγησώ*, τχ.1 (1 Μάιος 1907) 3 και αναδημοσιεύτηκε στην εφ. *Αθηναϊκά Νέα*, στις 5.3.1940. Βλ. σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Α. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.52, 376.

βλέμμα τώρα ατενίζει ότι έχει χαθεί. Σύμφωνα εξάλλου τον Γερμανό φιλόσοφο και στοχαστή του 19ου αιώνα, Arthur Schopenhauer, «η ζωή στερείται κάθε νοήματος και μοιάζει μ' ένα εκκρεμές αιωρούμενο ανάμεσα αφενός στην έλλειψη και τη στέρηση, τον πόνο και τη δεινοπάθεια, κι αφετέρου στον υπερκορεσμό και την ανία¹¹⁸». Ένας φόβος δειλά προβάλλει στο στίχο, που σταδικά δυναμώνει, και η ανησυχία της όψης του ποιητικού υποκειμένου εικονίζεται στο ποιητικό σύμπαν. Σύμφωνα εξάλλου, και με την ψυχαναλύτρια Marie France Hirigoyen, «επώδυνα είναι η αίσθηση της μοναξιάς, βασανιστική κατάσταση, ένα δεινό. Συνέπεια μιας σχεσιακής αποτυχίας, δρόμος προς τη δυστυχία, αποκλεισμός, απομόνωση, και εξοστρακισμός από τους κόλπους μιας κοινότητας. Σπουδαιότητα εσωτερικότητας, ματαίωση ερωτικών δεσμών¹¹⁹».

Το ποίημα «Θάνατος», εντάσσεται στην ποιητική συλλογή¹²⁰ *Ρόδα στον αφρό* (1911), και αποτελείται από τρεις τετράστιχες στροφές. Οι πιο κρυφοί πόνοι και τα πάθη που υφίσταται το καλλιτεχνικό υποκείμενο εκφράζονται. Με πένθιμο τόνο, και με χαμηλωμένη φωνή, αποδίδει τον σταδιακό αφανισμό της ύπαρξης, και την αγωνία που τον τυλίγει, ταυτόχρονα με την μοιραία πάλη. Στους στίχους 1-4 και 5-8 ο ποιητής αναφέρει:

Σκέβρωσε ο γέρος ποιητής απ' του Καιρού τα βέλη,

μα μες στο νου του ακόμη ανθούν της Φαντασίας τα κρίνα·

στάζει απ' τα χείλη του απαλά της Καλοσύνης μέλι

και χύνεται στην όψη του μιας ηδονής η αχτίνα.

¹¹⁸ Αναφέρει μεταξύ άλλων ο Schopenhauer ότι: «κάθε ικανοποίηση είναι πρόσκαιρη, καθώς ακολουθείται κάθε φορά από μια νέα κατάσταση έλλειψης και στέρησης, [...] το όποιο μεσοδιάστημα προκύπτει ανάμεσα στην ικανοποίηση μιας ανάγκης και στη γένεση μιας νέας βιώνεται ως ανυπόφορη ανία». Βλ.σχετικά. Arthur Schopenhauer. *Η βούληση για ζωή και η μηδαμινότητα της ανθρώπινης ύπαρξης*, Μτφ. - Πρλγ.: Δημήτρης Υφαντής, εκδ. Ροές, Αθήνα 2015, σ.12-13.

¹¹⁹ Marie France Hirigoyen. *Η μοναξιά στον εικοστό πρώτο αιώνα*, μτφ. Έφη Κορομηλά, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2008, σ.11-17.

¹²⁰ Συγκεκριμένα το ποίημα «Θάνατος» πρωτοδημοσιεύτηκε στο περ.*Ο Νουμάς*, τχ.76, (28 Δεκ.1903) 2. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου-Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.74, 384.

*Ασπρόμαλλος ο ποιητής κάθεται εκεί στην άκρη,
ενώ στον τοίχο κρέμεται σαν έρμο ερείπιο η λύρα·
το παραθύρι ολάνοιχτο... θωρεί τα ουράνια μάκρη
και ρέει από τα μάτια του της κλάμας η πλημμύρα.*

[...]

Το ποιητικό υποκείμενο είναι σαν να έχει την αίσθηση ότι έχει φτάσει το πλήρωμα του χρόνου, και έτσι τον διακατέχει μία απολογιστική διάθεση για τον αγώνα, και την μάχη του στη ζωή. Μία νέα οδό στο μαγικό ορίζοντα του ονείρου επιζητά και δυνάμεις θείες να συνεπάρουν τον πονεμένο από την μοίρα. Το σταμάτημα και ο αφανισμός του ονείρου ισοδυναμεί για τον ίδιο με την συνειδητοποίηση της τραγικότητας της στιγμής. Εξάλλου, σύμφωνα με τον Schopenhauer, «η βούληση δηλώνει από μόνη της μια κατάσταση έλλειψης και στέρησης, την οποία και τείνει αφ' εαυτής να άρει. Όταν τούτο επιτυγχάνεται, η συνοδευόμενη από συνείδηση βούληση ικανοποιείται, όταν πάλι αποτυγχάνει, υποφέρει, βιώνει πόνο¹²¹». Ο ποιητής εξερευνά συχνά τους πιο κρυφούς του πόθους. Εκφράζεται τώρα το τέλος κάθε δυνατής ελπίδας, καθώς ακολουθεί ένα αυθόρμητο ξέσπασμα ψυχής. Την σκέψη θολώνει ο μαύρος καημός, που τον τυραννά, και κάθε χαρά μοιραία χάνεται, εικονίζοντας τώρα την άμετρη θλίψη. Η προοπτική για αλάφρωμα παύει να υπάρχει. Ένα αίσθημα βαρύ ξεχειλίζει σε ένα ποίημα, με ένα μήνυμα βαρύ για τη ζωή. Ένας λόγος με την πονεμένη καρδιά του να εκφράζεται. Ένα βλέμμα βαθύ μέσα του και η αποτύπωση των πιο κρυφών του σκέψεων, που ταλανίζουν την ύπαρξή του. Το αίσθημα της στέρησης κάθε ζωτικής δύναμης, προκειμένου να τον δυναμώσει, εικονίζεται με ένταση, σε θλιβερό τόνο. Το δράμα που βιώνει, είναι συνταρακτικό, απόρροια μιας θλιβερής πείρας, καθώς έχει στερέψει από θετικά συναισθήματα. Ένα κλίμα απαισιοδοξίας διακρίνεται με ένταση

¹²¹ Είναι χρήσιμη η παρατήρηση του Schopenhauer ότι: «ο φόβος του θανάτου, ο οποίος παρ' όλα τα βάσανα της ζωής, μας κρατά δέσμιους εντός της, είναι απατηλός, όμως εξίσου απατηλός όσο και η ορμή που υπήρξε το δέλεαρ για να έρθουμε σ' αυτήν». Βλ. σχετικά. Arthur Schopenhauer. *Η βούληση για ζωή και η μηδαμινότητα της ανθρώπινης ύπαρξης*, Μτφ. - Πρλγ.: Δημήτρης Υφαντής, εκδ. Ροές, Αθήνα 2015, σ.17, 23, 24-25.

στο ποίημα «Ανυπαρξία», που πρωτοδημοσιεύτηκε στην ποιητική συλλογή¹²² *Τα Ρόδα* στον αφορό το 1911 και εντάσσεται στην ενότητα «Τα Ρόδα».

Ανυπαρξία

Σιωπή στη νύχτα... έπαυεν ο κάθε μου παλμός·

δε με ξυπνά η άγκυρα που υψώνουν στο λιμάνι·

άνιωθα η σκέψη μου βουλιάει στο χάος του Παντός·

εκόπη κάθε μου πνοή, εκόπη ο στοχασμός,

και δε μου μένει δύναμη να ψιθυρίσω -αλί-

στην ύπαρξή μου, ανύπαρχτην, αργά το νάνι νάνι...

Η μοίρα έχει σημαδέψει το ποιητικό εγώ και σε θρηνητικό τόνο συλλογίζεται τις συμφορές, με το αίσθημα της δυσαρέσκειας να τον διακατέχει σε υπέρμετρο βαθμό. Εικονίζεται στο έπακρο η βαριά ψυχή του, ο εσωτερικός του κόσμος, και η ταραγμένη του συνείδηση. Συγκεκριμένα, το αίσθημα της ταλαιπωρίας διοχετεύεται στο στίχο, προβάλλοντας τα βάρη της καρδιάς του, που έχει πληγωθεί. Η καρδιά του έχει λυγίσει από τον καημό. Ο Schopenhauer αναφέρει ότι¹²³ «το κάθε τι είναι πάντοτε ελλιπές και απατηλό, κάθε πράγμα ευχάριστο διαποτίζεται από δυσάρεστα, κάθε απόλαυση δεν είναι πάντοτε παρά μισή και μόνο απόλαυση. Ενώ, ο Βύρων αναφέρει σε ποίημα «*Μα και τους πόνους χειρότερα εκείνους που δεν βλέπουμε, / Που την αγιάτρευτη πλακώνουν την ψυχή, / Με θλίψεις πάντα και πάντα νέες*¹²⁴». Η δυνατότητα ανάκτησης δυνάμεων παύει να υφίσταται, η ψυχή του δοκιμάζεται και η αγωνία φαίνεται να τον πνίγει.

¹²² Συγκεκριμένα το ποίημα «Ανυπαρξία» αναδημοσιεύτηκε στο περ. *Εικονογραφημένος Παρνασσός*, τχ.96, (26 Φεβρ.1912) 6. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.85, 386.

¹²³ Arthur Schopenhauer. *Η βούληση για ζωή και η μηδαμινότητα της ανθρώπινης ύπαρξης*, Μτφ. - Πρλγ.: Δημήτρης Υφαντής, εκδ. Ροές, Αθήνα 2015, σ.53-55.

¹²⁴ Στο ίδιο.

Η προοπτική μιας ψυχοσωματικής αναγέννησης του είναι μάταιη, όπως και οι προσδοκίες θετικών εξελίξεων χάνονται. Η μοίρα του είναι οριστική και αμετάκλητη. Τυραννικές σκέψεις προξενούν το αίσθημα του αφανισμού της αίσθησης της ύπαρξης, και ο ποιητής στοχάζεται πάνω στο απόθεμα δυνάμεων που του απομένει. Χαρακτηριστική είναι η σύζευξη των αντιθέτων στο ποιητικό του εργαστήριο, καθώς στοιχίζονται στο λόγο οι λέξεις *ύπαρξήν* vs *ανύπαρχτην*. Το ποιητικό υποκείμενο μετατρέπεται σε παιχνίδι της μοίρας, που τον ξεγελά, και μένει τώρα μόνο η λυπημένη σκέψη του, αποτυπώνοντας τη βαριά οδύνη του. Έτσι λοιπόν, όπως το διατυπώνει ο Schopenhauer, «η ζωή είναι έργο το οποίον οφείλομεν να επιτελέσωμεν με πολλούς κόπους από της απόψεως αυτής η λέξις, άχθος, είναι επιτυχής έκφρασις¹²⁵». Σύμφωνα με τον Schopenhauer «Το παρόν εμφανίζεται πάντοτε ανεπαρκές, το μέλλον αβέβαιο, το παρελθόν ανεπίστρεπτο¹²⁶». Έτσι και στο ποίημα «Άρρωστο παλικάρι», που εντάσσεται στην ποιητική συλλογή¹²⁷ *Ρόδα στον αφρό* (1911), στην ενότητα «Νυχτολούλουδα (Στη μητέρα μου)». Αποτελείται από δύο τετράστιχες στροφές. Στην πρώτη στροφή, ο ποιητής αναφέρει:

*Απ' την αρρώστια, μάνα μου, πότε θα γιάνω τάχα,
πότε θ' αδράζω τ' άρματα, που κρέμονται μονάχα;
Πότε θα σύρω σε χορό το αδύνατό μου πόδι,
πότε το κλειστό πένθος μου θ' ακροσκαστεί σα ρόδι;*

[...]

¹²⁵ Arthur Schopenhauer. *Τα περί οδύνης και θανάτου*, μτφ. Χ.Α. Βασιλειάδη, 2005, εκδ. Παν. Π. Μαυράκη, σ. 7.

¹²⁶ Αναφέρει μεταξύ άλλων ο Schopenhauer ότι: «Όλα στη ζωή δηλώνουν ότι η γήινη ευτυχία είναι προορισμένη να ματαιωθεί ή να αναγνωρισθεί ως αυταπάτη. [...] Η ζωή παρουσιάζεται ως συνεχής φενάκη [...] Έτσι, μας απατά πότε η ίδια η ελπίδα, πότε πάλι αυτό στο οποίο ελπίσαμε». Βλ.σχετικά. Arthur Schopenhauer. *Η βούληση για ζωή και η μηδαμινότητα της ανθρώπινης ύπαρξης*, Μτφ. - Πρλγ.: Δημήτρης Υφαντής, εκδ. Ροές, Αθήνα 2015, σ.40-42.

¹²⁷ Το ποίημα «Άρρωστο παλικάρι» πρωτοδημοσιεύτηκε στο περ.*Δάφνη*, τχ.19 (10 Δεκ.1909) 6. Αναδημοσιεύτηκε στην εφ.*Ελεύθερον Βήμα* στις 23.9.1922. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποήματα. Άπαντα Τα Ευρεθέντα*, τόμ.Α', επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.121, 393.

Η μοιραία ήττα του καλλιτεχνικού υποκειμένου σε ένα κρίσιμο αγώνα, προκειμένου να διατηρηθεί ζωντανή και ζωηρή η σκέψη, προοικονομείται. Η αυτοπεποίθηση που διαπερνούσε το στίχο, τώρα σβήνει, καθώς απαριθμεί το ποιητικό υποκείμενο τα τραύματα της πονεμένης μορφής του. Μνημονεύοντας πάθη και διατυπώνοντας μαύρους συλλογισμούς, το ποιητικό υποκείμενο αποδίδει πιστά το ποιητικό υποκείμενο όλο το τσάκισμα της μορφής του. Επιπλέον, αποδεικνύεται περίτρανα πόσο βαθύ είναι το αίσθημα του πόνου, καθώς βυθίζεται στη σκέψη. Στοχάζεται και προβληματίζεται, καθώς τα δεινά είναι πολλά, και τα εμπόδια φαντάζουν ανυπέρβλητα. Οι προσπάθειες για τη χάραξη νέων σχεδίων για τη ζωή παύουν να ισχύουν, όταν φτάνει στο σημείο να τον βαραίνουν αμέτρητες θλιβερές συγκινήσεις. Εξάλλου είναι κοινός τόπος ότι «ένα από τα μεγαλύτερα μαρτύρια που στοιχειώνουν την ύπαρξή μας είναι η συνεχής πίεση του χρόνου, ενώ οι λύπες συσσωρεύονται μέσω της μνήμης και της προσμονής¹²⁸».

Με βαρύ και απαισιόδοξο τόνο, διοχετεύει το ποιητικό εγώ στον στίχο την πλήξη και το αδιέξοδο που βιώνει, αποκαλύπτοντας ταυτόχρονα τον σπαραγμό της καρδιάς του. Έχοντας χάσει βέβαια κάθε μαχητικότητα, και ενεργητικότητα. Λείπουν οι θετικές προθέσεις για τον τερματισμό του αδιέξοδου. Εξάλλου, «ο βαθμός της οδύνης στον άνθρωπο αυξάνεται πολύ περισσότερο από εκείνον της απόλαυσης, ενώ ο άνθρωπος γενικά δεν είναι ολοκληρωτικά ικανοποιημένος με την ύπαρξή του καθώς είναι φορτωμένος με έγνοιες, αγωνίες και βάσανα και γενικά η ψυχική του κατάσταση είναι ανήσυχη και ανικανοποίητη¹²⁹» Το αίσθημα της ανυπεράσπιστης ψυχής του, καθώς και κρίσιμες χρονικές στιγμές εξωτερικεύονται. Ο νους έρχεται να δώσει ένα μάκρος και ένα πλάτος στο αίσθημα του

¹²⁸ Για την ποίηση του Φιλύρα είναι, πιστεύω, χρήσιμες οι παρατηρήσεις του Schopenhauer ότι: «ο χρόνος δεν μας αφήνει να ανασάνουμε και μας καταδιώκει με το μαστίγιο σαν καταπιεστικός αφέντης. [...] το αίσθημα της δυστυχίας· το αίσθημα αυτό κορυφώνεται τόσο δραματικά ώστε συχνά τον οδηγεί σε παραληρηματικές κρίσεις [...] Η ανάγκη και η πλήξη αποτελούν το δίπολο της ανθρώπινης ζωής». Βλ. σχετικά. Άρτουρ Σοπνεχάουερ. *Για τη δυστυχία του κόσμου*, μτφ. Μυρτώ Καλοφωλιά, έκδ. Πατάκη, ένατη έκδοση, Αθήνα, 2018, σ.19-20, 24, 26.

¹²⁹ Μεταξύ άλλων είναι χρήσιμες οι πληροφορίες ότι: «η δυστυχία του αποδίδεται στην μεγάλη του ικανότητα για γνώση. Ο πόνος πλήττει έτσι τη βούληση - την καθυστερεί, την παρεμποδίζει ή τη διαταράσσει. [...] Η ματαιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης φαναιρώνεται σε όλες τις εκφάνσεις της ύπαρξης». Βλ. σχετικά. Ό.π., σ.27-30, 43.

φόβου. Τα χτυπήματα της ζωής είναι πολλά στην κλίμακα του χρόνου, και η σφοδρή μέθη για τη ζωή, όπως εκφραζόταν στο στίχο, μοιραία εξαφανίζεται. Μένει μία αίσθηση της αθυμίας και της ραγδαίας έλλειψης δυνάμεων του ποιητικού υποκειμένου στο στίχο.

Αναντίρρητα, βασανιστικές σκέψεις, όλο τρόμο ξεχειλίζουν από τα βάθη της πονεμένης ψυχής, και ένα βαθύ παράπονο ξεχειλίζει στο στίχο. Στιγμές όλο έξαρση συναισθημάτων, ένδοξες και μαγικές, μοιραία σβήνουν. Το ποίημα «Πρωινό τρένο» πρωτοδημοσιεύτηκε στην ποιητική συλλογή¹³⁰ *Γυρισμοί* (1919), και ανήκει στην ενότητα «Ορθοί». Αποτελείται από οκτώ τετράστιχες στροφές. Στην όγδοη και συνάμα τελευταία στροφή του ποιήματος, στους στίχους 29-32, ο ποιητής αναφέρει:

[...]

Και στο σπίτι μας πάλι να γυρνούμε,

χαμηλωμένοι, μαύροι, τρισθλιμμένοι,

τον ύπνο το χαμένο για να βγούμε

κι ας ήταν να σκοθούμε πεθαμένοι!

Η τυραννισμένη ψυχή του Φιλύρα, βασανισμένη από πάθη, με ένα σφίξιμο στην καρδιά και τα μάτια του εγκλωβισμένα στο παρελθόν, κάνει έναν απολογισμό. Ο μαρασμός της ψυχής και η διάλυση του σώματος αποτυπώνεται. Η μέθη του ονείρου παύει να ισχύει και οι πόθοι με το πέρασμα των καιρών έσβησαν. Η μοίρα συνθλίβει τον ποιητή, καθώς αναπολεί. Η ραγισμένη φωνή του αποτυπώνεται στο λόγο. Το συναίσθημα διοχετεύεται στους στίχους του, στην πιο καθαρή μορφή του. Το σώμα και το πνεύμα του είναι ταλαιπωρημένα. Ωστόσο, η ανήσυχη ψυχή του δεν παύει να παρατηρεί και να στοχάζεται. Μια ταραχή χαραγμένη βέβαια στα μάτια του και το αίσθημα της κενότητας¹³¹ διαπερνά το στίχο του.

¹³⁰ Συγκεκριμένα το ποίημα «Πρωινό τρένο» δημοσιεύτηκε για δεύτερη φορά στην *Η Κυριακή του Ελεύθερου Βήματος*, τχ.38, (28 Αυγ.1927) 8 και φέρει παραλλαγές. Στο Αρχείο Μιλτιάδη Μαλακάση (ΕΛΙΑ), το αυτόγραφο έχει διαφορές από το πρωτοδημοσιευμένο ποίημα. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα Τα Ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.146-147, 398-399.

Τα πάθη και η στέρηση από απολαύσεις είναι οι ισχυρότερες κινούσες δυνάμεις τη ψυχής του. Έτσι λοιπόν, ο ποιητής, όπως αναφέρει ο Schopenhauer «όσον προχωρεί εις την ηλικίαν, αποκτά επι μάλλον και μάλλον συνειδησιν ότι η ζωή είναι από πάσης απόψεως, απογοητεύσεις, κόπος, βάσανα με άλλα λόγια έχει τον χαρακτήρα μιας μεγάλης αυταπάτης, αν όχι μιας κοροϊδείας¹³²».

Άλλοτε η σκέψη του βαθαίνει, άλλοτε εξαφανίζεται κάθε σκέψη, μπροστά στην απόγνωση. Ψηλά τείχη έχουν υψωθεί γύρω από τον ποιητή, που παρεμποδίζουν κάθε προοπτική ανεύρεσης πραγματικής χαράς. Τη χρονική στιγμή, που ο καημός κυβερνά την ύπαρξη, οι στεναγμοί έρχονται να σβήσουν κάθε αθώα χαρά. Ο Arthur Schopenhauer είχε πει ότι¹³³ «η ευτυχία δεν είναι παρά επικίνδυνη χίμαιρα, η δε αναζήτησή της καθαρή ματαιοπονία, και η ζωή παρουσιάζεται ως έργο που έχουμε να επιτελέσουμε, ως μια σειρά διεκπεραιώσεων και άρα, κατά κανόνα, ως διαρκής αγώνας ενάντια στη χρεία». Μία νέα ζωή, και μία αναγέννηση της τραγικής μορφής του, είναι ανέφικτη, όταν οι συμφορές πλήττουν το ποιητικό εγώ.

Το ποιητικό εγώ εμφανίζεται συχνά αινιγματικό στα ποιήματα του Φιλύρα. Συγκεκριμένα, η αισιόδοξη και η απαισιόδοξη ματιά του, παράλληλα με τα διλήμματα, που εμφωλεύουν εντός του. Το ποίημα «Χωρίς σκοπό» πρωτοδημοσιεύτηκε στην ποιητική συλλογή¹³⁴ *Γυρισμοί*, το 1919, και εντάσσεται στην ενότητα «Εσπερινοί». Αποτελείται από δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές. Στις πρώτες τρεις στροφές στους στίχους 1-11, ο ποιητής αναφέρει:

¹³¹ Οι παρακάτω παρατηρήσεις είναι χρήσιμες, πιστεύω, για να αντιληφθούμε τη δυστυχία του Φιλύρα: «Στον 20ό αιώνα ο υπαρξισμός περιγράφει την ανθρώπινη ύπαρξη ως καταδίκη: ο άνθρωπος είναι ριγμένος (geworfensein) σε έναν κόσμο χωρίς νόημα. Ο Heidegger εστιάζει στη συνειδητοποίηση της κατάστασης αυτής, η οποία συνεπάγεται την εμπειρία της ύπαρξης ως βάρους, και γεννά αρνητικά συναισθήματα. [...] ενώ στο πένθος υπάρχει συνείδηση της απώλειας, το υποκείμενο δηλαδή γνωρίζει τι είναι αυτό που έχασε, στη μελαγχολία ενδέχεται να μην μπορεί να καθορίσει ακριβώς σε τι έγκειται η απώλεια». Βλ.σχετικά. Αλεξάνδρα Ρασιδάκη. *Περί μελαγχολίας. Στη θεωρία, τη λογοτεχνία, την τέχνη*, εκδ. Κίχλη, Αθήνα, 2012, σ.51, 156-157.

¹³² Arthur Schopenhauer. *Τα περί οδύνης και θανάτου*, μτφ. Χ.Α. Βασιλειάδη, 2005, εκδ. Παν. Π. Μαυράκη, σ.7.

¹³³ Άρτουρ Σοπνεχάουερ. *Για τη δυστυχία του κόσμου*, μτφ. Μυρτώ Καλοφωλιά, έκδ. Πατάκη, ένατη έκδοση, Αθήνα, 2018, σ.121, 124, 127-128.

*Έτσι, χωρίς σκοπό η Ζωή ριγμένη,
και ράθυμα ενώ ζούμε στην ανία,
μια φλόγα αγάπης ξάφνου ν' ανασταίνει
την καρδιά μας, κρυφή χαλκομανία!*

*Στο περιθώριο τάχα πεταμένοι,
ξένοι προς κάθε δράσεως τη μανία,
ένα λικέρ αδρό να μας προσδένει
με του Υπερπέραν την ευρυχωρία.*

*Χαρούμενα να ζήσομε τα Νιάτα,
χωρίς δεσμούς, που κυβερνά η ρουτίνα,
δίχως συμβάσεις, συμφωνίες, γεμάτα.*

[...]

Στις αρχικές του ποιητικές εκδόσεις κυριαρχούν ποιήματα σε γλυκό τόνο, που αντικατοπτρίζουν πιστά τη χαρά και τη μέθη της ζωής. Η αρχική αισιοδοξία και οι ήχοι χαράς έρχονται να αντικατασταθούν από ένα ραγισμένο εγώ, που τώρα, καθώς προχωρούμε στο ποιητικό εργαστήριο, προβάλλει ολοένα και πιο έντονα. Είναι ακριβώς η έρημη καρδιά, που προσπαθεί με αναμνήσεις να καλύψει τον πόνο και τα κενά, που έχει εντός του το καλλιτεχνικό υποκείμενο. Η αδρή φωνή του ποιητή, όταν μιλά σε πένθιμο τόνο, συνειδητοποιεί ότι, η παρηγοριά είναι πρόσκαιρη. Εξάλλου, σύμφωνα με τον Όσκαρ Ουάϊλντ «οι πράξεις είναι η πρώτη τραγωδία της ζωής, τα λόγια η δεύτερη. Ενώ, θλίβεται κανείς για την απώλεια και των χειρότερων συνηθειών του. Ίσως θλίβεται περισσότερο γι' αυτές. Αποτελούν ένα τόσο ουσιώδες μέρος της προσωπικότητάς του¹³⁵». Ο Φιλύρας έτσι υποφέρει, καθώς το επικείμενο κακό σκιαγραφείται στο ποίημα.

¹³⁴ Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα Τα Ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.190, 403.

Ωστόσο, ξαναβρίσκει για μια στιγμή η πονεμένη φωνή του τη χαμένη πίστη και η ελπίδα τρεμοσβήνει εντός του. Συγκεκριμένα, ξαφνικά σε μια χιμαιρική στιγμή «μια φλόγα αγάπης ξάφνου ν' ανασταίνει / την καρδιά μας, κρυφή χαλκομανία» (στ.3-4). Ένα κράτημα και ένα στήριγμα προκειμένου να βρει τη λύτρωση, από το μαρτύριο που βιώνει, αποδεικνύονται μάταιοι κόποι. Η αγνότητα και η σεμνότητα της άδολης ψυχής του ποιητή, δικαιολογείται έτσι, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Schopenhauer. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι «εάν το βάρος της δυστυχίας, του πόνου, των ατυχιών και της ματαιοπονίας εξέλιπε από την ζωήν του ανθρώπου, η υπερβολή της αλαζονείας του θα υπερέβαινε κάθε μέτρον¹³⁶». Έτσι λοιπόν, αντιλαμβανόμαστε ακριβώς ότι επειδή το δημιουργικό υποκείμενο δεινοπαθεί, δεν έχει χάσει την πίστη του σε ιδανικά, αρετές και αξίες.

Κρίνω ως ερευνητής ότι το τρίπτυχο βάσανα - πόνος - δυστυχία¹³⁷ μπορούν να βοηθούν ως αναπόσπαστο κομμάτι του κάθε ανθρώπινου όντος, όπως τα βιώνει και το ποιητικό εγώ. Η σκέψη βασανίζει τον νου του, καθώς αναλογίζεται τα πάθη και τη διακοπή ουσιαστικά της ζωής. Έχει ριζώσει πλέον βαθιά μέσα του η πίστη για την πτώση και την ήττα. Μία διέξοδο και μία ποθητή λύτρωση μέσα από τα νιάτα έρχεται δειλά να προβάλλει στο στίχο. Στίχοι που αναδεικνύουν ότι η μάχη κερδήθηκε, χωρίς να υπάρχει δυνατότητα ανεύρεσης της χαράς και της ελπίδας. Το παράπονο, ο καημός του ποιητή, και η κόπωση της θλιβερής σάρκας, που λιποψυχεί και δεινοπαθεί. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Όσκαρ Ουάιλντ για τα νιάτα ότι: «η νιότη χαμογελά χωρίς λόγο. Είναι από τις κυριότερες γοητείες της¹³⁸». Καταλήγουμε έτσι, διαβάζοντας την ποίηση του Φιλύρα, στο συμπέρασμα του Όσκαρ Ουάιλντ ότι «Τις συμφορές μπορεί να τις αντέξει κανείς, έρχονται απ' έξω, είναι ατυχήματα. Αλλά να υποφέρεις απ' τα ίδια σου τα λάθη -α!- εδώ βρίσκεται το κεντρί της ζωής¹³⁹».

¹³⁵ Όσκαρ Ουάιλντ. *Στοχασμοί, Επιλογή από το έργο του*, μτφ. Σπύρος Τσακνιάς, εκδ.Στιγμή, Αθήνα 2007, σ.65, 68.

¹³⁶ Arthur Schopenhauer. *Τα περί οδύνης και θανάτου*, μτφ. Χ.Α. Βασιλειάδη, 2005, εκδ. Παν. Π. Μαυράκη, σ. 3-19.

¹³⁷ Ο.π., σ.4-5.

¹³⁸ Όσκαρ Ουάιλντ. *Στοχασμοί, Επιλογή από το έργο του*, μτφ. Σπύρος Τσακνιάς, εκδ.Στιγμή, Αθήνα 2007, σ.71.

¹³⁹ Ο.π., σ.47.

Το πάθος για τη ζωή και τις απολαύσεις της, εφόσον έχει στερέψει η δροσιά και η χάρη από τα νιάτα, προβάλλονται πλέον χωρίς κάποιο νόημα. Στο σημείο αυτό, επιβεβαιώνεται με ακρίβεια, η θέση του Schopenhauer ότι: «την (θέλησιν) σταματά ή της ανθίσταται παν ότι υπάρχει δυσάρεστον και οδυνηρόν¹⁴⁰». Η σκληρή και ωμή πραγματικότητα έχει αφήσει ανεξίτηλα σημάδια πάνω του. Η πίστη σε κάποια σωτήρια ιδέα σβήνει και το ποιητικό εγώ βουλιάζει στη θύμηση και εγκλωβίζεται στο αδιέξοδο στο οποίο έχει περιέλθει. Λυγίζει από τα βάρβαρα χτυπήματα της μοίρας, δεν μπορεί να συνέλθει. Η ζωή τον έχει παραμορφώσει, έχει συντριβεί ολοσχερώς ψυχικά, καθώς κάθε μαχητικότητα, που μπορεί να τον διέκρινε, έχει χαθεί οριστικά. Ο παρελθοντικός χρόνος, που χρησιμοποιεί εμφαντικά, αποσκοπεί στο να αναδειχθεί το οριστικό τέλος των ελπίδων και το αναπόδραστο τέλος. Έτσι λοιπόν: «εις τα βάσανα της υπάρξεώς μας προστίθεται και η ταχύτης με την οποίαν κυλά ο χρόνος, ο οποίος στέκεται επάνω από τα κεφάλια μας ως εργοδηγός οπλισμένος με μαστίγιον και δεν μας αφήνει καν ν' αναπνεύσωμεν¹⁴¹». Στα δεινά που ορθώνονται μπροστά στα μάτια του και στις αντιξοότητες, η ποιητική φωνή του γίνεται το μέσο, προκειμένου να εκφραστεί η παρακμή και η κούραση. Με εξασθενημένη ψυχή από το βαρύ φορτίο, αναστενάζει, και οδύρεται. Συγκεκριμένα το κρασί δρα όπως και η μαύρη χολή και διαμορφώνουν χαρακτηρισ. Το κρασί έχει μία δραστηριότητα και μία δύναμη στην παραγωγή καταστάσεων¹⁴² της προσωπικότητας.

Στην αρχική υγεία και ακμή του ποιητικού υποκειμένου τοποθετείται τώρα η βαριά αρρώστεια, που τον ταλανίζει και απειλεί την ύπαρξη. Ο τραγουδιστής της χαράς, των ρόδων, των αηδονιών, των αιθέριων μορφών και των πιο γλυκών στιγμών παύει για ένα μικρό διάστημα, όταν συμφορές κατακλύζουν και απειλούν με διάλυση την ύπαρξη. Η οδύνη της ψυχής σκορπά στο στίχο, σε ένα βαρύ σκοπό. Τα λείψανα ερώτων που του

¹⁴⁰ Arthur Schopenhauer. *Τα περί οδύνης και θανάτου*, μτφ. Χ.Α. Βασιλειάδη, 2005, εκδ. Παν.Π. Μαυράκη, σ.3.

¹⁴¹ Ο.π., σ.5.

¹⁴² Προκειμένου να κατανοήσουμε σε βάθος το συλλογισμό του Φιλύρα, είναι εύστοχες οι παρατηρήσεις του Pigeaud για τη μαύρη χολή και το κρασί. Αναφέρει ότι: «Η μαύρη χολή προσφέρει στον εκ φύσεως μελαγχολικό όλα τα στάδια της μέθης [...] Ο μελαγχολικός είναι κατ' ουσίαν πολυμορφικός [...] και περιέχονται εν δυνάμει όλοι οι χαρακτήρες όλων των ανθρώπων». Βλ. σχετικά. Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.15-17.

έχουν απομείνει, σκιαγραφούν την τωρινή θλίψη του, διαμορφώνοντας έτσι το πορτρέτο του. Η πηγαία έμπνευση έρχεται στην επιφάνεια. Παράλληλα, η αναζήτηση των βαθύτερων κινήτρων των πράξεων είναι μία διαδικασία επώδυνη, όπως προβάλλεται στο ποιητικό τοπίο, τονίζοντας έτσι πόσο αδικημένος είναι από τη μοίρα. Όπως υποστηρίζει ο Schopenhauer¹⁴³ «προσανατολιζόμαστε στην ύπαρξη καθεαυτήν, μας καταλαμβάνει η συναίσθηση της αναξιοτήτας και της ματαιότητας μας, κι αυτό είναι το συναίσθημα που ονομάζουμε πλήξη». Όλα τα παραπάνω διαφαίνονται καθαρά στο ποίημα «Ταίρι θανάσιμο» που πρωτοδημοσιεύτηκε στην ποιητική συλλογή «Κλεψύδρα»¹⁴⁴ το 1921. Αποτελείται από οκτώ τετράσυχες στροφές. Στην πρώτη στροφή του ποιήματος, στους στίχους 1-4, ο ποιητής αναφέρει:

Σαν άσπρο φάντασμα κυλώ

από τον τάφο επάνω,

σ' όνειρο μαύρο, θλιβερό,

τα μάτια μου θα υγραίνω.

[...]

Η μοιραία απόσυρση από τη ζωή και η μοναξιά σκιαγραφούνται. Μια βαθιά μελαγχολία διαγράφεται στο βλέμμα του ήρωα. Εξάλλου, «η ζωή είναι απ' άκρη σ' άκρη ένα μάθημα, ενώ ο καθένας θα πρέπει να δώσει κάποτε εξηγήσεις για την κάθε ώρα της ζωής του, τότε έχει και ο ίδιος κατά μείζονα λόγο το δικαίωμα να απαιτήσει εξηγήσεις γιατί τον απέσπασαν από εκείνη τη γαλήνη και τον μετέθεσαν σε μια κατάσταση τόσο μίζερη, ζοφερή, φοβερή και βασανιστική¹⁴⁵».

¹⁴³ Εξάλλουν ο Schopenhauer υποστηρίζει ότι: «διαισθανόμαστε κρυφά, στα ύστατα βάθη της ύπαρξής μας, ότι διατηρούμε πρόσβαση στην ανεξάντλητη δεξαμενή της αιωνιότητας, απ' όπου μπορούμε να αντλούμε εις το διηνεκές νέα ζωή και να ανανεώνουμε τον χρόνο μας. [...] Όταν καταπιάνεται με μια καθαρά πνευματική δραστηριότητα - στην περίπτωση αυτή αποκρυνόμαστε από τη δίνη της ζωής, για να μπορέσουμε να τη δούμε από απόσταση, σαν θεατές ενός έργου». Βλ.σχετικά. Άρτουρ Σοπνεχάουερ. *Για τη δυστυχία του κόσμου*, μτφ. Μυρτώ Καλοφωλιά, έκδ.Πατάκη, ένατη έκδοση, Αθήνα, 2018, σ.50-52.

¹⁴⁴ Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα Τα Ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.212, 408.

¹⁴⁵ Arthur Schopenhauer. *Η βούληση για ζωή και η μηδαμινότητα της ανθρώπινης ύπαρξης*, μτφ. - πρλγ. Δημήτρης Υφαντής, εκδ. Ροές, Αθήνα 2015, σ.65-66.

Η δοκιμασία στην οποία υποβάλλεται αποτυπώνεται στις σκέψεις που αιχμαλωτίζεται ο νους του. Σκιαγραφείται η ανοιχτή πληγή του. Χάνεται στα σκοτεινά μονοπάτια της σκέψης και μία κραυγή βγαίνει από μέσα του. Το ποίημα «Ροδόφυλλα III [Χύνουν τα μάτια δάκρυα]» πρωτοδημοσιεύτηκε¹⁴⁶ στο περιοδικό *Νουμάς*, στις 6 Ιουλίου του 1903. Εντάσσεται στην ενότητα «Παραλειπόμενα», που περιλαμβάνει ποιήματα για το διάστημα 1903 μέχρι τον Ιούνιο του 1923. Ενταγμένα με χρονολογική σειρά είναι τα ποιήματα που δημοσίευσε ο Φιλύρας, αλλά δεν τα περιέλαβε στις συλλογές του. Ο ποιητής αναφέρει στους στίχους 1-8:

*Χύνουν τα μάτια δάκρυα,
και κλαίνε, κλαίνε, κλαίνε,
και τα πουλιά μου λένε
τραγούδια θλιβερά.*

*Βάσανα, λύπες, πόνοι,
έχουν σ' εμέ φωλιάσει
και γύρω μου η πλάση
με θλίψη με κερνά.*

Οι λυγμοί και το μαράζι έρχονται να φέρουν ένα μοιραίο σταμάτημα κάθε ονειρικής και ειδυλλιακής στιγμής. Στην αρχική ψυχική ευφορία του ποιητικού υποκειμένου διαγράφεται τώρα στη μορφή του ένα έντονο αίσθημα δυσφορίας. Η αίγλη και η θεία λάμψη του στίχου σβήνουν, όταν περιγράφονται οι πόνοι, που βαραίνουν την ύπαρξη, και η κατήφεια της όψης του.

¹⁴⁶ Το ποίημα «Ροδόφυλλα III [Χύνουν τα μάτια δάκρυα]» δημοσιεύτηκε στο περ. *Ο Νουμάς*, τχ.51, (6 Ιουλ.1903) 3. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα Τα Ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 298, 418.

Ωστόσο, και εκεί το δημιουργικό ταλέντο του ποιητή είναι υψηλό. Συγκεκριμένα, διοχετεύει στο στίχο εσωτερικές καταστάσεις, ένα μήνυμα βαρύ και συνάμα πένθιμο, με εκπληκτική δεξιοτεχνία και μαεστρία. Η μορφή του¹⁴⁷ λυγίζει, και αυτό προβάλλεται, καθώς τονίζεται από απόσταση μία στείρα ζωή τώρα, που της πρόσφερε γοητεία η πλάνη του ονείρου και χιμαιρικές στιγμές. Φορτίζεται συναισθηματικά το ποιητικό εγώ από τη θλίψη, τον φόβο και τη μελαγχολία που τον κυκλώνει. Με κινήσεις ανέλπιδες εκφράζει το βαρύ μήνυμά του. Το αίσθημα της απόγνωσης και η πλήξη που τον σκεπάζει είναι βαριά. Το τρυφερό, αγνό, μαγικό και συνάμα όλο παρθενική χάρη πλάσιμο του στίχου, αποτέλεσμα της θέρμης της ψυχής, των ερωτικών σκιρτημάτων, των θελκτικών μορφών και των ονείρων, εκλείπει.

Στοχάζεται το ποιητικό εγώ πάνω στο μάταιο και η πίστη του σε χιμαιρικές στιγμές πάντα υπάρχει μέσα του και λειτουργεί ως αντιστάθμισμα στην στείρα ζωή του, ως παρηγοριά. Χαράσσει δρόμους μαγικούς, που αποτυπώνονται στον ποιητικό διάκοσμο, με τρόπο που συνεπαίρνει τον αναγνώστη. Το πλήθος χρωμάτων που χρησιμοποιεί ο ποιητής βρίσκεται σε αμοιβαία εξάρτηση με τα αρχικά εξαίσια σχέδια της ζωής του, που αποδεικνύονται ωστόσο απάτη, με το κύλισμα του καιρού. Ο Αιμίλιος Χουρμούζιος μάλιστα, είναι που στην κριτική εισαγωγή του στα *Άπαντα* του ποιητή, το 1939 αναφέρει¹⁴⁸ ότι «συχρότατα οι στίχοι του είναι μετρικώς ανόμοιοι και κάποτε κι οι ρυθμοί του ανάμιχτοι, η ρίμα του πολλές φορές αφρόντιστη, όχι σπάνια εξεζητημένη, όταν δεν είναι τολμηρή. Ενώ παράλληλη είναι η χρήση της χασμωδίας και της συνίζησης». Η Άντεια Φραντζή μιλά μάλιστα για «την αφθονία παρηγήσεων και εσωτερικών ομοιοκαταληξιών¹⁴⁹». Η οδύνη για τις επιθυμίες που ματαιώθηκαν, και έσβησαν μοιραία, είναι μεγάλη. Το ποίημα «Θρήνος για έναν έρωτα I» δημοσιεύτηκε¹⁵⁰ την άνοιξη 1908. Συγκεκριμένα, ο ποιητής αναφέρει στους στίχους 1-2 και 5-8:

¹⁴⁷ Το κοσμοείδωλο του Φιλύρα έλκει την καταγωγή του από τα καρναβαλικά δρώμενα, τις λαϊκές παραστάσεις αλλά και το ρεύμα του πιεροτισμού, που αναδεικνύει πλάι του και άλλους ήρωες: τον αρλεκίνο, τον παλιάτσο, τον Φασουλή - ήρωες της λογοτεχνικής παράδοσης, όπως τον Μάμο, τον Δον Ζουάν, τον Δον Κιχώτη, συνδέοντάς τους με την παριζιάνικη λογοτεχνική Μποεμία». Βλ.σχετικά. Άντεια Φραντζή. *Ελεύθερη η ζωή κι άναρχη ως κύμα. Ο ποιητής Ρώμος Φιλύρας (1888-1942)*, εκδ.Γαβριηλίδης, Ίδρυμα Τάκης Σινόπουλος, Αθήνα, 2017, σ.15.

¹⁴⁸ Ό.π., σ.18-19.

¹⁴⁹ Στο ίδιο.

Απόψε κλαίω τα θλιμμένα μου όνειρα

που τραγουδάνε ομάδι με το Μάη...

[...]

Τα κουρασμένα μέλη μου απ' το πάλαιμα

μουδιάσανε κι επέσαν συντριμμένα...

Μάταια προσμένω κάποιο φως αόρατο

και κάποια χέρια ν' απλωθούν σ' εμένα...

Η γλυκιά μέθη του ονείρου, το αίμα του που έσφυζε, το δυνάμωμα της φωνής του ποιητή, ως αποτέλεσμα μίας θερμής φλόγας, που είχε στην καρδιά και αισθήσεων μαγεμένων, χάνονται όλα ολοσχερώς. Γενικά, ένα παράλογα μπερδεμένο όνειρο, όπως μας πληροφορεί ο Freud, ανάγεται¹⁵¹ σ' ένα κατανοητό και πολύτιμο ψυχικό περιστατικό. Γενικά, ο ποιητής ως ονειρευόμενος έχει μέσα του συνειρμούς. Το όνειρο είναι ένα δείγμα, όπως μας διαβεβαιώνουν οι μη ψυχαναλυτές γιατροί, ότι ο ονειρευόμενος δεν κοιμήθηκε καλά¹⁵²».

¹⁵⁰ Συγκεκριμένα το ποίημα «Θρήνος για έναν έρωτα Ι» δημοσιεύτηκε στο περ.Πασχαλινή Φιλολογική Επετηρίς, Πειραιάς, 1908, σ.38. Εντάσσεται στην ενότητα Παραλειπόμενα, που περιλαμβάνει ποιήματα για το διάστημα 1903 μέχρι τον Ιούνιο του 1923». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα Τα Ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.24, 323, 422.

¹⁵¹ Αναφέρει επιπλέον ο Φρόυντ για το όνειρο ότι: «Δεν ησύχασαν ομοιόμορφα όλα τα μέρη του εγκεφάλου του, και ότι μεμονωμένα τμήματα του συνέχισαν να δουλεύουν κάτω απ' την επίδραση κάποιων άγνωστων ερεθισμάτων, πράγμα που κατόρθωσαν μ' έναν ιδιαίτερα ατελή τρόπο [...] Η συνοχή, το αρμονικό κύλισμα, το ακατανόητο δέσιμο, σχεδόν σαν παραλήρημα, η συμπερίληψη παράλογων στοιχείων, είναι βασικά χαρακτηριστικά του. Επιπλέον, μπορεί να περιέχει φαινομενικά πνευματώδη συμπεράσματα, καθώς και εικόνες με ακέραια την αισθητηριακή οξύτητα των αντιλήψεων ή να είναι αγχές. Τα κατάλοιπα της ημέρας, ανόμοια πράγματα, σκέψεις, ερωτήματα και αναμνήσεις από περασμένους καιρούς, συζητήσεις με υπέρ και κατά, ερωτήματα εγγράφονται στα όνειρα και αποτελούν συνειρμούς. [...] Οι προσυνειδητές σκέψεις ή αλλιώς ασυνείδητη παρόρμηση είναι είναι ο ουσιαστικός δημιουργός ονείρου. [...] Σε κάθε όνειρο πρέπει να εκπληρωθεί η επιθυμία μιας ορμής [...]η ασυνείδητη ορμή, που είναι και η βασική κινητήρια δύναμη για τη δημιουργία του ονείρου αποβλέπει συστηματικά στην ικανοποίηση μιας επιθυμίας. [...] Τα όνειρα διαιρούνται σε όνειρα επιθυμίας, φόβου και τιμωρίας». Βλ.σχετικά. Σίγκμουντ Φρόυντ. *Νέα σειρά των παραδόσεων για την εισαγωγή στην ψυχανάλυση*, μτφ. Κλαίρη Τρικεριώτη, εκδ.Επίκουρος, Αθήνα 1977, σ.9-16, 18, 20-21, 24, 29.

¹⁵² Στο ίδιο.

Ενώ, «ακόμη η συνοδεία των πιο έντονων ερεθισμάτων, χαράς ή πόνου, ή ενός αδιάφορου συναισθήματος, αναμνήσεις της προηγούμενης ημέρας, και απ' τη μέρα του ονείρου¹⁵³». Η συντέλεια, η ανία που βαραίνει το ποιητικό υποκείμενο, πόθοι, ορμές και αγάπες, που χάνονται μοιραία, αποδίδονται με μουντές αποχρώσεις, καθώς ο ποιητής πλέον γυρνά χαμηλωμένος. Θα λέγαμε όπως είχε διατυπώσει περίτρανα ο Όσκαρ Ουάιλντ ότι «καμιά ζωή δεν είναι κατεστραμμένη, εκτός από εκείνη της οποίας η ανάπτυξη εμποδίστηκε. Ενώ, ακόμα ο δισταγμός οποιουδήποτε είδους, είναι σημάδι διανοητικού μαρασμού στους νέους και φυσικής αδυναμίας στους γέρους¹⁵⁴».

Η επίσημανση του Φρόυντ ταιριάζει στην περίπτωση του Φιλύρα, καθώς «η πραγματικότητα έχει γίνει τόσο αόριστα οδυνηρή, ώστε το απειλούμενο εγώ στην απελπισία του να καταφεύγει στις ασυνείδητες ορμές. Η ανώδυνη ψύχωση του ονείρου είναι αποτέλεσμα μιας συνειδητής, εκούσιας και μόνο προσωρινής αποχώρησης απ' τον εξωτερικό κόσμο, και εξαφανίζεται με την επιστροφή σ' αυτόν¹⁵⁵». Ένας τρόμος στη καρδιά ακολουθεί κάθε στιγμή αδυναμίας του και αυτό προβάλλεται με ένταση. Η αιτία είναι οι άτυχοι και ανεκπλήρωτοι έρωτες και πόθοι. Η θεία ομορφιά των οραμάτων, που εμψύχωνε, αποθέωνε και ύψωνε την ψυχή του, παύει, με την οδυνηρή συνειδητοποίηση του τέλους των ορμών. Η ιδανική ομορφιά τότε χάνεται, καθώς οι χυμοί στον οργανισμό του λιγοστεύουν. Το εξαισίο και ένδοξο κύλισμα της ζωής, μέσα στην εύχυμη άνοιξη, παίρνει τέλος, όταν αντιλαμβάνεται το γεγονός ότι όλα είναι πρόσκαιρα και εφήμερα. Χτυπά η καρδιά του πιο έντονα, οι παλμοί αυξάνονται. Με βαριά πνοή διοχετεύει στο στίχο μαύρους στοχασμούς και διαγράφεται ένα μουντό σκηνικό για την υγεία που χάθηκε,

¹⁵³ Στο ίδιο.

¹⁵⁴ Όσκαρ Ουάιλντ. *Στοχασμοί, Επιλογή από το έργο του*, μτφ. Σπύρος Τσακνιάς, εκδ.Στιγμή, Αθήνα 2007, σ.48, 50.

¹⁵⁵ Ο Freud αναφέρει ότι: «Στη ζωή του ονείρου, [...] αίσθημα που έχει υποστεί άπωση εξακολουθεί να διατηρείται για πολύ καιρό στα υποσυνείδητα ακόμη όνειρα (που το περιεχόμενό τους βρίσκεται, φυσικά, έτσι σε αντίθεση με την επικρατούσα τάση), χωρίς η αντίθεση αυτή να οδηγήσει σε εξέγερση του εγώ κατά της επιθυμίας που έχει απωσθεί. Ο νευροπαθής ανέχεται για πολύ καιρό το όνειρο, ως τη στιγμή όπου, συνήθως έπειτα από υπερβολική αύξηση της συναισθηματικής του δυνάμεως, αρχίζει απότομα πάλι μεταξύ αυτού και του εγώ, με όλες τις συνέπειες που επιφέρει η πάλι αυτή». Βλ.σχετικά. Sigmund Freud. *Ομαδική και ατομική ψυχολογία*, μτφ. Στάθης Φερεντίνος, εκδ.Νέα Εποχή, σ.13, 15.

για τον σπαραγμό και τον στεναγμό, που βαραίνουν την ύπαρξη. Το ποίημα «Ροδοκάντηλα 4 [Μες στην ψυχή μου πόθους κλώθει...]» πρωτοδημοσιεύτηκε¹⁵⁶ στο περιοδικό *Πασχαλινή Επετηρίς* το 1905. Στο ποίημα, ο ποιητής αναφέρει:

*Μες στην ψυχή μου πόθους κλώθει το φως της μέρας
και κάθε δείλι ο ύπνος τα βλέφαρα μου κλει,
μην έρθει η μαύρη νύχτα και διώζει της χιμαίρας
τα πλάσματα, που κλαίω και λέω πως τα διαλυεί.*

Η δυναμωμένη και όλο μαγευτικά χρώματα φωνή του ποιητικού εγώ εξασθενεί, εφόσον προβαίνει σε ένα πικρό απολογισμό της ζωής, που συνθλίβει κάθε ευαίσθητη ψυχή αναγνώστη. Στην μαγική ανάπαυση και ανύψωση της σκέψης προβάλλεται τώρα με ένταση ο χαλασμός, το μοιραίο καταράκι και η απότομη έλλειψη δυνάμεων. Οι στεναγμοί είναι το μοιραίο αποτέλεσμα μίας απόγνωσης¹⁵⁷ μεγάλης και της συνακόλουθης έλλειψης κάθε ονειρικού σχεδίου, προκειμένου να σημειωθεί ψυχική ανανέωση. Την ένθεη μανία ακολουθεί ο κλωνισμός των δυνάμεων, η διάλυση της αυταπάτης των ονείρων και η κραυγή, που σκορπούν στο στίχο. Αντί για την προοδευτική σκέψη και το άπλωμα του νου βρίσκεται τώρα στο επίκεντρο, η στιγμιαία παύση και η νέκρωση κάθε χαράς.

Η μεταβολή των συναισθημάτων εικονίζεται ακριβώς στα αντιθετικά ζεύγη, όπως εντοπίζονται στα ποιήματα που εξετάζω. Συγκεκριμένα, αυτά είναι πιστεύω: *πλημμύρα χαράς*¹⁵⁸ - *φρίκη, αντρειωμένος - σκεβρός, μαγικό ανύψωμα - κλωνισμός πίστης, μαγική*

¹⁵⁶ Το ποίημα «Ροδοκάντηλα 4 [Μες στην ψυχή μου πόθους κλώθει...]» αναδημοσιεύτηκε στο *περ.Αττική Τρις*, τχ.9 (1 Μαΐου 1905) 110, με την εξής παραλλαγή «μην έρθει η Νύχτα μαύρη και διώζει της Χιμαίρας». Εντάσσεται στην ενότητα Παραλειπόμενα, που περιλαμβάνει ποιήματα για το διάστημα 1903 μέχρι τον Ιούνιο του 1923. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα Τα Ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.24, 314, 421.

¹⁵⁷ Το ποιητικό υποκείμενο ασθενεί θα λέγαμε, όπως αναφέρει ο Φρόυντ: « από τη σύγκρουση ανάμεσα στις απαιτήσεις της ορμικής ζωής και στην αντίσταση που ορθώνεται εναντίον της. [...] Ο Freud παρατηρεί ότι: « ραγισμένες και σπασμένες δομές είναι και οι ψυχοπαθείς. [...] Αποκλίνουν από την εξωτερική πραγματικότητα, και γι' αυτό ακριβώς το λόγο ξέρουν περισσότερα πράγματα για την εσωτερική ψυχική πραγματικότητα, και μας μαρτυρούν αρκετά πράγματα, που σε άλλη περίπτωση θα μας ήταν απρόσιτα». Βλ.σχετικά. Σίγκμοντ Φρόυντ. *Νέα σειρά των παραδόσεων για την εισαγωγή στην ψυχανάλυση*, μτφ. Κλαίρη Τρκεριώτη, εκδ.Επίκουρος, Αθήνα 1977, σ.59, 61.

¹⁵⁸ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Αγάπη, Θάνατος, Ανυπαρξία, Ο Γόης III, Άρρωστο παλικάρι, Πρωινό τρένο, Χωρίς σκοπό». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.:

ανάπαυση - βαριά μελαγχολία, σκιρτήματα και αιθρία καρδιάς - ματαιότητα, ωραία νιότη - σκληρά γηρατειά, εύχυμη Άνοιξη - στέρεμα χυμών Χειμώνα, φαιδρό μήνυμα στίχου - βαρύς σκοπός, όνειρο αγάπης - λυγμοί, αλκή και ευθυτένεια - πικρός κλωνισμός¹⁵⁹ πληγωμένη μορφή του ποιητικού υποκειμένου, η θέληση - ματαιία μάχη, χυμοραντισμένος - απαρηγόρητος. Οι αγάπες της νεότητας, ονειρικά πλασμένες βρίσκονται σε μοιραία αντίθεση με τη σκληρή του μόνωση, μοναξιά και μαρασμό, όπου τυραννικά βασανίζει τη σκέψη του.

Στα απότομα άλματα στη σκέψη σε παραδεισένιες στιγμές, όλο δροσιά, ακολουθεί τώρα ένα τοπίο με μουντές αποχρώσεις και ένα σκοτεινίασμα στη σκέψη. Οι αδυναμίες του και το γεγονός ότι προδόθηκε από τη μοίρα προβάλλονται με ένταση. Έχουμε μία εστίαση στη βαριά μελαγχολία του. Εξάλλου, «ο χρόνος και η φθαρτότητα όλων των πραγμάτων μέσα σ' αυτόν, της οποίας (φθαρτότητας) ο χρόνος¹⁶⁰ αποτελεί τη μοναδική αιτία, δεν είναι παρά η μορφή με την οποία η βούληση για ζωή - η οποία καθεαυτήν είναι ακατάλυτη - φανερώνει στον εαυτό της τη ματαιότητα του αγώνα που δίνει». Στην αλκή, ακμή και μανία, που διακατείχαν το ποιητικό υποκείμενο, φανερώνεται τώρα η άρρωστη μορφή του. Συγκεκριμένα, το μοιραίο του λύγισμα από τα βάρη του καιρού, και η δυσαρέσκεια σκορπά στο στίχο. Η γλυκιά γαλήνη, ο μαγεμένος λόγος και το μεθύσι της ζωής του ποιητικού διακόσμου εξαφανίζονται μοιραία, όταν απεγνωσμένα η ύπαρξη αναζητά απαντήσεις σε ερωτήματα που την βαραίνουν.

Την αίσθηση της πικρίας ακολουθούν σκληρές στιγμές απότομου ξεσπάσματος της άρρωστης ψυχής, που μαρτυρικά υποφέρει στη μοναξιά του. Καθρεφτίζεται το απέραντο βάθος μιας ψυχής και συνάμα το δράμα της ύπαρξης. Οι πληγές είναι ανοιχτές, και δεν μπορεί να σκεπάσει η λήθη τα πάθη του μοιραίου βίου. Την μοιραία λήξη των χιμαιρικών πλατιών οραμάτων και των σειρηνών των ονείρων, συντροφεύει μία ανείπωτη

X. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.52, 74, 85, 98, 121, 146-147, 190.

¹⁵⁹ Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Πρώιμοι χαμοί, Στο νέο χρόνο, Εξίλασμός, Στο νέο χρόνο, Οι Μποέμ, Καιροί..., Ανανέωση, Πρωτοβρόχι, Μόνο την ίδια μου αγλαία ψυχή». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ. Β', φιλολ.επιμ.: X. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.17, 19, 24, 49-50, 51, 69, 86, 104, 129.

¹⁶⁰ Άρθουρ Σοπενχάουερ. *Για τη δυστυχία του κόσμου*, μτφ. Μυρτώ Καλοφωλιά, έκδ.Πατάκη, ένατη έκδοση, Αθήνα, 2018, σ.44, 74-75.

θλίψη, ένα μούδιασμα, ενώ η χλωμή όψη του ποιητικού υποκειμένου σκιαγραφείται. Είναι ακριβώς ότι «η αίσθηση του ανικανοποίητου»¹⁶¹ οδηγεί στην κατασκευή μιας ιδανικής ζωής, απόλυτη ελευθερία, φανερώνει τις φαντασιώσεις του. Βαθύ το κενό του, αναζήτηση τρόπου αυτοπροστασίας, όταν αισθάνεται ανίσχυρο το ποιητικό υποκείμενο. Φοβούμενος να αντιμετωπίσει την πραγματικότητα αναζητάει καταφύγιο σε ένα σύμπαν φαντασιώσεων». Το ποίημα «Στη Δύση της ζωούλας», δημοσιεύτηκε¹⁶² στο περιοδικό *Ο Νουμάς*, τχ.160 (21 Σεπτεμβρίου 1905) 7. Αποτελείται από δύο τετράστιχες στροφές. Συγκεκριμένα αναφέρει στην πρώτη τετράστιχη στροφή του ποιήματος στους στίχους 1-4:

Το είναι μου συντάραξαν η φρίκη με τον τρόμο

και γονατίζω στις ζωής τον τύραννο το νόμο

κι άγρια μ' άγγιξε ο χαμός με παγωμένα χέρια

ενώ η ψυχή -δεν ξέρω πώς- θε να υψωθεί ώς τ' αστέρια.

[...]

Η τόνωση, η ψυχική ευφορία και μία αναγέννηση ψυχοσωματική, που συντελείται την Άνοιξη, παύει, όταν έρχεται ο βαρύς Χειμώνας να ανατρέψει κάθε προσδοκία. Είναι η εποχή που η παγωμένη καρδιά νοσταλγεί τις εύχυμες ώρες, το μαγικό κλίμα και τη δροσιά της Άνοιξης και του Καλοκαιριού. Μία γλυκιά ανάπαυση και αγαλλίαση της ψυχής την Άνοιξη, όπως αποτυπώνεται στην ποιητική δημιουργία. Υποστηρίζει, εξάλλου, ο Schopenhauer ότι «όσο πιο ξεκάθαρα συνειδητοποιήσει κανείς τη φθαρτότητα, τη ματαιότητα»¹⁶³ και τη χιμαιρική φύση των πραγμάτων, τόσο πιο ξεκάθαρα θα συνειδητοποιήσει την αιωνιότητα της δικής του εσώτερης ύπαρξης». Ειδικότερα, η έμπνευση είναι πηγαία και οι χυμοί στον οργανισμό είναι σε μεγάλη ποσότητα, γι' αυτό πλάθει με μαεστρία ειδυλλιακές στιγμές, που

¹⁶¹ Marie France Hirigoyen. *Η μοναξιά στον εικοστό πρώτο αιώνα*, μτφ. Έφη Κορομηλά, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2008, σ.153-162.

¹⁶² Το ποίημα «Στη Δύση της ζωούλας» εντάσσεται στην ενότητα «Παραλειπόμενα», που περιλαμβάνει ποιήματα για το διάστημα 1903 μέχρι τον Ιούνιο του 1923. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα Τα Ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.24, 317, 422.

ανταποκρίνονται στα κινήματα της ψυχής του. Όταν οι χυμοί του ελαττώνονται στον οργανισμό του, θλιβερά διαπιστώνει ότι η ζωή του θα φτάσει στο τέρμα. Δοκιμάζεται¹⁶⁴ σκληρά, ραγίζει η καρδιά του και το ξέφτισμά του αποτυπώνεται. Οι πόθοι, τα όνειρα, οι επιθυμίες, και χαρές, που κυρίευαν το ποιητικό υποκείμενο, ως αποτέλεσμα μιας κατάφασης της θέλησης για ζωή και της νεανικής του χάρης, σβήνουν. Η αίσθηση της πίκρας σηματοδοτείται με την διάλυση των οραμάτων και της συνειδητοποίησης του υπαρξιακού αδιεξόδου. Η οδύνη χύνεται τότε στην ποιητική ατμόσφαιρα, και είναι η στιγμή εκείνη, που θυμίζει κατάθεση ψυχής ο λόγος.

Πληγώνεται το ποιητικό υποκείμενο και πεισιθάνατες σκέψεις τον συντροφεύουν. Ο ψυχικός του κόσμος εικονίζεται. Νιώθει ότι είναι σκλαβωμένος σε αναμνήσεις. Κάθε συναισθηματική κατάρρευσή του ακολουθεί την παρακμή και την βαριά αίσθηση της πλήξης. Το αίσθημα της ανίας και της ματαιότητας δειλά σκορπά στο στίχο, όταν λιγοστεύουν οι ορμές, αφήνοντας στο καλλιτεχνικό υποκείμενο μία σκληρή αίσθηση. Ζωτικότητα, ισχυρά συναισθήματα, έρωτες και άπειρες δυνάμεις τον συντρόφευαν στην νεότητα, την οποία έχει τώρα απολέσει, και είναι το βίωμα οδυνηρό. Τον πολιορκεί ο πόνος, και οι θυελλώδεις σκέψεις αποτυπώνουν τους άγνωστους φόβους, που τον διακατέχουν. Το ξεχείλισμα της ψυχής του αποτυπώνεται στο στίχο. Η μορφή του ποιητή είναι σαν να επιχειρεί μία ενδοσκόπηση. Μία ανασκαφή συνειδητή μέσα του, προκειμένου να σκιαγραφήσει τη θλίψη της καρδιάς του. Ο Τάσος Κόρφης αναφέρει¹⁶⁵ για τον ποιητή ότι «πρώτος αυτός οδήγησε την ποίησή μας

¹⁶³ Άρθουρ Σοπνεχάουερ. *Για τη δυστυχία του κόσμου*, μτφ. Μυρτώ Καλοφωλιά, έκδ. Πατάκη, ένατη έκδοση, Αθήνα, 2018, σ.78-79, 56.

¹⁶⁴ Ο Φρόντ αναφέρει για την λέξη «πανικός» ότι: «Ο φόβος του ατόμου οφείλεται άλλοτε στη σοβαρότητα του κινδύνου και άλλοτε στην εξαφάνιση των συναισθηματικών δεσμών (των εντοπίσεων της γενετησίου ορμής). Η τελευταία αυτή περίπτωση είναι η περίπτωση του νευρικού άγχους [...] υπάρχουν άτομα που η γενική συναισθηματική τους κατάσταση κυμαίνεται περιοδικά, περνώντας απ' την υπερβολική θλίψη στη μεγαλύτερη ευδαιμονία, μέσα από ωρισμένες διάμεσες καταστάσεις. Οι διακυμάνσεις αυτές έχουν εξ' άλλου πολύ διάφορο πλάτος, και άλλοτε είναι ασήμαντες, αδιόρατες, ενώ άλλοτε είναι πολύ μεγάλες, όπως στις περιπτώσεις μελαγχολίας και μανίας, περιπτώσεις εξαιρετικά οδυνηρές για τα άτομα που τις υφίστανται κι αφορμές μεγάλων διαταραχών στη ζωή τους». Βλ. σχετικά. Sigmund Freud. *Ομαδική και ατομική ψυχολογία*, μτφ. Στάθης Φερεντίνος, εκδ. Νέα Εποχή, σ.36, 78-79.

στην πολιτεία, ανατέμνοντας την αστική κοινωνία στο σαλόνι και στο δρόμο και αναλύοντας χαρακτηριστικά, μέσω του εαυτού του, την περιχαράκωση του σύγχρονου ανθρώπου στη μοναξιά του από τον τρόπο της αλλοτρίωσης». Οράματα και πόθοι ματαιώθηκαν, καθώς και η τύχη και η ζωή τον πρόδωσαν, και υποφέρει θανάσιμα.

Άλλοτε εξυμνούσε την ομορφιά, τώρα επικεντρώνεται στην πονεμένη μορφή του. Άλλοτε το ποιητικό τοπίο απέδιδε πιστά με ζωνρές αποχρώσεις ηδονικές στιγμές, τα σκιρτήματα και τους έντονους παλμούς της καρδιάς του ποιητικού εγώ. Συνακόλουθα, η υγεία του ποιητικού εγώ προβαλλόταν στο στίχο και οι ορμές που πύκνωναν στην ψυχή. Τώρα είναι ακριβώς το αδιεξόδο στο οποίο βρίσκεται ο ποιητής, έτσι να εκφράζει βαθύτερες εσωτερικές καταστάσεις και προβληματισμούς. Συγκεκριμένα, το ποίημα «Θρήνος για έναν έρωτα III» δημοσιεύτηκε¹⁶⁶ την άνοιξη 1908. Στο ποίημα ο ποιητής αναφέρει:

*Και τώρα λαχταρώ, ποθώ το θάνατο
κι αν ήτανε γραφτό μου ν' αγαπήσω,
όμως όλη η ζωή μου είν' ένας θάνατος
και μες στον τάφο καρτεράω να ζήσω.*

Είναι φανερό ότι κρίσιμες στιγμές έρχονται στο προσκήνιο, ως αποτέλεσμα μιας θλιβερής περιπλάνησης στους πληγωμένους ορίζοντες της ψυχής. Ο στίχος ποτίζεται από ένα οδυνηρό αίσθημα, εξωτερικεύοντάς το, συνάμα και την επώδυνη βιωματική εμπειρία. Πολύ αργότερα, στο αυτοβιογραφικό κείμενο *Η ζωή μου εις το Δρομοκαΐτειον, Αναλαμπές...*, ο ποιητής αναφέρει ότι «Χτυπά η μοίρα¹⁶⁷ σαν καταπέλτης, αλλά ως τόσο επάνω από τα συντρίμια που σωρειάζει ο χαλασμός, θείο αηδόνι ο ποιητής, κελαϊδεί τις χαμένες ελπίδες, τους ανείπωτους καύμούς που δεν είδα, το φως, ειδύλλια δροσερά και

¹⁶⁵ Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.24.

¹⁶⁶ Συγκεκριμένα το ποίημα «Θρήνος για έναν έρωτα III» δημοσιεύτηκε στο περ.*Πασχαλινή Φιλολογική Επετηρίς*, Πειραιάς, 1908, σ.38. Εντάσσεται στην ενότητα «Παραλειπόμενα», που περιλαμβάνει ποιήματα για το διάστημα 1903 μέχρι τον Ιούνιο του 1923. Ενταγμένα με χρονολογική σειρά είναι τα ποιήματα που δημοσίευσε ο Φιλύρας αλλά δεν τα περιέλαβε στις συλλογές του. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα Τα Ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλόλ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.24, 324, 422.

νοσταλγικά που δεν πήρανε σάρκα, εύχυμες, θερμές και ωραίες στιγμές που ποτέ δεν τις έζησε». Στο μοιραίο παιχνίδι του χρόνου, αλλά και της μοίρας, τοποθετείται αρχικά ο συναισθηματικός πλούτος του ποιητή. Κατόπιν, ακολουθεί το αραίωμα και η ελάττωση των θερμών συγκινήσεων, που ανταποκρίνονταν στη σφύζουσα ζωή. Κρυμμένες ορμές, διαθέσεις και το αίσθημα της στέρησης δυνάμεων εξωτερικεύονται στο ποιητικό τοπίο. Χάνεται σε σκέψεις, υποφέρει παράφορα στην απελπισία¹⁶⁸ του. Ψάλλει τον τραγικό αποχωρισμό από θερμές στιγμές της ζωής.

Το ποίημα «Ο Γόης ΙΙΙ», πρωτοδημοσιεύτηκε¹⁶⁹ τον χειμώνα του 1910, ανήκει στην ποιητική συλλογή *Τα Ρόδα στον αφρό*, στην ενότητα «Τα Ρόδα». Ο ποιητής αναφέρει:

Γυναίκα, Ωσαννά σε Σένα,

το θάνατο ζητώ από σένα,

το θάνατο από 'σέ ποθώ.

Ο πλάνος εγώ τώρα νιώθω

τη ζωή βάρος απ' τον πόθο,

βαθύν σα θάλασσας βυθό.

Ο όλεθρος και η μοιραία καταστροφή του ήρωα διαγράφεται στο ποιητικό τοπίο, καθώς η κόπωση, η έλλειψη ζωτικών ορμών, τον βρίσκουν και τον συντρίβουν ψυχικά. Τα χαρακτηριστικά αυτά, που διακατέχουν το καλλιτεχνικό υποκείμενο, και διοχετεύονται στον ήρωα του ποιήματος, καθορίζουν τις μοιραίες εξελίξεις, που σημαδεύονται από μία αναμενόμενη πτώση.

¹⁶⁷ Ρώμος Φιλύρας. *Η ζωή μου εις το Δρομοκαϊτειον και άλλα αυτοβιογραφικά*, φιλ.επιμ. πρόλογ. εισαγ.: Γιάννης Παπακόστας, εκδ.Καστανιώτη, Αθήνα 2007, σ.107-108.

¹⁶⁸ Μεταξύ άλλων μαθαίνουμε ότι: «ο Άγρας πιστεύει πως η ποίηση ασχολείται με τη ζωή όταν ασχολείται «με την αρρώστια». Η πραγματικότητα, για τον Άγρα, απαιτούσε μια ποίηση απαισιόδοξη [...] Η περιθωριοποίηση δεν είναι, επομένως, μόνο συνάρτηση της «αχρηστίας» του ποιητή, αλλά και μια τιμωρία που του επιβάλλει η κοινωνία. Η αχρηστία του ποιητή την εποχή της αστικής - εθνικής ανάπτυξης της Ελλάδας μετά το 1909, έχει επισημανθεί». Βλ.σχετικά. Έλλη Φιλοκύπρου. *Η γενιά του Καρυωτάκη, φεύγοντας τη μάστιγα του λόγου*, εκδ.Νεφέλη, Αθήνα 2009, σ.85.

Η μοίρα του φέρθηκε σκληρά, δεν απομένει κάποιο όραμα, να συνεπάρει την γεμάτη χρώμα ψυχή του, προκειμένου να αντιστραφεί η τραγική φορά των γεγονότων. Με τέχνη και μαστοριά ο ποιητής αποδίδει το χλωμή όψη του. Σκιαγραφείται η κορύφωση της δυστυχίας του, χωρίς την προοπτική ανεύρεσης κάποιας ελπίδας, προκειμένου να υψωθεί η συνείδηση του ήρωα και να βρει παρηγοριά. Η άλλοτε αόριστη γοητεία, που κυρίευε το ποιητικό υποκείμενο, αποτυπώνοντας μία ονειρεμένη ομορφιά στο λόγο¹⁷⁰ του, με τη μνεία της γυναικείας παρουσίας ή των στοιχείων της φύσης, τώρα τον εγκαταλείπει. Ο βαρύν καημός, το αίσθημα του ανίσχυρου και του φόβου τον σημαδεύουν. Το αποτέλεσμα αυτών είναι η μοιραία επιθυμία θανάτου, όπως εκφράζεται εμφαντικά, μέσω της επανάληψης της λέξης *θάνατος*.

Το βαθύ αίσθημα της λύπης απλώνεται σε όλη την έκταση του ποιήματος και προκαλείται αναπότρεπτα η συγκίνηση του αναγνώστη, σε μια προσωπική στιγμή αδυναμίας και έλλειψης ισχύος. Εξάλλου, ο μελαγχολικός¹⁷¹ «διατρέχει ανά πάσα στιγμή τον κίνδυνο να πέσει θύμα των διακυμάνσεων της διάθεσής του προς την πλευρά είτε της ψυχρότητας (οπότε προκαλούνται φοβίες και κατάθλιψη) είτε της θερμότητας (οπότε προκαλείται μανία)». Το αίσθημα της απογοήτευσης είναι βαρύ, παράλληλα με την εναγώνια προσπάθεια του ποιητή¹⁷² να αρθρώσει λόγο, με την μοιραία ταπείνωση να έχει χαραχτεί μέσα του.

¹⁶⁹ Συγκεκριμένα το ποίημα «Ο Γόης III», πρωτοδημοσιεύτηκε στο περ. *Νέα Ζωή*, Αλεξάνδρεια, τχ.10-12, (Οκτ.-Δεκ.1910) 367-368. Αναδημοσιεύτηκε το ποίημα στην εφ.*Ελεύθερον Βήμα* στις 24/9/1922. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Απαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου -Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.98, 387-388.

¹⁷⁰ Ο Στέργιος Μήτας αναφέρει για τον Φιλύρα ότι: «είναι μεταλυρικός, και με τις δύο έννοιες του μετά: θέτει το ερώτημα τόσο για τους όρους, τις συνθήκες δυνατότητας, όσο και για την τύχη, τις προοπτικές της λυρικής μορφής». Βλ.σχετικά. Στέργιος Μήτας. *Η πρωθύστερη σημασία του Ρώμου Φιλύρα*, περ. *The Books Journal*, τχ. 60, 14/01/2016.

¹⁷¹ Αλεξάνδρα Ρασιδάκη. *Περί μελαγχολίας. Στη θεωρία, τη λογοτεχνία, την τέχνη*, εκδ. Κίχλη, Αθήνα, 2012, σ.33-34,38.

¹⁷² Ο Βαγγέλης Χατζηβασιλείου αναφέρει για την ποιητική παραγωγή του Φιλύρα ότι: «Ο τόνος αλλάζει ουσιαστικά στην ποιητική παραγωγή μετά τον εγκλεισμό του στο Δρομοκαΐτειο: Τα μοτίβα του έρωτα και της περιπλάνησης υποχωρούν (χωρίς, πάντως, να εξαφανίζονται) και τη θέση τους καταλαμβάνουν το άγχος του βιολογικού τέλους, οι ειδυλλιακές αγροτικές σκηνές (σε προφανή αντίθεση με το ηθικά παραμορφωμένο τοπίο της πόλης) και ο ευσεβισμός: Ο δημιουργός αναζητεί επανειλημμένα καταφύγιο στις χριστιανικές αξίες». Βλ.σχετικά. Βαγγέλης Χατζηβασιλείου. «Πιερότος μιας μαγικής νύχτας», εφ.Ελευθεροτυπία, 23/12/1992, σ.7/31.

Το ποίημα «Στο Μαλακάση» πρωτοδημοσιεύτηκε¹⁷³ τον Ιούνιο του 1916, στο περιοδικό *Αρμονία*. Αποτελείται από δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές. Συγκεκριμένα, ο ποιητής αναφέρει στην τρίτη στροφή, στους στίχους 9-11:

[...]

*Στη ζωή επλανιόμουν δίχως χάρη,
με πίκρα για τ' ανθρώπινα τα μίση,
απ'τη Φιλία, πιστός της, προδομένος.*

[...]

Το ποιητικό εγώ αναζητά συνεχώς μια σωτήρια λύτρωση, να τον ανυψώσει θριαμβικά, που τώρα τα πάθη τον σκεπάζουν. Η παλέτα του είχε ζωηρές αποχρώσεις, όταν χρωμάτιζε με το πινέλο του, ένα μαγευτικό ποιητικό τοπίο, με το να δεσπόζει η αποθέωση όλων των χρωμάτων. Ήταν αντιπροσωπευτικό της λαμπρής χαράς του και ενός έρωτα σφοδρού για τη ζωή. Στο στίχο ωστόσο, πνίγει μέσα, τους πιο κρυφούς πόθους και πίκρες, που πλημμυρίζουν την τραυματισμένη ψυχή του. Με πιστότητα αποδίδεται η ανία, μιας ωστόσο νοσταλγικής ψυχής. Είναι ο Φιλύρας. Απέναντι, στην αρχική ευφρόσυνη χαρά, που διοχετευόταν απόφα στο στίχο, έρχονται να στοιχηθούν στο λόγο¹⁷⁴ τα βάσανα, που ορίζουν τη ζωή του ποιητικού σύμπαντος. Κρίσιμες στιγμές έρχονται στο προσκήνιο, ως αποτέλεσμα μιας θλιβερής περιπλάνησης στους πληγωμένους ορίζοντες της ψυχής.

¹⁷³ Συγκεκριμένα το ποίημα «Στο Μαλακάση» πρωτοδημοσιεύτηκε στο περ.*Αρμονία*, τχ.13, (22 Ιουν.1916) 3. Αναδημοσιεύτηκε στο περ.*Ελληνική Δημιουργία*, 9 (1952) 67. Εντάσσεται στην ενότητα «Παραλειπόμενα», που περιλαμβάνει ποιήματα για το διάστημα 1903 μέχρι τον Ιούνιο του 1923. Βλ.σχετικά. Ρόμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα Τα Ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου-Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.24, 356, 427.

¹⁷⁴ Για την γλώσσα του ποιητή η Άντεια Φραντζή αναφέρει ότι: «Η ιδιαιτερότητα του Φιλύρα αναδεικνύει για πρώτη φορά τη νέα γλωσσική πραγματικότητα που εντοπίζεται κυρίως στο πέρασμα από τη δημοτικιστική καθαρότητα της παλαμικής εκδοχής σε ένα μεικτό ιδιόλεκτο. Στη δημιουργία του συμβάλλουν ποικίλες παραδόσεις: η παρουσία λ.χ στοιχείων της ψυχαρικής και κρυσταλλικής παλαιοδημοτικής, ιδωματισμοί που προέρχονται από το κρητικό ιδίωμα, σολωμικές απηχίσεις, κυρίως όμως η εμφανής παρουσία της καθαρεύουσας. Ειδικά η παρουσία της καθαρεύουσας συνδέεται με τη γλωσσική πραγματικότητα της εποχής του, τη γλώσσα της Διοίκησης, της Εκπαίδευσης, και του Στρατού. Επίσης, συχνά στα ποιήματά του απηχείται η αρχαιογνωσία του. [...] Η χρήση λέξεων που προέρχονται από την καθημερινή κουβέντα, τον δημοσιογραφικό λόγο, αλλά και λέξεις που «ακούγονται» στο θέατρο, όπως

Ο Γιάννης Δάλλας αναφέρει¹⁷⁵ ότι «ο κεντρικός του χωροχρόνος η κοσμική Αθήνα του Μεσοπολέμου, με τα βαριετέ, τα μιούζικ χωλ, τα ντάσινγκ, τις τρελές αποκριές, τις χοροεσπερίδες στα «Ολύμπια» των συντακτών, τους περιπάτους και τα κέντρα της εφήμερης χαράς, [...] Μακριά από την Ελλάδα των Βαλκανικών πολέμων και της στρατιωτικής ζωής του, ή της προσφυγιάς που ακολούθησε τη Μικρασιατική Καταστροφή: μια ζωή και μια καταστροφή απωθημένη, με ελάχιστες καταγραφές στην ποίησή του («Στρατός» «Ο θρήνος των προσφύγων»»).

Χτυπημένος ο ποιητής από τη μοίρα και με προφανή απορία, αγκιστρώνεται πάνω σε θλιβερά συμβάντα και στοχάζεται. Παράλληλα, το πικρό παράπονο διοχετεύεται στο στίχο, και απομένει η πληγωμένη ψυχή του, που αποδίδει το βαθύ αίσθημα της απελπισίας, της οδύνης και του πόνου. Το αίσθημα ποτίζει το στίχο στην πιο καθαρή και αυθεντική μορφή του, καθώς ο ήρωας λυγίζει, και από τα βάθη της καρδιάς του ξεχειλίζει ο πικρός πόνος. Ένα κλίμα απαισιοδοξίας και πεσιμισμού μας οδηγεί στο ποίημα «Πρώιμοι Χαμοί», αποτελούμενο από δύο τετράστιχες¹⁷⁶ και δύο τρίστιχες στροφές. Ο ποιητής κάνει έναν απολογισμό για τους ποιητές που χάθηκαν νέοι. Δεν υπάρχει ισορροπία και αρμονική σχέση της ηδονής¹⁷⁷ και του πόνου, καθώς ο πόνος πρωτοστατεί, και απειλεί την ύπαρξη, με τον αφανισμό του ποιητή. Σε αυτή την

λ.χ. κουίντα, λόζα, κομπάρσος, καμποτίνος κ.ά. Επίσης εντοπίζεται λεξιλόγιο που αναφέρεται στο κοσμικό σαλόνι, στη μουσική και στον χορό: μαζούρκα, βαρκαρόλα, καντρίλια, καντσονέτα, μενουέτο, αλλά και σεγκόντο, σοτοβότσες κ.ά. Παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η χρήση κυρίως γαλλισμών που εκφράζουν την «κοσμική» συμπεριφορά της εποχής, όπως λ.χ. απρεμιντί, ζούρ φίζ, προλονζέ, μπονώρα κ.ά». Βλ.σχετικά. Άντεια Φραντζή. *Ελεύθερη η ζωή κι άναρχη ως κύμα. Ο ποιητής Ρώμος Φιλύρας (1888-1942)*, εκδ.Γαβριηλίδης, Ίδρυμα Τάκης Σινόπουλος, Αθήνα, 2017, σ.17-18.

¹⁷⁵ Γιάννης Δάλλας. *Ρώμος Φιλύρας. Μια παρουσίαση από τον Γιάννη Δάλλα*, εκδ.Γαβριηλίδης, σειρά. "Έκ νέου", Αθήνα 1999, σ.11-12.

¹⁷⁶ Το ποίημα «Πρώιμοι χαμοί» γράφτηκε στις 26.11.1924 και πρωτοδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Δημοκρατία* στις 2.12.1924. Το αναδημοσίευσε το Τάσος Κόρφης στο *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή ζωή και στο έργο του*, Αθήνα, εκδ. Πρόσπερος, 1992 (1974). Βλ.σχετικά. *Ρώμος Φιλύρας. Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.17, 411.

διατάραξη της αρμονικής σχέσης, οφείλεται και ο καημός της άρρωστης ψυχής του ποιητικού υποκειμένου. Αναφέρει στους στίχους 1-8:

*Τραγουδιστές που ζήσατε στον κόσμο λίγο
κι εκόπηκε η ζωούλα σας επάνω στον ανθό,
κάθε φορά που θα σας θυμηθώ, τη βρύση ανοίγω
δακρύων θερμών και άθελα κι εγώ να μαραθώ.*

*Έτσι σαν άνθι που έδωσε το μύρο του, να φύγω
πέρα, στις σκόνης τον πυκνό σωρό,
και μόνο λίγοι γκαρδιακοί να κλάψουν, στον κανθό
κανενός άλλου, δάκρυο, στον Χάροντα τον τρύγο.*

[...]

Είναι ευκρινές ότι, στο συγκεκριμένο απόσπασμα από το ποίημα, ο ποιητής με σπαρακτική φωνή, και με έναν κόμπο στο στήθος, αναλογιζόμενος την πλήξη και το αδιέξοδο, στοχάζεται πάνω στους ποιητές. Πρόσωπα που με το νεανικό σφρίγος, πάνω στον ανθό της νιότης, διακόπηκε οριστικά η ζωή. Το πάθος, η ένταση και η ορμή χάθηκαν οριστικά και ο ποιητής με μελαγχολικές αποχρώσεις κριτικά στοχάζεται. Όπως παρατηρεί άλλωστε ο Schopenhauer, «η δυστυχία αυτή είναι η περισσότερο ενδεδειγμένη να μας ταπεινώση [...] η ζωή μας θεωρείται ένα είδος συνεπείας σφάλματος, μιας πτώσεως [...] ο καθείς έχει την ποινή της υπάρξεώς του¹⁷⁸».

¹⁷⁷ Λειτουργούν επικουρικά πιστεύω τα όσα αναφέρει σχετικά ο Jackie Pigeaud για την ισορροπία ηδονής του πόνου προκειμένου να καταλάβουμε βαθύτερα πως αντιτίθεται ο ποιητής σε αυτή την αρμονική σχέση. Συγκεκριμένα αναφέρει ο Pigeaud: «Το πάθος πρέπει να οδηγείται σε ένα μέσον που είναι αποτέλεσμα του μείγματος δύο δυνάμεων αντίπαλων και με αντίθετη φορά. Το παν εναπόκειται στην ισορροπία της ηδονής και του πόνου που κατ' ανάγκην συνοδεύουν όλα τά πάθη κι αυτό αντιστοιχεί, φυσιολογικά, στην ισορροπία του θερμού και του ψυχρού μέσα στην καρδιά. Η συμμετρία, δηλαδή η αρμονική σχέση, είναι μια μεσότης κι αυτή η μεσότης είναι αποτέλεσμα ενός μείγματος. Η υγεία της ψυχής και η υγεία του σώματος εξομοιώνονται». Βλ. σχετικά. Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.22.

¹⁷⁸ Arthur Schopenhauer. *Τα περί οδύνης και θανάτου*, μτφ. Χ.Α. Βασιλειάδη, 2005, εκδ. Παν. Π. Μαυράκη,

Νοσταλγός ο ποιητής βηματίζει με κατεύθυνση προσανατολισμένη πάνω στα δημιουργικά υποκείμενα, τους ποιητές (*Τραγουδιστές* στ.1.). Το αποτέλεσμα της θύμησης είναι οδυνηρό, καθώς κλαίει με λυγμούς, και η μαχητικότητα του χάνεται (*να μαραθώ* στ.4.). Επικρατεί το κενό, καθώς η επίγνωση της ματαιότητας του εγχειρήματος για τη βούληση για τη ζωή οδηγεί σε μία κλιμάκωση των συναισθημάτων. Απροσδόκητα, ένα ρίγος πανικού καταλαμβάνει το ποιητικό εγώ, καθώς διασταυρώνονται σκέψεις με διάχυτο το αίσθημα πίκρας, για καρδιές που έσβησαν οριστικά. Σαν ένα θλιβερό εγκώμιο, που αποδίδεται σε χαμηλόφωνο τόνο, και με μελαγχολικό ρεμβασμό, ο ποιητής κάνει αναδρομή.

Επαναφέρει στη μνήμη του, το μοιραίο βίο των ποιητών. Ένα βαρύ αίσθημα τον κυριεύει, όταν στο νου του έρχονται μορφές ποιητών που η μοίρα τους πρόδωσε. Με ένα κενό στη ψυχή, με βαθιά μελαγχολία και περίλυπος, δυσανεστέεται, και στοχάζεται. Οι ορμές, και ο δυναμικός παλμός της νεότητας, έχουν σβήσει οριστικά. Το σύμβολο του ανθού γίνεται το κατάλληλο μέσο, προκειμένου να μεταφέρει το οδυνηρό τέλος του βίου. Ακολουθεί ο βίος μια γραμμή καθορισμένη, που συνοδεύεται από τις ορμές της πρώτης νιότης, το ρωμαλέο πνεύμα. Με την πάροδο του χρόνου, όλα σβήνουν και επέρχεται το μοιραίο τέλος του θανάτου. Η αναπόληση συνοδεύεται από την συναισθηματική του φόρτιση. Ο συλλογισμός του γίνεται πιο περίπλοκος και αποτυπώνει σε βάθος την κορύφωση της δυστυχίας του, καθώς επιθυμεί μερίδιο στο θάνατο. Έτσι, λοιπόν, μπροστά στην αναγγελία ενός δυσάρεστου γεγονότος, το ποιητικό υποκείμενο ενεργεί με μία συγκεκριμένη συμπεριφορά. Συγκεκριμένα, μπροστά στις δυσάρεστες εξελίξεις, που ορθώνονται μπροστά του, ο ποιητής εφόσον η μαύρη χολή του βρίσκεται σε ψυχρή κατάσταση, συμπεριφέρεται σα δειλός¹⁷⁹ και δυσθυμεί. Στοχάζεται με απαισιοδοξία γύρω από το επικείμενο κακό του θανάτου. Η συντριβή και η ήττα από την αναζήτηση μιας ουτοπικής χαράς τονίζονται εμφαντικά στο ποίημα «Στο νέο χρόνο», που αποτελείται από μία τετράστιχη¹⁸⁰ στροφή.

στ.10-11.

¹⁷⁹ Έτσι στην περίπτωση του Φιλύρα η μανία προέρχεται: «από αλλοίωση του πνεύματος οφειλόμενη είτε σε σωματική νόσο είτε στην κακή κράση (iniquitatem) του ασθενούς». Βλ.σχετικά. Αριστοτέλης, *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.12, 24-25

Συγκεκριμένα, ο ποιητής αναφέρει:

*Σώπα! κι ακούσαμε, Πικρέ, το θλιβερό σου σάλπισμα,
που αντιλαλεί μες στην καρδιά κι ηχολογεί στ' αυτιά μας:
σώπα κι ονειρευόμαστε μες στα χρυσά μας νιάτα,
αλίμονο! πώς άσπρισαν τα ολόμαυρα μαλλιά μας!*

Πειραματίζεται με τη φαντασία του το ποιητικό υποκείμενο, προκειμένου να υψώσει ένα προστατευτικό τείχος στην οδύνη και το κενό, που βιώνει. Το τσάκισμα της ψυχής του είναι φανερό. Ο χρόνος που κυλά αφήνει ορατά σημάδια πίσω του, με τα ίχνη της νιότης και της ζωντάνιας, να σβήνουν οριστικά. Έτσι, ο ποιητής συντάσσει πρόσκληση για συνάντηση με τα χαρούμενα χρόνια, σε μία άλλη πραγματικότητα την ονειρική. Χαρούμενα χρόνια που έφερναν την αναγέννηση στο άτομο. Τώρα όλα έχουν παρέλθει οριστικά. Συμφωνώ απόλυτα στο σημείο αυτό με τον Schopenhauer ότι «η πρώτη περίοδος της ζωής¹⁸¹ μας δεν είναι άλλο παρά ένας πόθος ευτυχίας, η δεύτερα τουναντίον περίοδος, κυριαρχείται από ένα αίσθημα φόβου [...] κάθε ευτυχία είναι χιμαιρική και μόνον η οδύνη έχει πραγματικήν υπόστασιν». Ο ποιητής είναι ακριβώς σα να μαστιγώνεται από τον χρόνο, κάτω από τις ολέθριες συνέπειες του, στην ψυχή και στο σώμα. Σβήνει κάθε αχτίδα αισιοδοξίας με το πέρασμα του χρόνου. Εκείνη τη στιγμή βουλιάζει στη μνήμη του, και οι σκέψεις του είναι βαριές, και αναδεικνύουν το αδιέξοδο, την αγωνία και τη θλίψη του. Δεν καταβάλλει δυνάμεις για την ανανέωση και την αλλαγή της κατάστασης, και αυτό αποτυπώνεται στο λόγο του. Η επανάληψη του ρήματος *σώπα*, σε προστακτική έγκλιση, που προβαίνει σε χρήση, αναδεικνύει ότι ο ποιητής σκυθρωπός επιζητά την σιωπή, σαν μια απόσυρση¹⁸² του εαυτού. Παρουσιάζεται έτσι, η αδυναμία του να αρθρώσει λόγο, με την άλλοτε δυναμική του φωνή. Αυτό μπορεί να ιδωθεί ως ορατό

¹⁸⁰ Το ποίημα δημοσιεύτηκε στις 31/12/1924 στην εφ. *Η Βραδινή*. Βλ. σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ. Β', φιλολ. επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 19, 411.

¹⁸¹ Arthur Schopenhauer. *Τα περί οδύνης και θανάτου*, μτφ. Χ. Α. Βασιλειάδη, 2005, εκδ. Παν. Π. Μαυράκη, σ. 12.

σημάδι της ύπαρξης της μαύρης χολής, σε μεγάλη ποσότητα στο σώμα του, την περίοδο σύνθεσης του ποιήματος. Έτσι, το δημιουργικό υποκείμενο αντιλαμβάνεται εκ των προτέρων το γεγονός ότι ο Νέος Χρόνος πρόκειται να αποτελέσει το αφετηριακό σημείο για νέα πάθη. Εμφανίζει αντίθετες στάσεις, ως σύμπτωμα της μελαγχολίας του, καθώς επιθυμεί να βυθιστεί στις ονειρικές στιγμές της νεότητας.

Καθίσταται φανερό ότι ο ποιητής δεν τρέφει αυταπάτες, ούτε συντηρεί εντός του δυναμικά την πίστη του, σε μία νέα αισιόδοξη θεώρηση των πραγμάτων. Η απελπισία και η απόγνωση, έχουν χαραχτεί έντονα στο πρόσωπό του, και αυτό προβάλλει στον ποιητικό διάκοσμο. Συγκεκριμένα, στο ποίημα «Εξιλασμός», που αποτελείται από δύο τετράστιχες¹⁸³ στροφές, και δύο τρίστιχες, στους στίχους 1-8 ο ποιητής αναφέρει:

Απ' τις γιορτές γυρνώντας χαμηλωμένος

ένιωθα μέσα μου όλη τη φθορά

μες στα συμπόσια είχα μείνει ξένος

και στην τρελή ζωή και στη χαρά.

Πίκρα το βάθος, μ' όλα μπουχτισμένος

ζητούσα μια μεγάλη συμφορά,

δεν ήταν ο έρωτας ή η πείνα - που χαμένος

πέφτει κανείς χωρίς παρηγοριά.

[...]

¹⁸² Είναι διαφωτιστικές πιστεύω οι παρατηρήσεις για τη μαύρη χολή για την κατανόηση χειρισμού της ποιητικής έμπνευσης από τον Φιλύρα. Συγκεκριμένα ο Rigeaud αναφέρει: «Ο τρόπος συμπεριφοράς, το επίπεδο ενέργειας και γενικά η ικανότητα για ζωή εξαρτάται από την εν λόγω μαύρη χολή. Γιατί στο άκρο της δυσθυμίας, δηλαδή της δυσφορίας, για την ύπαρξη, στο τέρμα της αθυμίας, δηλαδή της απουσίας κάθε επιθυμίας για ύπαρξη, υπάρχει η απελπισία, ο θάνατος και η αυτοκτονία». Βλ.σχετικά. Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Rigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.27-29, 32.

¹⁸³ Το ποίημα γράφτηκε στις 13.12.1925, ενώ δημοσιεύτηκε στις 20/1/1926 στο περ. *Τα Παρασκήνια*, τχ.1. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα εγρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.24, 412

Σε μία εορταστική ατμόσφαιρα το ποιητικό υποκειμένο διαφοροποιείται, και βιώνει ένα εσωτερικό δράμα, που εξωτερικεύεται, μέσω της υποβολής της ατμόσφαιρας. Αντικρίζει το κενό, τις ματαιωμένες επιθυμίες, γεμάτες νεανικό σφρίγος. Άγονοι έρωτες, χωρίς ανταπόκριση στο κάλεσμα. Παρατηρούμε ότι επιβάλλεται εκ των πραγμάτων να συμφωνήσουμε πάλι με τη θέση του Schopenhauer ότι «η ιστορία της ζωής¹⁸⁴ μας είναι η ιστορία της οδύνης [...] εις οποιονδήποτε στάδιον της [...] βλέπομεν [...] μίαν σειράν αντιξοοτήτων και δυσχερειών». Ατενίζει μορφές και ερείπια το ποιητικό υποκείμενο, χωρίς να υπάρχει η προοπτική βελτίωσης. Για την πλούσια εικονοποιία που εμφανίζουν τα ποιήματα του Φιλύρα, με επιστημονικά τεκμήρια, είναι απόρροια της μελαγχολικής¹⁸⁵ του φύσης. Αν και ο ποιητής ρίχτηκε ουσιαστικά σε αναζήτηση της ηδονικής στιγμής, προκειμένου να καταπραύνη τον πόνο που του προξενεί η οξύτητα της μαύρης του χολής¹⁸⁶ στο σώμα, το αποτέλεσμα είναι εκ διαμέτρου αντίθετο. Συγκεκριμένα, το γεγονός της εορτής δεν φέρνει έστω μία πρόσκαιρη ψευδαίσθηση της χαράς, καθώς κυλά με βαρύ ρυθμό.

Η απαισιοδοξία είναι διάχυτη, ταυτόχρονα με την αίσθηση του αδιεξόδου, που βιώνει το δημιουργικό υποκείμενο. Εσωτερικές συγκρούσεις και διλήμματα της ψυχής του ποιητικού υποκειμένου εικονίζονται. Έτσι, η δυσάρεστη θέση στην οποία βρίσκεται ο ποιητής τον μετατρέπει σε κριτικά σκεπτόμενο άτομο, έτσι ώστε να ανεύρει μια στιγμή αμφίβολης χαράς. Για το σκοπό αυτό, εναποθέτει τις ελπίδες του στον παράγοντα Χρόνο. Αυτό το παρατηρούμε να συντελείται στο ποίημα «Στο νέο χρόνο». Αποτελείται από πέντε τετράστιχες¹⁸⁷ στροφές και μία τρίστιχη. Στους στίχους 16-23 ο ποιητής αναφέρει:

[...]

¹⁸⁴ Αναφέρει μεταξύ άλλων ο Schopenhauer ότι: «Τίποτε δεν υπάρχει το σταθερόν εις την ζωήν που κυλά, ούτε πόνος ούτε αιωνία χαρά, ούτε μόνιμος εντύπωσης, ούτε διαρκής ενθουσιασμός, ούτε υψηλή απόφασις [...] όλα διαλύονται μέσα εις το ρεύμα των αιώνων». Βλ. σχετικά. Arthur Schopenhauer. *Τα περί οδύνης και θανάτου*, μτφ. Χ.Α. Βασιλειάδη, 2005, εκδ. Παν. Π. Μαυράκη, σ.14.

¹⁸⁵ Αναφέρει μεταξύ άλλων ο Jackie Pigeaud ότι: «η ταχύτητα στην απόδοση της εικόνας, η ρύμη του λόγου, ξεπερνάει την ικανότητα της έκφρασης: το πνεύμα κυνηγάει την εικόνα με υπέρμετρη ταχύτητα». Βλ. σχετικά. Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.43.

¹⁸⁶ Στο ίδιο.

*Νέε χρόνε, δώσε χάραμα καινούριας ευτυχίας,
σ' αναμονήτρα μια ψυχή φεγγόλουστων αιθέρων,
φέρε ξανά το σκίρτημα της πρώτης μου ηλικίας
μες στην καρδιά, την ανοιχτή στο φως θείων αστέρων.*

*Φέρε το ίσο αλήθεμα του πάναγνού μου ονείρου,
να πάλλει μέσα μου η ολόπρωτη αγιοσύνη
αθώο, φέρε μου τον νου ξανά μες στον Απείρου,
το φεγγοβόλημα τ' αδρό κι άυλος κει ας μείνει...*

Γίνεται αντιληπτό ότι εντός του γράφοντος εμφωλεύουν κρυφές ελπίδες, αγωνιά και ταυτόχρονα προσμένει την αλλαγή της δυσοίωνης θέσης στην οποία έχει περιέλθει. Ο νους του περιστρέφεται γύρω από τις συμφορές που τον τυραννούν. Ανυπεράσπιστο ον, ο ποιητής με βαριά οδύνη και λύπη, καλεί το νέο χρόνο να φέρει την αναγέννηση στην ψυχή, και το σώμα. Ένας πόθος για την βίωση ειδυλλιακών στιγμών όλο μαγεία εκφράζεται. Ταυτόχρονα, αναδεικνύεται σε έντονο βαθμό το θρησκευτικό στοιχείο, καθώς και η δύναμη της πίστης του ποιητή στο Θεό με ένταση «πάναγνού μου ονείρου, / πάλλει μέσα μου η ολόπρωτη αγιοσύνη,» (στ.20-21).

Η βασανισμένη και σαστισμένη ψυχή του επιθυμεί την αλλαγή της τύχης. Η αλλαγή του χρόνου αποτελεί το αφετηριακό σημείο προκειμένου να πάψουν οι μονότονες μέρες. Στοχάζεται κριτικά και οραματίζεται. Η θεώρηση του κόσμου, από την πλευρά του ποιητή, συμφωνεί απόλυτα με την οπτική του Schopenhauer, καθώς και ο ίδιος προμηνύει τις θετικές εξελίξεις στο μέλλον, ενώ στοχάζεται¹⁸⁸ στο παρόν. Επιπλέον, παρατηρούμε ότι μπροστά στα ερείπια της ζωής, ο

¹⁸⁷ Το ποίημα δημοσιεύτηκε στην εφ. *Εσπερινή* στις 12/1/1927. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλόρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 49-50, 416.

ίδιος διακατέχεται από ελπίδες για ένα νέο σχέδιο ζωής στο νέο χρόνο. Επιθυμεί να ανεύρει την ευτυχία, το σφρίγος της νεότητας, και να αναζωογονηθεί ουσιαστικά η ταλαιπωρημένη ψυχή του. Είναι ευκρινές ότι το φανέρωμα ενός νέου ξεκινήματος χρόνου, γεννά ελπίδες, αισιοδοξία και σπιθές χαράς στον ποιητή. Έτσι, γίνεται φανερό και στον ποιητή, όπως το δηλώνει ο Schopenhauer, «η μαγεία του αγνώστου και του μακρινού μας δημιουργεί την αυταπάτην παραδείσων οι οποίοι εξαφανίζονται ως οπτασίαι μόλις τους γνωρίσομεν¹⁸⁹». Το ποίημα «Οι Μποέμ» δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Οικογένεια*¹⁹⁰ στις 21-22/01/1927. Αποτελείται από έντεκα τετράστιχες στροφές. Στους στίχους 1-2, 5-6, 25-27 και 29-32, ο ποιητής αναφέρει:

Εμείς οι πλάνοι Μποέμ οι κουρασμένοι

στον ύμνο και στο θρήνο ταιριαστοί,

[...]

Γέλιο η ζωή μας πρόσκαιρο, με δάκρυ

μαύρο κι αδρό, πικρό κι αληθινό,

[...]

Ζωή, βασάνισμα, κατάντια, θρήνος,

πάνε μαζί στους κύκλους μας -οϊμέ-

κι ενώ η χαρά, δράκος ωραίος κι εκείνος,

¹⁸⁸ Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Schopenhauer ότι: «Ευρίσκομεν την ευτυχίαν μόνον εις το μέλλον και εις το παρελθόν, το παρόν το βλέπομεν ως νέφος σκοτεινόν [...] το παρόν αδιακόπως μεταβάλλεται εις παρελθόν, το δε μέλλον είναι αβέβαιον και άνευ διαρκείας». Βλ.σχετικά. Arthur Schopenhauer. *Τα περί οδύνης και θανάτου*, μτφ. Χ.Α. Βασιλειάδη, 2005, εκδ. Παν. Π. Μαυράκη, σ.15.

¹⁸⁹ Στο ίδιο.

¹⁹⁰ Το ποίημα «Οι Μποέμ» δημοσιεύτηκε στις τχ. 18 (22 Ιαν.1927) 8. Σημειωτέον ότι το 1926 (στην Ελλάδα το 1927) προβλήθηκε η ταινία *Μποέμ* με τους John Gilbert (1859-1936) και Lillian Gish (1893-1993), φωτογραφία της οποίας δημοσιεύεται στο ίδιο τεύχος της *Οικογένειας*. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.51, 416.

[...]

καημέ της γέννησης, οργή, βλαστήμια,

έρχετ' η ώρα που όλα θα χαθούν,

τα ίδια τα παιδιά σου να θωρείς συντρίμια

τα ρόδα σου να ιδείς να μαραθούν.

[...]

Οι σκέψεις του ποιητικού υποκειμένου κυλούσαν αβίαστα και ζωγράφιζε ένα τοπίο όλο κάλλος, που ακτινοβολεί ακόμα μαγική λάμψη. Οι αναμένοι πόθοι εξαφανίζονται, καθώς λυγίζει από τα πάθη, και προσπαθεί να επουλώσει τις ανοιχτές πληγές του και τον πόνο. Ένα ξέσπασμα ακολουθεί το λόγο του, καθώς κάνει έναν απολογισμό, με την λήξη κάθε δροσιάς του ονείρου. Ζει μια ατέρμονη δυστυχία, καθώς και η ταραχή, που κυριεύει το καλλιτεχνικό υποκείμενο, από την καταμέτρηση των δεινών, είναι μεγάλη. Βυθισμένος σε σκέψεις, οι ελλείψεις του βίου βαραίνουν το νου και η ποιητική δημιουργία λειτουργεί ως αναπλήρωση των κενών.

Η Έλλη Φιλοκύπρου αναφέρει ότι¹⁹¹ «απαγορευμένη και μακρινή ή κομμάτι της ψυχής του ποιητή, όπως στο *Εαρινό* του Φιλύρα, η μουσική προσδιορίζει συχνά τη σχέση του με τον κόσμο και με τον εαυτό του. Ενώ ακόμα η λαχτάρα για το *μουσικό αλάλητο* συναρτάται με μια επιθυμία θανάτου». Η αναζήτηση της χαράς, και της υγείας, εκφράζεται έντονα ως προσμονή, από το ποιητικό εγώ, πράγμα που αναδεικνύει τη στείρα, ανώφελη ζωή, και την εξάντληση στο παρόν της σύνθεσης. Η ελπίδα για μία επικείμενη ύψωση του νου πάνω από τα πάθη, που ταλανίζουν την ύπαρξη, σβήνει. Καρτερεί ουσιαστικά το ποιητικό υποκείμενο μία ψυχική αναγέννηση,

¹⁹¹ Μεταξύ άλλων μαθαίνουμε ότι: «η σχέση των Μετασυμβολιστών με την κοινωνία [...] αφενός ο ποιητής επικοινωνεί με τους αναγνώστες του, επομένως εντάσσεται στην κοινωνία· αφετέρου αισθάνεται αποδιωγμένος από το μεγαλύτερο μέρος της, και άχρηστος. [...] Μέρος της μοίρας του «γραφιά» είναι η απομάκρυνση από τη φύση [...] επιχειρούν συχνά να ορίσουν τον ποιητικό τους λόγο μέσα από τη σχέση τους με το όνειρο. [...] Το όνειρο, εϋθραστο και ευάλωτο, καταστρέφεται από τις σκοτεινές δυνάμεις της ζωής». Βλ.σχετικά. Έλλη Φιλοκύπρου. *Η γενιά του Καρυωτάκη, φεύγοντας τη μάστιγα του λόγου*, εκδ.Νεφέλη, Αθήνα 2009, σ.84, 91, 124-125, 144-145.

προκειμένου να βρει μία παρηγοριά, και να ορθοποδήσει. Η πίστη κλονίζεται, καθώς ακολουθεί σχεδόν κάθε φορά ένα καταληκτικό συμπέρασμα οδυνηρό. Το κύμα χαράς, που πλημμύριζε το στίχο, ως απόρροια ενός μαγικού τοπίου, και της χρήσης μίας μαγικής γλώσσας, όλο χάρη και χρώμα, τώρα το σκεπάζει η λήθη. Το αίσθημα της μοναξιάς του ποιητή εκφράζεται έντονα στο ποίημα «Καιροί...». Αποτελείται από δύο τετράστιχες¹⁹² και δύο τρίστιχες στροφές. Στους στίχους 1-8 ο ποιητής αναφέρει:

*Έτσι σα να μ' αφήσανε μονάχο σε κατώι,
στο δρόμο, στον περίπατο, στο πάρκο, στην πλατεία,
γέρον, τους κόκκους που μετρά, σιγά στο κομπολόι,
σαν ξεχασμένον, άχρηστο χωρίς παρηγορία.*

*Φύγαν οι άνθρωποι κι όλες μου, ξεσπώ σε μοιρολόι,
τα ιδανικά ξεπέταξαν, μαράθη η ανθοσμία,
τ' άνθη μου τρύγαγε άλλοτε, ξανθό μελισσολόι,
και τώρα ρεύουν άχαρα και δίχως ευωδία.*

[...]

Σε μία μοναξιά απελπιστική, και συνάμα φρικτική, το ποιητικό υποκείμενο βασανίζεται, και νιώθει ότι είναι καταδικασμένο σε αυτή. Η απελπισία σκιαγραφείται έντονα στο πρόσωπό του, όπως αποτυπώνεται στο λόγο του. Η σκέψη του άλλοτε βαραίνει, με το να μη μπορεί να συγκεντρωθεί από κάπου, και να πιαστεί. Η παλέτα χρωμάτων με την οποία ζωντανεύει τον ποιητικό διάκοσμο των ποιημάτων ποικίλει. Άλλοτε, χρησιμοποιεί ζωηρά χρώματα, όταν περιγράφει στιγμές ανάπαυλας, και

¹⁹² Το ποίημα δημοσιεύτηκε στην εφ. *Η Βραδυνή* στις 9/6/1927 και αναδημοσιεύτηκε στις στο περ. *Η Κυριακή του Ελεύθερου Βήματος* στις 30/7/1927 στο τχ.30. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Α. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 69, 417.

προσδίδουν μία λάμψη εκθαμβωτική, στο σκοτάδι που επικρατεί. Ενώ, η αίσθηση του κενού της ψυχής του δημιουργικού υποκειμένου διοχετεύεται στην πιο καθαρή μορφή του και αναβλύζει από το βάθος της καρδιάς του. Στην περίπτωση αυτή, τα χρώματα ατονούν, προκειμένου να αποδοθούν πιστά τα κινήματα της ψυχής του. Οι φαντασιώσεις, όπως υποστηρίζει ο ψυχίατρος Ρόναλντ Λαινγκ, για ασθενή που νοσεί¹⁹³ ψυχικά αποτελούν «άμυνα ενάντια στο φόβο της μοναξιάς. Ακόμα, αποτελούσαν, πρωταρχικά, προσπάθειες για να βρει οντολογική ασφάλεια και όχι ικανοποίηση. Δημιουργούσε έτσι την ψευδαίσθηση της ασφάλειας, και μόνο με βάση αυτή την ψευδαίσθηση έφτανε στην ικανοποίηση».

Η ενεργητικότητα του ποιητή έχει χαθεί ολοσχερώς και κυριαρχεί η παθητικότητα, που παλεύει πλέον με κινήσεις ανέλπιδες να χαράξει το ποιητικό τοπίο. Καταλαμβάνεται από αλλόκοτες σκέψεις, που κατακλύζουν το νου του ποιητικού υποκειμένου. Το τελικό αποτέλεσμα αυτών των παράξενων εντυπώσεων είναι να ενισχύσουν στον ποιητή την αίσθηση της εφήμερης ζωής. Η ελπίδα τρεμοσβήνει, και παράλληλα χάνεται, μετά τη συνειδητοποίηση του αδύνατου του όλου εγχειρήματος για την ανάκτηση δυνάμεων.

Παρατηρούμε μια πυκνότητα στην σκέψη του ποιητή όσον αφορά την απόδοση καταστάσεων και βαθύτερων συναισθημάτων στο ποίημα «Ανανέωση». Αποτελείται από δύο τετράστιχες¹⁹⁴ στροφές και δύο τρίστιχες. Στους στίχους 1-11 ο ποιητής αναφέρει:

Καλόγερος ή τάχα ερημοσπίτης,

νυμφίος των περασμένων, θρυλικός,

¹⁹³ Ο Ρόναλντ Λαινγκ αναφέρει ότι: «ο όρος «σχιζοειδής» αναφέρεται σ' ένα άτομο του οποίου η ενότητα (ολότητα) της εμπειρίας του έχει αποσχιστεί κατά δύο βασικούς τρόπους: από τη μια πλευρά, οι σχέσεις του με τον κόσμο έχουν αποκοπεί κι από την άλλη πλευρά, οι σχέσεις του με τον ίδιο του τον εαυτό έχουν διαρραγεί. Ένα τέτοιο πρόσωπο είναι ανίκανο να νιώσει τον εαυτό του «μαζί με» τους άλλους, ή «άνετα μέσα» στον κόσμο· αντίθετα νιώθει τον εαυτό του σε απελπιστική μοναξιά κι απομόνωση. [...] Η ψυχιατρική διάλεκτος αντιμετωπίζει την ψύχωση σα μια κοινωνική ή βιολογική *αποτυχία προσαρμογής*, σαν κακή «προσαρμογή». Επιπλέον, σαν απώλεια επαφής με την πραγματικότητα και σαν *έλλειψη* εναισθησίας (insight), δηλαδή της ικανότητας του ατόμου ν' αντιλαμβάνεται, να παρατηρεί και να κρίνει τον εσωτερικό του κόσμο. [...] Ο άρρωστος μέσα στη ψύχωση [...] παίζει ακριβώς με ομόηχες εκφράσεις (νεολογισμούς.)». Βλ.σχετικά. Ρόναλντ Λαινγκ. *Ο διχασμένος εαυτός*, μτφ.Θεόδωρος Παραδέλλης, εκδ.Καστανιώτη, Αθήνα, 1975, σ.21, 33, 70, 233.

¹⁹⁴ Το ποίημα δημοσιεύτηκε στην εφ. *Η Βραδυνή* στις 5/8/1927. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.86, 420.

τόρα γερνώ με την ανάμνηση, ερημίτης,
μαραγκιασμένος, άνιωθος, σκεβρός.

Σαν ρυάκι παράστρατο, μιας κοίτης
νέας ζητώ να γίνω εξελιγμός,
βασανίζω τη σκέψη μες στις ήττες
τον ζεπεσμό και νίκης νέας ρυθμός

ποθώ να γίνω σ' ανανέωση μιας νιότης
που θα ποτίσει τις ίνες μου, το αίμα,
θα ξαναφέρει τη δρόσο και στο πνέμα.

[...]

Όπως παρατηρεί ο Jackie Pigeaud, η μαύρη χολή¹⁹⁵ είναι δυνατό να προσβάλει είτε τη σκέψη είτε το σώμα. Έτσι λοιπόν, ένα είδος θείας παραφροσύνης, δηλαδή μία εκ θεού μεταβολή στις τακτικές συνήθειες του ποιητή, τον διακατέχει, η προερχόμενη από τις Μούσες¹⁹⁶ ποιητική έμπνευση. Πνεύμα ανυπεράσπιστο, το ποιητικό υποκείμενο συλλογίζεται με ταραγμένη τη συνείδηση, τις άθλιες συμφορές και τα δεινά, που τον έχουν οδηγήσει στην ανία. Μια εκδήλωση της μελαγχολίας, και ένα χαρακτηριστικό σύμπτωμά¹⁹⁷

¹⁹⁵ Αναφέρει μεταξύ άλλων ο Jackie Pigeaud ότι: «τα δύο ακραία συμπτώματα της μελαγχολίας την τρέλα («έκ-στασιν») και τα έλκη». Βλ.σχετικά. Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.10.

¹⁹⁶ Jackie Pigeaud. *Folie et cures de la folie chez les medécins de l' Antiquite greco-romaine. La Manie*, Παρίσι, Belles Lettres, 1987, σ.130.

¹⁹⁷ Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.13.

της είναι η επιδίωξη της μοναξιάς, όπως προβάλλεται εμφανικά στο ποίημα. Είναι εμφανής η μελαγχολία του ποιητή και η συνακόλουθη ιδέα της δημιουργικότητάς του, καθώς ο ποιητής από μόνος του είναι ένα πλήθος χαρακτήρων (*καλόγερος, νυμφίος, θρυλικός* στ.1-2.). Παρουσιάζεται έτσι πολυμορφικός, καθώς η μαύρη χολή¹⁹⁸ του διαμορφώνει χαρακτήρες. Ενώ το ποίημα ανοίγει με προβολή της δυσχερούς ψυχικής, και σωματικής κατάστασης του ομιλητή, στη συνέχεια αλλάζει τροπή και τόνο. Είναι ακριβώς η θερμότητα¹⁹⁹ γύρω στην περιοχή της σκέψης και της ελπίδας που προκαλεί ευθυμία.

Το ποίημα «Πρωτοβρόχι» δημοσιεύτηκε²⁰⁰ στα τέλη του 1927. Αποτελείται από δύο τετράστιχες, και δύο τρίστιχες στροφές. Ο ποιητής αναφέρει στους στίχους 7-8 και 13-14:
[...]

Μες στη μελαγχολία την κερένια,

στενάξαμε, νοσταλγικά θρηνούμε.

[...]

Μονάχοι μες στην κάμαρα γυρνάμε

και στο φθινόπωρο πιο πολύ γερνάμε...

Οι μαγικές στιγμές του άλλοτε ονειροπόλου ποιητή χάνονται τώρα στο βάθος. Τώρα είναι ένας άνθρωπος σκυθρωπός, τα όνειρα τερματίζονται, με αργές κινήσεις, και παράδοξα χάνονται. Η άρρητη ομορφιά, που σε θερμές στιγμές προβαλλόταν με ένταση, τώρα χάνεται. Στο νου επικρατεί μια ταραχή, απόρροια ενός εσωτερικού δράματος και μιας σκέψης
λυπημένης.

¹⁹⁸ Ο.π., σ.15.

¹⁹⁹ Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι: «όλοι επιθυμούν να πίνουν ώσπου να μεθύσουν, επειδή το πολύ κρασί δίνει ελπίδες [...] τα γηρατειά δεν έχουν και πολλά να ελπίζουν, ενόσω τα νιάτα είναι γεμάτα ελπίδα». Βλ.σχετικά. Ο.π., σ.95.

²⁰⁰ Το ποίημα «Πρωτοβρόχι» δημοσιεύτηκε στο περ. *Φοιτητικόν Ημερολόγιον* το 1928 σ.130. Αναδημ.: Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη ζωή και στο έργο του*, Αθήνα, εκδ.Πρόσπερος,1992 (1974), σ.37. Βλ.σχετικά. *Ρώμος Φιλύρας. Ποήματα. Άπαντα τα εγρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.104, 408, 421.

Είναι βαρύ το αίσθημα της διάλυσης του είναι του. Στο αυτοβιογραφικό κείμενο *Η παράδοξη αυτοβιογραφία μου*, ο ποιητής δηλώνει ότι «Το ζάλισμα απ' την υπεραϊμία μου, μου 'φερνε την πλήξι και τη μελαγχολία²⁰¹». Το βάθος του κενού είναι μεγάλο και κάθε προσπάθεια περιγραφής του λειτουργεί σαν υπόμνηση για τις βαριές ώρες, που περνούν, και αφήνουν ανεξίτηλα σημάδια πάνω στην μορφή του. Με οδηγό τη φαντασία, όπου άλλοτε έπλαθε με μαεστρία μία ονειρεμένη ομορφιά, που ξεχείλιζε στο στίχο, τώρα απομένει η απέραντη θλίψη και ερημιά μιας καρδιάς βασανισμένης.

Η γυμνή ψυχή του ποιητικού υποκειμένου προβάλλει στο ποίημα «Μόνο την ίδια μου αγκάισα ψυχή», γραμμένο²⁰² στις 11/6/1930. Αποτελείται από δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές. Ο ποιητής αναφέρει στους στίχους 1-4 και 9-14:

Μόνο την ίδια μου αγκάισα ψυχή

κι είπα μονάχα, στην ερημοσύνη,

μιαν ωδήν, οπού μέσα μου αντηχεί

παντοτινά, ολόγεμη απ' οδύνη.

[...]

Σκοπούς μιας πεισιθάνατης λαλιάς,

μιας παραδείσιας ώρας τρεμονότες,

παράφωνης, βραχνόκραχτης απελπισιάς,

²⁰¹ Στο αυτοβιογραφικό κείμενο *Η ζωή μου εις το Δρομοκαΐτειον, Πρώται εντυπώσεις*, ο ποιητής αναφέρει ότι: «Όταν μπήκα στο Δρομοκαΐτειον, την πρώτη βραδυά, αισθάνθηκα αμέσως την συμφορά μου βαρύτερη, την πλήξι με τα μαύρα της φτερά να με σκεπάζη ολόκληρο, σύγκορμο και σύψυχο. Διασκέλισα το κατώφλι του σαν νεκρός, όπως θα διεσκέλιζα με ακέραιες τας αισθήσεις μου το κατώφλι του Άδη». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Η ζωή μου εις το Δρομοκαΐτειον και άλλα αυτοβιογραφικά*, φιλολ.επιμ. πρόλογ. εισαγ.: Γιάννης Παπακώστας, εκδ.Καστανιώτη, Αθήνα 2007, σ.55-56, 84.

²⁰² Το ποίημα «Μόνο την ίδια μου αγκάισα ψυχή» δημοσιεύτηκε στο περ.*Μπουκέτο* στις 2/7/1931 και 24/12/1931, σ.1285. Αναδημ.: Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη ζωή και στο έργο του*, Αθήνα, εκδ.Πρόσπερος, 1992 (1974), σ.43. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Α. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.129, 408, 426.

*καημούς μου για το μαγεμένο τότες,
που σκιρτούσα, πετούσα, σαν μελίτσι,
στις ομορφιές, κι η ζωή μου ήταν μεθύσι.*

Με μαστοριά ενός έμπειρου τεχνίτη, ο Φιλύρας κλείνει στους στίχους του μελαγχολικές σκέψεις. Αναφέρει, εξάλλου, χαρακτηριστικά ο Όσκαρ Ουάιλντ ότι «Η ζωή είναι τρομερή. Μας κυβερνά, δεν την κυβερνάμε.... Συνεχώς καταπλήσσω τον εαυτό μου. Είναι το μόνο πράγμα που κάνει τη ζωή άξια να την ζει κανείς²⁰³». Διακρίνεται μία έμμονη προσπάθεια και μία αγωνία του ποιητικού εγώ να παρηγορήσει μία αμφίβολη στιγμή την διψασμένη καρδιά του. Καταστάσεις έρχονται στη μνήμη του ποιητή από τον ανθό της νιότης και βασανιστικά τον πνίγουν, καθώς λησμονήθηκαν, τώρα μέσα στον χρόνο. Πάθη, που αναβλύζουν από τα βάθη της ρημαγμένης ψυχής, βγαίνουν στην επιφάνεια. Απαθανατίζει γλυκές στιγμές, που έχουν παρέλθει, έτσι ώστε να τονιστούν με ένταση οι τωρινοί πόνοι και οι καημοί της πληγωμένης καρδιάς. Το δίπολο παρελθόν - παρόν αντιστοιχεί στο δίπτυχο ηδονή-πίκρα, αντίστοιχα.

Ένα κλίμα απαισιοδοξίας και πεσιμισμού μας οδηγεί στο ποίημα «Τώρα σιμώνω στου τάφου τον ουδό». Αποτελείται από δύο τετράστιχες²⁰⁴ στροφές και δύο τρίστιχες. Στους στίχους 1-8 αναφέρει ο ποιητής:

*Τώρα σιμώνω στου τάφου τον ουδό:
πάρτε με, κλάψτε ωραία μοιρολόγια
στο λείψανό μου με θλιφτή επωδό,
με φλογέρα, σε λυγμών μοτίβο λόγια.*

²⁰³ Όσκαρ Ουάιλντ. *Στοχασμοί, Επιλογή από το έργο του*, μτφ. Σπύρος Τσακνιάς, εκδ.Στιγμή, Αθήνα 2007, σ.75.

²⁰⁴ Το ποίημα «Τώρα σιμώνω στου τάφου τον ουδό» δημοσιεύτηκε στις 24/12/1931 στο περ. *Μπουκέτο*, σ.1285. Αναδημ.: Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη ζωή και στο έργο του*, Αθήνα, εκδ.Πρόσπερος,1992 (1974), σ.43. Βλ.σχετικά. *Ρώμος Φιλύρας. Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Α. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.130, 408, 427.

*Βάλτε μου το κουφάρι σε κατώγια
οπού μοσκοβολάει κρασί παλιό,
κει και νεκρός εγώ θα τραγουδώ,
σ' οιμωγές, κοπετούς για μάγα ανώγια.*

[...]

Ο ποιητής σε εξομολογητικό τόνο συνειδητοποιεί έμμεσα ότι όλα τα σχέδια της ζωής απέτυχαν οικτρά. Τώρα, έχοντας χάσει την πίστη σε κάθε ιδανικό, συνειδητοποιεί τον άθλο της τέχνης²⁰⁵ του. Θέλει να συνεχιστεί και στην επόμενη ζωή. Ιδιαίτερη συγκίνηση καταλαμβάνει το ποιητικό υποκείμενο, καθώς εκφράζει ένα μελλοντικό όραμα, που αποτελεί μία υψηλή σκέψη, σε κρίσιμες στιγμές. Η εσωτερική φθορά του ομιλητή προβάλλεται έντονα. Είναι τα δυσβάσταχτα πάθη της ζωής, που τον μετατρέπουν σε κριτικά σκεπτόμενο άτομο, προκειμένου να συλλάβει μία σοφή ιδέα. Συγκεκριμένα, με την ελπίδα της συνέχισης της ποιητικής του φωνής, ακόμα και μετά θάνατον. Έχει το ουτοπικό όραμα ότι οι ηδονές, οι ονειρικές απολαύσεις και οι επιθυμίες, ότι θα μπορέσουν να συνεχιστούν. Η τέχνη του θα θριαμβεύσει. Στο ημερολόγιο του Φρενοκομείου ο ποιητής αναφέρει «Ο μόνος που μας θυμάται²⁰⁶ συχνά είναι ο θάνατος. Ακούει τη μυστική μας επίκληση στο αργό, ατέλειωτο μέτρημα των ραθύμων στιγμών της βαρυθυμίας μας, την άφωνη, εκ βαθέων, ευχή μας, απάνω στον ταραγμένο ύπνο μας, κι έρχεται παρηγορητής και γοργοεπήκοος, κομίζοντας τα υπέρτατα δώρα του, τα γλυκύτατα

δυνατά βάλσαμά του, που μας χαρίζουν ό,τι δεν μπορούν να μας χαρίσουν η

²⁰⁵ Αναλύοντας τις επιδράσεις στο έργο του, και τις προτιμήσεις του πάνω στην παγκόσμια φιλολογία ο Φιλύρας αναφέρει: «Είναι αλήθεια, βέβαια, ότι είχα παλαιότερον μερικής αμυδράς απηγήσεις χωρίς να το θέλω, από συγχρόνους ποιητάς, καθώς και το Σολωμό, όπως, άλλωστε, το ετόνισε και ο φίλος μου Καμπάνης. Όσον αφορά τώρα εις την παγκόσμιαν φιλολογίαν, προτιμώ την Παλαιάν Διαθήκην, την οποία θεωρώ κείμενον μη εκπίπτον, μερικά μέρη της Νέας, τον Όμηρο, ολίγους στίχους του Αισχύλου και του Σοφοκλέους και μερικά έργα του Σαίξπηρ, τον Έμπορο της Βενετίας, την Τρικυμία, και το Χειμωνιάτικο Παραμύθι. Ακόμα στίχους του Καρντούτσι, του Ντανούντσιο, στίχους διακοσίων Γάλλων και θεατρικά έργα πεντηκοντάδος Γάλλων επίσης, τον Σέλλεϋ, τον Κήτς και προπάντων τον Μπάϋρον. Περισσότερο όμως απ' όλα αυτά έχω διαβάσει την Αγίαν Γραφή, τον Όμηρο και τον θεϊόν Πλάτωνα». Βλ.σχετικά. Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.12-13.

²⁰⁶ Ό.π., σ.118.

βερονάλη και η γλωράλη, ούτε κανένα ναρκωτικό ή παυσώδυνο..., την τελειωτική, την υπέρτατη κάλμα... τη γλυκειά, δροσοπάροχη λύτρωση...». Το ποίημα «Μοίρα», γραμμένο²⁰⁷ στις 24/10/1930, αποτελείται από δύο τετράστιχες στροφές. Φαίνεται στην πληρότητά του το αίσθημα της οδύνης, που διατρέχει τις μελαγχολικές σκέψεις του ποιητή. Σύμφωνα άλλωστε με τον Arthur Schopenhauer, η ζωή μας έχει ως άμεσο σκοπό την οδύνη, ενώ η ατελείωτη οδύνη²⁰⁸ «γεννάται από την αθλιότητά μας και είναι συνυφασμένη με την ζώην και η οποία πληρεί τον κόσμο ολον». Συγκεκριμένα αναφέρει στο ποίημα:

Μοίρα

*Μοίρα, πόσο μ' αδίκησες, τον εκλεκτό σου, εμένα,
μόλις εφούντωσα στο φως, σαν θείο μπουμπούκι -οϊμένα-
τη σαρκοβόρα φύτρωσες την ερινύα στα στήθη,
με σάπισες, σαν της μηλιάς ανθό, στο πρώτο ορνίθι.*

*Τόσων τροπαίων ματαίωσες την ύψωση στο δρόμο
μιας άτυχης, που επρόδωσαν, ζωής, αδικημένης,
την προίκισες μ' αέναο παλμό, παθιάρη τρόμο,
στο στάδιό της τ' άχαρον, ορμής φαρμακωμένης.*

Η ψυχική αναστάτωση του ποιητή είναι διάχυτη στο συγκεκριμένο ποίημα, και

²⁰⁷ Το ποίημα «Μοίρα», δημοσιεύτηκε τον Φεβρουάριο του 1941 στο περ. *Κυπριακά Γράμματα*, τχ. 68, σ.378, Λευκωσία. Υποσημείωση του Μ.[αραγκού]: «Στο χειρόγραφο πρωτογράφηκε ο 3ος και 4ος στίχος: “Τη σαρκοβόρα, φύτρωσες την ερινύα στο αίμα / με σάπισες, σαν της μηλιάς ανθό, στο πρώτο νέμα”, που κατόπι διόρθωσε ο ποιητής με τα ίδια του χέρια όπως το παραθέτουμε εδώ». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Απαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.134, 427.

²⁰⁸ Επιβεβαιώνονται περίτρανα για τον ποιητή οι θέσεις του Schopenhauer ότι: «Η γενική συμφορά είναι κανόν παρ' όλον ότι εις τον καθένα η ίδια του συμφορά φαίνεται ως εξαίρεσις [...] συγκεντρόνομεν όλας τας σκέψεις μας εις μίαν ελάχιστα σημαντικήν λεπτομέρειαν η οποία μας λυπεί». Βλ.σχετικά. Arthur Schopenhauer. *Τα περί οδύνης και θανάτου*, μτφ.Χ.Α. Βασιλειάδη, 2005, εκδ. Παν. Π. Μαυράκη, σ.3-4.

επεκτείνεται, καταθέτοντας σε εξομολογητικό ύφος, στο λόγο του, τα βάσανα της ζωής. Προβαίνει ουσιαστικά σε μία απαρίθμηση των συμφορών. Η προσοχή του έτσι διεγείρεται, όπως παρατηρεί ο Schopenhauer²⁰⁹, αφού στη ζωή συνάντησε εμπόδια. Φανερή συνέπεια ήταν η θέληση του να παρεμποδίζεται, αφού συναντούσε δυσάρεστες²¹⁰ καταστάσεις. Με πληγωμένο το στήθος ο ποιητής, από τη φορά της μοίρας, συνειδητοποιεί την κατάργηση πλέον κάθε προοπτικής για ευοίωνες εξελίξεις. Πλέον, μόνο δυσοίωνες εξελίξεις σκιαγραφούνται στο ποίημα, σε ένα βαρύ σκηνικό, που τώρα δεσπόζει. Με έναν πανικό στο βλέμμα του, το ποιητικό υποκείμενο φαίνεται να αντικρίζει τα συντρίμια της ζωής και κάνει έναν απολογισμό το ποιητικό υποκείμενο.

Η μοίρα ζημίωσε το ποιητικό υποκείμενο, η ζωή το τυράννησε και οι επιθυμίες του έχουν μείνει ανικανοποίητες. Ο ποιητής με πόνο καταθέτει τις μοιραίες σκέψεις του, σε ένα βαρύ σκηνικό όπου δεν υπάρχει περίπτωση να λάμψει ένα φως αισιοδοξίας. Ο χρόνος ασκεί καταλυτική επίδραση πάνω στη μορφή του, σαν αρρώστια που δεν έχει γιατρεία. Ο σύντομος λόγος, οι καίριες λέξεις, που χρησιμοποιεί, στήνουν το μικροσύμπαν του ποιήματος, με το νόημα να αποδίδεται με πληρότητα. Είναι ο καημός ενός ανθρώπου που πάσχει και η ανησυχία εμφωλεύει εντός του. Ο μελαγχολικός ρεμβασμός²¹¹ και το παράπονο αισθητοποιούνται, καθώς το πάθος και ο έρωτας για τη ζωή λείπει. Τα αποτελέσματα της ήττας της μάχης με το χρόνο είναι ορατά, καθώς ο ποιητής είναι πλέον χωρίς ελπίδες, χωρίς δυνατότητα βελτίωσης. Το ποίημα «Στα Κοιμήτηρια» γραμμένο στις 16/11/1931, αποτελείται από τρεις τετράστιχες²¹² στροφές. Στους στίχους 5-12, από τα χείλη του ποιητή βγαίνει με ένταση, σε θλιβερό σκοπό ένας θρηνητικός λόγος. Αποτυπώνεται το δυσβάσταχτο ψυχολογικό

²⁰⁹ Στο ίδιο.

²¹⁰ Στο ίδιο.

²¹¹ Αναφέρει ο Αριστοτέλης για τη μαύρη χολή ότι: «στη φυσική της κατάσταση, είναι ψυχρή και δεν βρίσκεται στην επιφάνεια, αν περιέχεται σε υπερβολική ποσότητα στο σώμα, προξενεί αποπληξία ή νάρκη ή αθυμία ή φοβίες, αν υπερθερμανθεί, προκαλεί ευθυμία συνοδευόμενη από τραγούδια και «έκστασιν» [...] είναι παράφοροι και προικισμένοι από τη φύση και ερωτικοί έτοιμοι να παρασυρθούν από τα συναισθήματα και τις επιθυμίες τους [...] επειδή η θερμότητα αυτή είναι κοντά στα κέντρα της νοήσεως, παραφρονούν ή κυριεύονται από ιερή μανία [...] το κράμα αν είναι ψυχρότερο από όσο πρέπει στην περίπτωση, επιφέρει παράλογη δυσθυμία». Βλ.σχετικά. Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.87, 89, 93.

φορτίο του ποιητικού υποκειμένου, μέσα από το στοχασμό του και το τραγικό πλαίσιο, που τον περιβάλλει. Αναφέρει στους στίχους 5-12, ο ποιητής:

[...]

*Είν' ο ψαλμός που συγκινεί διπλά, καρδιά και σθένος,
είν' τα χαλίκια, οι εντάφιος κοσμήσεις κι ο καπνός
του θυμιατού που ανευωδά, κι ο ζωντανός θλιμμένος,
μαύρα τα πέπλα, πένθιμη η ορφάνια κι ο οδυρμός.*

*Είναι τα δάκρυα που κυλούν θερμά κι απελπισμένα,
είναι η απογοήτευση, βουβός ο σπαραγμός,
είν' η ερημιά, το βάραθρο, το απεγνωσμένο κι ένα,
για τον καθένα το άσκαφο μνήμα, συντελειωμός.*

Είναι το αίσθημα της πλήξης βαρύ και ένα οδυνηρό βίωμα έρχεται να κλονίσει τον ομιλητή του ποιήματος, στο μέρος όπου βρίσκουν ανάπαυση οι νεκροί. Η μορφή της μάνας έρχεται να προβάλλει στο νου, που την αναπολεί νοσταλγικά. Ένας τόνος θρηνητικός, που όλο ανεβαίνει σε ένταση. Το βαθύ αίσθημα της ταπείνωσης και της συντριβής χαράσσεται μέσα του. Ένα βαρύ σκηνικό στήνεται και η φωνή του ποιητή ακούγεται στο βάθος αυτού, να αναστενάζει, με τραγικό τρόπο. Η Άντεια Φραντζή μας πληροφορεί²¹³ για τον ποιητή ότι «εξακολουθούσε να δίνει μέσα απ' το ψυχιατρείο τα πρώτα αυθεντικά δείγματα αυτόματης γραφής και τις πρώτες αληθινά παρθενικές εντυπώσεις του ασυνείδητου, όχι επειδή ήθελε να εφαρμόσει τις προγραμματικές αρχές του υπερρεαλισμού, μα από μια τραγική ειρωνεία της μοίρας

²¹² Το ποίημα «Στα Κοιμητήρια» δημοσιεύτηκε στο περ. *Μπουκέτο*, στις 24/12/1931, σ.1285, χωρίς διαχωρισμός σε στροφές. Αναδημοσιεύτηκε στο: στο έργο του Τάσου Κόρφη. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη ζωή και στο έργο του*, Αθήνα, εκδ.Πρόσπερος,1992 (1974), σ.44. Βλ.σχετικά. *Ρώμος Φιλύρας. Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.153, 431.

του».

Η σιωπηλή φωνή του ανακτά δυνάμεις και εκφράζεται με μελαγχολικές αποχρώσεις, σε πυκνές σκέψεις, που συνεχώς εναλλάσσονται. Σε ένα τοπίο απόκοσμης γαλήνης, ο ποιητής συντρίβεται και σαν ετοιμοθάνατος, σαν ζωντανός νεκρός, αρθρώνει ένα σπαρακτικό λόγο. Η ψυχή του συνεχώς δοκιμάζεται και στερείται από ένα ανέβασμα σε ένα μαγικό ύψος, που θα τον τονώσει. Ένα άρρητο μυστήριο απλώνεται στο τοπίο του νεκροταφείου. Η καρδιά είναι πλημμυρισμένη από οδύνη και η απελπισία του ποιητικού εγώ σκιαγραφείται. Αιχμαλωτίζεται σε πικρούς συλλογισμούς, ενώ η έκφραση²¹⁴ του προσώπου του είναι σαν να έχει σβήσει. Δεν προμηνύεται αλλαγή της δυσάρεστης κατάστασης του ποιητή. Η έρημη ψυχή του Φιλύρα, βασανισμένη από πάθη, εκφράζεται.

Το ποίημα «Πρωτομαγιά» γραμμένο στις 10/4/1935, αποτελείται από τρεις τετράστιχες²¹⁵ στροφές. Στους στίχους 5-8 αναφέρει ο ποιητής:

[...]

*Μήτε η ορμή, μήτε η χαρά. Τί κράτησε το χέρι μας
τα χείλη και τη σκέψη μας, ποια θλιβερή ατολμία·
ήσουν ακόμη ολόμικρη και χάραξε τ' αστέρι μας
κι εμένα μ' έφαγε ο καημός κι η άνοη ραθυμία.*

²¹³ Αντεια Φραντζή. *Οι ατέλειες και οι ελλείψεις της στιχουργίας του Ρώμου Φιλύρα. Η ελευθέρωση των μορφών. Η ελληνική ποίηση από τον έμμετρο στον ελεύθερο στίχο (1880-1940)*, επιμ.: Νάσος Βαγενάς, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1996, σ.172.

²¹⁴ Στο αυτοβιογραφικό κείμενο *Η παράδοξη αυτοβιογραφία μου*, ο ποιητής αναφέρει ότι: «η άλλη συμφυής και αλληλένδετη με την Ποίηση τέχνη, η μάγισσα Μουσική, το μίλημα των Ήχων με τους θεούς, το μοτίβο που μας αγαλλιά και μας ανυψώνει, μας φτερώνει και μας μεθά, μας γεμίζει αρμονία και μας φυτρώνει φτερά στη αίσθησι. [...] Αθέλητα η μουσική σκέψις κατακτούσε τη σκέψι μου κι έπρεπε να ξεσπάση, να διατυπωθεί, να γραφή, κι ο στίχος άνοιξε, κελαιδούσε σε λίγο στα χείλη μου». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Η ζωή μου εις το Δρομοκαΐτειον και άλλα αυτοβιογραφικά*, φιλ.επιμ. πρόλογ. εισαγ.: Γιάννης Παπακώστας, εκδ.Καστανιώτη, Αθήνα 2007, σ.60, 72.

²¹⁵ Το ποίημα δημοσιεύτηκε τον Μάιο του 1935 στο περ. *Νεοελληνικά Γράμματα*, τχ.5, σ.272. Αναδημοσιεύτηκε στην εφ.Κορινθία, Κιάτο, 24/10/1937. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ. Χ. Α. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.216, 441.

Είναι φανερό πως η δυναμικότητα έχει χαθεί και πικρές σκέψεις τυραννικά βαραίνουν τον νου. Η αγνή ψυχή του ποιητικού υποκειμένου στοχάζεται πάνω στα πάθη και τις πίκρες του βίου. Μια ταραχή είναι διάχυτη, που τον διακατέχει, με την σκληρή επίγνωση του μαρτυρικού πόνου της καρδιάς του. Σε θρηνητικό τόνο στοχάζεται πάνω στην ύπαρξη. Έτσι το δίπολο *ορμή - χαρά* (στ.5), στοιχίζεται αντιθετικά σε σχέση με το δίπολο *καημός - άνοη ραθυμία* (στ.8). Τονίζεται έτσι η θέση ισχύος στο παρελθόν, από τη μεριά, και η τωρινή απώλεια και αδυναμία από την άλλη. Με θλιμμένο ύφος σκιαγραφείται η θλιβερή αντίθεση. Θυελλώδεις αναμνήσεις του ποιητή έρχονται στο προσκήνιο, που τώρα εναλλάσσονται.

Η συντετριμμένη του πίστη αναζωογονείται, καθώς ο ποιητής έχει ονειρεμένη συντροφιά, όπως αναφέρει παρακάτω στο ποίημα «ξανθό μου αστέρι ονειρευτό, καλό, σεμνό μου ταίρι» (στ.12). Σε αυτή την φρικτή περιπέτεια της θύμησης και αυτό το άσκοπο ταξίδι απομένει το κενό, χωρίς προοπτική διεξόδου από το αδιέξοδο. Το κενό αφήνει ανεξίτηλο στίγμα μέσα του. Ο Τάσος Κόρφης αναφέρει²¹⁶ για τους στίχους του ποιητή ότι είναι «ριγμένοι στο χαρτί κατ' ευθείαν από τις αισθήσεις χωρίς καμιά διανοητική επεξεργασία, ενώ μια παράδοξη σύνταξη, γεμάτοι εκρηκτικότητα». Γεγονότα αντιφατικά, πολλές φορές ασύνδετα, και καταστάσεις φαινομενικά ασύμμετρες συνταιριάζονται σε μία αρμονική ενότητα, στην τέχνη του λόγου. Το αποτέλεσμα από τη σύξευξη αντιθετικών στοιχείων είναι ουσιαστικά η έκφραση της ενότητας. Το ποίημα «Από το πένθιμο νεκροταφείο» είναι γραμμένο²¹⁷ πριν τον Φεβρουάριο του 1936. Αποτελείται από δύο τετράστιχες στροφές και δύο τρίστιχες. Στους στίχους 9-14 ο ποιητής αναφέρει:

[...]

²¹⁶ Αναφέρει μεταξύ άλλων ο Τάσος Κόρφης για τον Φιλύρα ότι: «η αποστροφή του προς τις ιδέες, το horreur d' idées, όπως έγραψε ο Βάρναλης. [...] προς τη λογοκρατία, τις ιδέες και τα λογικά σχήματα. [...] Ο ποιητής φαίνεται ν' ασφυκτιά στα παλιά σχήματα και θέλει να τα θρυμματίσει. [...] Η στίξη είναι πολλές φορές αυθαίρετη. [...] Κι όλα αυτά γραμμένα σε χαρτιά κάθε λογής, άσπρα έγχρωμα, μικρά, μεγάλα, αποκόμματα, φακέλους, πρώτες σελίδες, περιοδικών κι έντυπα και συνταγολόγια του φρενοκομείου [...] Ο Πιερρότος του, σύμβολο της αντιφατικότητας αυτού του κόσμου, ποτέ απομονωμένος αλλά πάντα μέσα στο τσίρκο της ζωής, περιφέρει το μαρτύριο της ευγενικής ψυχής του σε μια συνεχή περιπέτεια, ενώ ο Δον Κιχώτης του εναγώνια αναζητάει «μια φαντασίωση που νέα γεννάει» ακόμα και στο Σάντσο το «συγκρατητή» του. Χωρίς ποτέ να λύσει «τις περικεφαλαίας του τον τελαμώννα» αυτός ο «εμπνευσμένος ονείρων και κόσμων προφήτης», επιμένει πάντα να στολίζει με την όμορφη εκδοχή του όλα εκείνα που «χωνεύουν στην ίδια τους στάχτη και τα ρεύει μια κάρωση, ανία». Βλ.σχετικά. Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.15-16, 22, 25.

*Κι όσο ζούμε, κι όταν θα ταφούμε,
παίρνοντας, αγκαλιάζοντας την πλάκα,
δίχως και χάσκα, μάσκα κι ούτε κλάκα.*

*Σαν αφανείς, πεπρωμένοι, αγνοημένοι,
λάθε βιώσαντες κι αφανισμένοι,
για να γελούμε, φράκα ή σακαράκα.*

Η αόριστη γοητεία ονειρικών στιγμών χάνεται, σε αυτούς τους στίχους. Με λόγο βαρύ και μία νοηματική συμπύκνωση στο λόγο του, ο ποιητής αποτυπώνει το πικρό παράπονο. Το πένθος είναι βαρύ, έχει επίγνωση της τραγικής κατάστασης. Μια δυσαρέσκεια και ένας τόνος διαμαρτυρίας διαπερνά το στίχο, σε αυτές τις αλλόκοτες σκέψεις που κυριεύουν τον νου του ποιητικού υποκειμένου. Η μοιραία πρόγνωση του ποιητή πηγάζει από την ταλαιπωρημένη του ψυχή. Οι ανοιχτές πληγές του είναι επώδυνες. Στο αυτοβιογραφικό²¹⁸ *Η ζωή μου εις το Δρομοκαΐτειο*, στο *Πρώται εντυπώσεις*, ο Φιλύρας αναφέρει «Ο,τι αιχμαλωτίζει την τρέλλα είνε ένας απόλυτος και αθώος εγωϊσμός που αιχμαλωτίζει αδιέξοδα την ψυχήν μέσα εις τον ίλιγγον των υποκειμενικών παραισθήσεων της». Τα σχέδια για την ζωή παύουν, όπως επίσης και τα ουτοπικά οράματα του ποιητή για αλάφρωμα του πόνου, και για αγαλλίαση. Στις μονότονες μέρες που περνά στο Δρομοκαΐτειο, μέσα στη φριχτή μοναξιά του, διατυπώνει προφητικά το οριστικό τέλος του. Ενέχει ο λόγος ένα χρησμολογικό χαρακτήρα.

²¹⁷ Το ποίημα «2 [Από το πένθιμο νεκροταφείο]» δημοσιεύτηκε στο Ρώμος Φιλύρας. *Πορτρέτα και Κειμήλια. Ανέκδοτα ποιήματα* με τη φροντίδα του Ναπ. Παπαγεωργίου. Αθήνα, εκδ. Κισσός, 1981, σ.32. Βλ. σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ. Β', φιλολ. επιμ.: Χ. Α. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.234, 408, 444.

²¹⁸ Μεταξύ άλλων ο Φιλύρας αναφέρει ότι: «Ο τρελλός δεν ξέρει, δεν ακούει, δεν βλέπει, παρά μόνον τον εαυτό του αντικατοπτρισμένο σε εφιαλτικά και τερατόσχημα φάσματα μέσ' στο μεγεθυντικό ραϊσμένο καθρέφτη της πυρακτωμένης από την νευρικήν υπερένταση φαντασίας του. [...] Ενώ, ο Γιάννης Παπακώστας μας γνωστοποιεί την γνώμη του Γιάννη Δάλλα, σχετικά με το σύμπτωμα της φαντασιακής φυγής του Φιλύρα, σε αντίθεση με την απευθείας συγκρουσιακή σχέση με την πραγματικότητα που καλλιέργησε ο Καρυωτάκης». Βλ. σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Η ζωή μου εις το Δρομοκαΐτειο και άλλα*

Το ποίημα «Άλλη ήταν η ώρα η μοναχή» είναι γραμμένο πριν τον Φεβρουάριο του 1936 και αποτελείται από τρεις τετράστιχες²¹⁹ strofές. Στους στίχους 7-12 αναφέρει ο ποιητής:

[...]

διάβη η ζωή, δίχως γητεία, τα φρένα μας θολώσαν,

ξεχείλισμα νιότης, σφοδρά γέλια και κοφτερά.

Κι απ' τις καρδιές μας, έλειψαν, κι απ' την ωραία ζωή,

μόνο, παλιά είναι' τα όνειρα, τα κίνητρα που εδώσαν

και στο χειρμένο μας κορμί, στη θλιβερή ψυχή,

τις ιλλουιζιόν πού, πρότυπα, κι ωραία μιλιά, αναδώσαν.

Μέσω της μνήμης του, σκιαγραφεί το ποιητικό υποκείμενο το πρόσφατο παρελθόν. Η ζωή του ποιητή είναι στείρα. Ελπίδες πλέον σβήνουν. Οι μέρες κυλούν, χωρίς να έχουν να προσθέσουν κάτι, χωρίς καμία απόχρωση. Λείπει μία ακτίνα αισιοδοξίας στο βαρύ σκηνικό, που εικονίζεται στο ποίημα. Αυτό υπογραμμίζεται με έμφαση. Σβήνουν και χάνονται οι μέρες, και το ποιητικό εγώ το νιώθει έντονα, με το φορτίο της μνήμης να βαραίνει τη σκέψη του. Η αναμονή σημαδεύει τον ποιητή, καθώς προσπαθεί σε ένα πένθιμο σκηνικό να βρει μία χαρά, έστω και παροδική. Είναι ακριβώς η ανία και η πλήξη που δημιουργούν τις προϋποθέσεις της περισυλλογής και ατένισης των ερειπίων. Η δημιουργική δύναμη του ποιητή, η φαντασία, γίνεται η αναγκαία συνιστώσα, προκειμένου να ανακτήσει δυνάμεις και να αντιταχθεί σθεναρά στην υπάρχουσα τάξη πραγμάτων. Ποθεί το ταξίδι σε μία ονειρική πραγματικότητα, όπου η παρουσία του

αυτοβιογραφικά, φιλ. επιμ. πρόλογ. εισαγ. Γιάννης Παπακώστας, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2007, σ.92, 177.

²¹⁹ Το ποίημα δημοσιεύτηκε στο Ρώμος Φιλύρας. *Πορτρέτα και Κειμήλια. Ανέκδοτα ποιήματα* με τη φροντίδα του Ναπ. Παπαγεωργίου. Αθήνα, εκδ. Κισσός, 1981, σ.32. Βλ. σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ. Β', φιλολ. επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.236, 444-445.

γυναικείου φύλου, θα έρθει να συμπληρώσει τα κενά του. Έχει επίγνωση ο ποιητής του μάταιου του εγχειρήματος και στοχάζεται και αναπολεί τα περασμένα. Αναφέρει ο Σήφης Κόλλιας για τα νιάτα ότι «ξεπετάγονται ευγενικές πρωτοβουλίες²²⁰ γεμάτες δημιουργικό παλμό, αλλά ατονούν, σβύνουν γιατί οι πιο ξεπερασμένοι στα χρόνια δέν βοηθάνε όσο αξίζει τα νειάτα». Ενώ, επιπλέον, αναφέρει ότι «η σοφία, το πνεύμα, και οι βαριές σκέψεις λείπουν από την νεανική πνευματική φαρέτρα²²¹, και ότι είναι οραματιστές (ενν. οι νέοι) κάθε ωραίου, και ιδεολόγοι».

Το αίσθημα του μοιραίου πόνου διοχετεύεται ατόφιο και στην πιο καθαρή μορφή του στο ποίημα «Μελαγχολία», γραμμένο²²² πριν τον Φεβρουάριο του 1936. Η οδυνηρή περιπέτεια της περιλύπτης καρδιάς του σκιαγραφείται. Αποτελείται από δύο στροφές. Συγκεκριμένα αναφέρει ο ποιητής στους στίχους 5-8:

[...]

Έτσι, η ψυχή, φτωχή σ' αποχρώσεις, αμπώθει, απλωμένη,

στους πανελεύθερους και πλατιούς της αιθέρες,

στενόχωρα μελαγχολεί σε μια υγρή κι αποβρόχινη μέρα θλιμμένη

και σε σκοτεινές Βενέτιες ταξιδεύει, με γόνδολες και με γαλέρες.

Η επίγνωση της δυσάρεστης κατάστασης του ποιητικού υποκειμένου και της συντετριμμένης καρδιάς του είναι που κλιμακώνει με ένταση το μέγεθος της οδύνης. Εικονίζεται καθαρά, το ξεχείλισμα του εσωτερικού του κόσμου, σε ένα μουντό σκηνικό, αφήνοντας να διαγραφεί ξεκάθαρα η συγκίνηση της στιγμής. Κρυμμένοι πόθοι του Φιλύρα βγαίνουν στην επιφάνεια, καθώς ο ομιλητής του ποιήματος επιθυμεί το ταξίδι

²²⁰ Σήφης Γ. Κόλλιας. *Ρώμος Φιλύρας*, με πρόλογο του ακαδημαϊκού κ. Γρ. Ξενόπουλου, Μάιος 1946, Κόρινθος, σ.6, 8, 9.

²²¹ Στο ίδιο.

²²² Το ποίημα «Μελαγχολία» πρωτοδημοσιεύτηκε το 1981 στο *Ρώμος Φιλύρας. Πορτρέτα και Κειμήλια. Ανέκδοτα ποιήματα* με τη φροντίδα του Ναπ. Παπαγεωργίου. Αθήνα, εκδ.Κισσός, 1981, σ.59. Βλ.σχετικά. *Ρώμος Φιλύρας. Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.256, 408, 447.

στους μαγικούς ορίζοντες της φαντασίας. Ο ποιητής προσφεύγει στη φαντασία, στην έμπνευση και νοσταλγικά επιθυμεί ένα ταξίδι, προκειμένου να συμπληρώσει τα κενά της ύπαρξης. Μία αίσθηση παροδικής χαράς, προκειμένου να γλυκάνει την βασανισμένη ψυχή του. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Έλλη Φιλοκύπρου, ο ποιητής είναι «προικισμένος με την ικανότητα να αναγνωρίζει τους ρυθμούς της φύσης και του έρωτα, ο ποιητής νιώθει κάποτε εξόριστος από τον κόσμο του ρυθμού ή και εξαπατημένος. Ακόμη, ο ποιητής συναντιέται, λοιπόν, με τους θεϊκούς ρυθμούς της φύσης σε έναν οριακό χώρο, *μέσα μα και σαν έξω απ' τη Ζωή*²²³». Κρυφές λαχτάρες του Φιλύρα ξεπροβάλλουν. Είναι ακριβώς, σαν να καταλαμβάνεται από παραληρηματικές ιδέες. Περιπλανιέται η σκέψη του σε σκοτεινά μονοπάτια, χωρίς να βρίσκει ανταπόκριση. Μετά τις χιμαιρικές καταστάσεις και τα οράματα, ακολουθεί η συντριβή. Ο ποιητής σκυθρωπός, με το τρικύμισμα της σκέψης του να αποτυπώνεται στο λόγο του, είναι σαν να γυρεύει μία ασφαλή οδό, προκειμένου να πιστέψει πάλι. Οι ολέθριες συμφορές του βίου και ο μαρασμός της καρδιάς του εξωτερικεύονται στο ποίημα «Νεκροταφείο φρενοκομείου» σε μελαγχολικές σκέψεις. Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Το Τρίτο Μάτι*, τον Μάρτιο του 1936 και αποτελείται από τέσσερις τετράστιχες²²⁴ στροφές. Συγκεκριμένα στους στίχους 1-8 αναφέρει ο ποιητής:

Νεκροταφείο μακρινό κι απόμερο,

πένθιμο και θλιφτό, Φρενοκομείου

- νεκροταφείο, πνευμάτων και ψυχών

²²³ Αναφέρει για τους Μετασυμβολιστές η Φιλοκύπρου ότι είναι: «ανάμεσα στη Γενιά του 1880 και στη Γενιά του '30. Οι προβληματισμοί των Μετασυμβολιστών αναφορικά με τις δυνατότητες και τους περιορισμούς του λόγου, τη λυτρωτική του διάσταση και την καταστροφικότητά του συνιστούν μια δυναμική παρέμβαση στην πορεία της νεοελληνικής ποίησης. [...] Ο ποιητής δεν στέκει απέναντι στην ιστορία ως ρυθμιστής της· δέχεται τα χτυπήματά της, παρακολουθεί την απάνθρωπη μηχανή της ανήμπορος να παρέμβει και ασχολείται με την ατομική του περιπέτεια». Βλ.σχετικά. Έλλη Φιλοκύπρου. *Η γενιά του Καρυωτάκη, φεύγοντας τη μάστιγα του λόγου*, εκδ.Νεφέλη, Αθήνα 2009, σ.163-164, 167, 215-218.

²²⁴ Δημοσιεύτηκε το ποίημα «Νεκροταφείο φρενοκομείου» στο περ.*Το Τρίτο Μάτι*, 4-6 (Ιαν.-Φεβρ.-Μαρτ. 1936) 89. Αναδημ.: στο περ. *Διαγώνιος*, τχ.5 (Ιαν.-Μάρτ.1966) 21 και στο έργο: Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη ζωή και στο έργο του*, Αθήνα, εκδ.Πρόσπερος,1992 (1974), σ.53. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Απαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.291, 408, 454.

κι ύστερα, το ξεσύρσιμο φορείου.

Απόγνωση, στερνή, σε τόση απόγνωση,

βυθός, βυθού, σ' άκραχτα σκότους βάθη:

ολοφυρόμενον ασκέρι, σ' έρημο,

μακριά από πόνους, τόσα μαύρα πάθη.

Η στερημένη, ερημική, και σκυθρωπή μορφή του, έχοντας φτάσει στο κορύφωμα της θλίψης, συλλογίζεται βασανιστικά. Τώρα που οι ελπίδες του ποιητικού υποκειμένου έχουν στερέψει, διακατέχεται από παράδοξες και αλλόκοτες σκέψεις, που προλέγουν ουσιαστικά το μοιραίο τέλος. Στην μυστηριώδη γαλήνη, που απλώνεται στον περιβάλλοντα χώρο του νεκροταφείου, το βαρύ αίσθημα του πόνου δονεί την καρδιά του ποιητικού εγώ. Η ψυχοσωματική του διάλυση σκισσάρεται. Το σφύξιμο του ποιητή στην καρδιά και το βαθύ κενό του, διοχετεύονται στο στίχο. Μία ανάδειξη του ανθρώπινου πόνου και ένα ξεχείλισμα της άπειρης θλίψης. Καμία προοδευτική προοπτική για ένα ενδεχόμενο αλάφρωμα από τον βαρύ πόνο δεν φαίνεται στο προσκήνιο. Το προμήνυμα ενός θανάτου έρχεται στην επιφάνεια, μέσα στις μαρτυρικές σκέψεις, που ταλανίζουν τον νου. Ένα βαρύ εσωτερικό δράμα.

Ένα παράπονο βαθύ, η οδύνη του μαρτυρικού βίου, καθώς και τα πάθη της τρικυμισμένης ψυχής του εκφράζονται στο ποίημα «Η ξενιτιά», γραμμένο στις 15.3.1937. Αποτελείται από τρεις τετράστιχες²²⁵ στροφές. Στους στίχους 1-8 ο ποιητής αναφέρει:

Μαύρη κατάρα η ξενιτιά κι εγώ προσκηνυτής της.

Από καιρό μες στ' όνειρο με σκλάβωσε η Πατρίδα:

²²⁵ Το ποίημα «Η ξενιτιά» δημοσιεύτηκε στο περ.*Πνευματική Ζωή*, τχ. 31 (10 Σεπτ. 1938) 247. Αναδημ.: στο έργο του Τάσου Κόρφη. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη ζωή και στο έργο του*, Αθήνα, εκδ.Πρόσπερος,1992 (1974),σ.62. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.300, 455.

*η Μοίρα με κατάντησε νά 'μαι ο απαρνητής της
δίχως να θέλω, ανώφελα ζώντας χωρίς ελπίδα.*

Κι αν μαύρη μάνα κι αδελφοί πεθάναν εκεί πέρα

κι αν η Παντέρημη Αδελφή με περιμένει ακόμη,

προσμένω από τον ουρανό να λάμψει χαράς μέρα

να γιατρευτώ τέλεια κι εγώ, ν' ανυψωθούν μου οι ώμοι.

[...]

Τα πάθη της σκληρής μοίρας βαραίνουν και με σπαρακτικό τόνο αποδίδει την πλήξη, και το αδιέξοδο. Το αίσθημα της απόγνωσης και του ανώφελου του βίου, διοχετεύονται στο στίχο. Ένα ξέσπασμα της πονεμένης καρδιάς του. Βυθίζεται το ποιητικό υποκείμενο σε μαύρες σκέψεις και στοχάζεται πάνω στα θλιβερά χτυπήματα της μοίρας, αποτυπώνοντας το βαρύ κλίμα. Ο βαρύς καημός και η πείρα από το πικρό μονοπάτι της ζωής, μετατρέπουν το ποιητικό εγώ σε κριτικά σκεπτόμενο άτομο. Έτσι, λοιπόν, από το μοιραίο άνοιγμα του ποιήματος, με ένα απαισιόδοξο μήνυμα, με θλιβερές αποχρώσεις, έρχεται να ακουστεί ένα ελπιδοφόρο μήνυμα. Κρυφές του σκέψεις έρχονται στην επιφάνεια, καθώς εκφράζει την εναγώνια αναζήτηση της παρηγοριάς και της ελπίδας. Με εγκαρτέρηση εκφράζει την πίστη του σε ένα ουτοπικό όραμα και στιγμές χιμαρικές εκφράζονται.

Ευοίωνες εξελίξεις σκιαγραφούνται, μπροστά στις δυσοίωνες εξελίξεις. Τα πικρά χείλη του ποιητικού εγώ ίσως γλυκαίνονταν με την εκπλήρωση του οράματός του. Πρόκειται απλώς για λόγια παρήγορα. Ελπίδες τον κρατούν, και η αγνή ψυχή του αναθυμάται, και ξαναβρίσκει τη πίστη στο Θεό και εκεί εναποθέτει τις ελπίδες του (στ.7) «από τον ουρανό να λάμψει χαράς μέρα». Το ποίημα «Παλιό μοτίβο» δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Νεοελληνικά Γράμματα*²²⁶ στις 15/1/1938. Από τα πικρά χείλη του ποιητικού υποκειμένου οι άλλοτε πνιγμένοι πόθοι και καημοί, τώρα βγαίνουν στην επιφάνεια. Αποτελείται το ποίημα από δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές. Στους στίχους 9-14, δηλαδή στην δεύτερη και τρίτη στροφή ο ποιητής γράφει:

[...]

*Τώρα μια νέκρα νήδυμη, παράλυτη γαλήνη,
μια τύψη σαν εξωτικό λιώσιμο και χαμός
πλανιέται απάνου στη σιγή, την άρρητην ειρήνη,

στ' ακίνητα τα μέλη μου σαν μαύρος σπαραγμός
κι η νοσταλγία πιο βαριά μες στην μελαγχολία
δεν βρίσκει λήθη σε καμιάν εγκόσμιαν ασχολία...*

Με χαραγμένο τον πόνο στην άρρωστη καρδιά του, ο ποιητής απαριθμεί τα δεινά και τα πάθη του βίου. Η χαμηλή φωνή του αποδίδει, με χείλη πικραμένα, το μοιραίο κατρακύλισμα της μοίρας. Η ταλαιπωρημένη ψυχή του βαριά τρέμει και δεν μπορεί να αλαφρώσει από τα πάθη. Σε λίγους στίχους κλείνει μέσα ένα μεγάλο τμήμα από τα πάθη του μοιραίου βίου και πλατιές εντυπώσεις, σε ένα σκοπό. Το αποτέλεσμα αγγίζει τον αναγώστη. Ο λόγος είναι ακριβώς ότι το συναίσθημα είναι προσωπικό και αποτυπώνεται στην πιο καθαρή μορφή του. Προκαλεί συγκίνηση, ακριβώς, λόγω της έκφρασης ενός προσωπικού βιώματος. Ο Τάσος Κόρφης είναι που είχε επισημάνει²²⁷ «τον νευρικό ρυθμό και το ασταθές βάδισμα του στίχου του Φιλύρα». Η χαμηλή φωνή του ομιλητή του ποιήματος, σιγά σιγά ανεβάζει τον τόνο, θρηνώντας απελπισμένα. Η συντριβή βαθιά πληγώνει την καρδιά του. Νοσταλγικοί πόθοι περιστρέφονται στη

²²⁶ Το ποίημα «Παλιό μοτίβο» δημοσιεύτηκε στο περ. *Νεοελληνικά Γράμματα*, τχ.59, (15 Ιαν. 1938) 5. Αναδημ.: στο περ. *Διαγώνιος*, τχ.5 (Ιαν.-Μάρτ. 1966) 21-22, και στο έργο του Τάσου Κόρφη. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη ζωή και στο έργο του*, Αθήνα, εκδ.Πρόσπερος, 1992 (1974). σ.59. Βλ. σχετικά. *Ρώμος Φιλύρας. Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.324, 461.

²²⁷ Τάσος Κόρφης. *Ματιές στη λογοτεχνία του Μεσοπολέμου*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1991, σ.113-114.

σκέψη. Ένας λόγος που αναβλύζει από τα βάθη της ρημαγμένης και βαριάς καρδιάς του. Η κραυγή του, που άλλοτε ήταν θαμμένη εντός του Φιλύρα, τώρα διοχετεύεται σε έναν λόγο μεστό, αποτυπώνοντας τον μαρασμό του. Ο Γιάννης Δάλλας κάνει λόγο²²⁸ για την «σπασμωδική» στιχουργική και φραστική του. Ακόμη, αποδίδει στον Φιλύρα μία «γραφή πρωτοποριακή».

Η μοναχικότητα του ποιητικού υποκειμένου συναρτάται άμεσα με τον παράγοντα χρόνο, καθώς το Φθινόπωρο αφήνει ανεξίτηλα σημάδια πάνω του. Ο ποιητής βρίσκει την ευκαρία να απαθανατίσει την πονεμένη και ανήσυχη φωνή του. Έτσι και στο ποίημα «Χινόπωρο», αποτελούμενο από τέσσερις τετράστιχες²²⁹ στροφές. Στους στίχους 9-16 ο ποιητής αναφέρει:

[...]

Το καλοκαίρι που το ικέτευα

να περιμένει, να μη φύγει,

μα που 'φυγε και το χινόπωρο

που τα φτερά του είδα ν'ανοίγει...

Τότε που ωχρός στο τζάμι εσίμωσα

²²⁸ Ο Δάλλας αναφέρει: «πως με το κυνήγι, δηλαδή, του θαυμαστού, με τα υπερλογικά του σχήματα και την εξάρθρωση του λόγου του προμήνυε, καθώς τόνισε η κριτική, στη χώρα μας τεχνικές του υπερρεαλισμού. Με μια εξάρθρωση του λόγου και της λογικής σε αυτόν ακραία, π.χ.: *Κι η Βρυσσίδα, Ουγγαρέζα, Πρώσα / κάθισε μες στην τρίχροη, αργοκλώσσα / οπού γκλοπάρει, φρατέρλεια ντεμπακλάτα, / ζάφνου, στη Ραμαγιάν, Μαχαβαράτα*». Βλ.σχετικά. Γιάννης Δάλλας. *Ρώμος Φιλύρας. Μια παρουσίαση από τον Γιάννη Δάλλα*, εκδ.Γαβριηλίδης, σειρά. «Έκ νέου», Αθήνα 1999, σ.13, 17.

²²⁹ Το ποίημα «Χινόπωρο» προέρχεται από τα δακτυλογραφημένα (πλην ενός) ποιήματα που πρωτοδημοσιεύονται εδώ στα *Άπαντα* του Φιλύρα, προερχόμενα από το Αρχείο Μιλτιάδη Μαλακάση (Μ.Μ.), (ΕΛΙΑ). Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.344, 408, 463.

*χωρίς να αιστάνομαι τί νά 'χω
μες στο χινόπωρο - και κρύωνα
που μ' είχε βρει μόνο, μονάχο....*

Με υποβλητικότητα το ποιητικό υποκείμενο περιγράφει σε γενικές γραμμές την ανησυχία, που τον κυριεύει και τον πληγώνει βαθιά η απότομη μεταβολή των εποχών. Μάταιες επιθυμίες, που μένουν ανεκπλήρωτες. Πλέον χωρίς κάποιο σκοπό μέσα στη μοναξιά του στοχάζεται. Εκφράζει έναν δισταγμό, ταυτόχρονα με το σχήμα της αποσιώπησης, που διακόπτεται απότομα ο λόγος του ποιητή. Η ανία του πλέον είναι διάχυτη, καθώς η προσμονή κάποιας χαράς, που θα τον τονώσει και θα τον αναθερμάνει, παύει να υφίσταται. Βιώνει στιγμές επώδυνης μοναξιάς και υποφέρει μαρτυρικά. Η αναμονή τον σημαδεύει. Κλείνοντας το ποίημα, προβάλλει σαν οδυνηρή παράσταση η πληγωμένη μορφή του. Η αθώα και τυραννισμένη του ψυχή, μένει άδεια. Στιγμές απόγνωσης και μοναξιάς, με πικρό παράπονο, προβάλλονται με ένταση στο ποίημα «Εγκατάλειψη», που γράφτηκε πριν τον Αύγουστο του 1938. Αποτλείται από τέσσερις τετράστιχες²³⁰ στροφές. Συγκεκριμένα αναφέρει στους στίχους 1-4, και 13-16 ο ποιητής:

*Εδώ γειρτός στην κόχη, στο παράθυρο
πόσο μονάχος πού 'μαι αυτό το δειλί!
Κανείς δεν ήρθε ώς την πικρή μου μόνωση
μήτε η καλή μου, μήτε κι άλλοι φίλοι...*

[...]

*Πικρή ερημιά... Και τώρα πόσο εμάκρυνε
το μάταιο βουητό του μαύρου κόσμου..*

²³⁰ Το ποίημα «Εγκατάλειψη» προέρχεται από τα δακτυλογραφημένα (πλην ενός) ποιήματα που πρωτοδημοσιεύονται εδώ στα Άπαντα του Φιλύρα, προερχόμενα από το Αρχείο Μιλτιάδη Μαλακάση (Μ.Μ.), (ΕΛΙΑ). Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.348, 408, 464.

Και τί επιπόλαια, Θέ' μου, μ' εγκατέλειψαν

τα πάντα απόψε, ως κι ο εαυτός μου...

Μπροστά στο βαρύ φορτίο της ζωής ο ποιητής λυγίζει, χωρίς να αγωνίζεται για ανατροπή των δυσάρεστων εξελίξεων. Είναι ακριβώς το ρητορικό σχήμα της αποσιώπησης, που χρησιμοποιεί, και διακόπτεται αναπάντεχα ο λόγος, και μένει η φράση ημιτελής. Δείχνει έτσι εναν δισταγμό, υποβάλλοντας έμμεσα το ποιητικό υποκείμενο την απαισιόδοξή του διάθεση. Χαρακτηριστικά για το ρόλο που έπαιξε η γυναίκα στη ζωή, και στην ποίηση του Φιλύρα, ο Γ.Φτέρης γράφει²³¹ «Ο Φιλύρας, άσχετα με τους λυρικούς τόνους που δίνει στην ερωτική του συγκίνηση, είναι ένας αισθησιακός τραγικά ανικανοποίητος, ένας εραστής που βλέπει την ενέργεια μόνο, με το φαντασματικό φωσφόρισμά της, ένας Δον Ζουάν²³² της ερωτικής οπτασίας. Γι' αυτό όλα τα ερωτικά του ποιήματα είναι έτσι λαχανιασμένα²³³ και πληθυντικά». Μέσα στην απελπισία του αποτυπώνει το δράμα του και μέσα στην σκληρή του απομόνωση, χωρίς συντροφιά. Πρόσωπα σβησμένα, που δεν μπορούν πια να γεμίσουν το μεγάλο κενό του ποιητή. Η μοιραία πτώση του διαγράφεται στο ποιητικό τοπίο, με τη βασανισμένη φωνή του να εκφράζει με ακρίβεια την συντριμμένη ψυχή του σε βάθος. Η σύνθεση της ποιητικής ατμόσφαιρας φωτίζει το υπαρξιακό του δράμα, σε ένα εφιαλτικό σκηνικό, όπου κυριαρχεί η εγκατάλειψη. Οι προοπτικές αλλαγής των δυσοίωνων εξελίξεων είναι ανύπαρκτες. Μένει η πληγωμένη και τυραννισμένη ψυχή του, που κλείνει στο στίχο τον θλιβερό σκοπό του.

²³¹ Από δημοσίευμα στην εφημερίδα *Καθημερινή* στις 23 Ιουλίου 1929, που περιλαμβάνει στιγμιότυπα από τη ζωή του Φιλύρα στο Φρενοκομείο, το ημερολόγιο του φρενοκομείου μαθαίνουμε για τον ποιητή λεπτομέρειες. Συγκεκριμένα ότι: «Ο Φιλύρας, ο τρισελεύθερος ποιητής. Ο άνθρωπος που τόσο χαίρονταν να γυρίζει στο αθηναϊκό ύπαιθρον, που ξετρύπωνε από παντού, από κάθε γεγονός, με την εκστατική του μορφή για να προσθέτει μια κάποια τόσο ευαίσθητη νότα... Ο Ρώμος που στο αποκορύφωμα του αθηναϊκού γλεντιού υψώνονταν πάνω από τα πλήθη στεφανωμένος με σερπαντίνες και ουρλιάζοντας πονεμένους στίχους για τις ωραίες αθίδες». Βλ.σχετικά. Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992, σ.99.

²³² Μεταξύ άλλων αναφέρει για τον Φιλύρα ότι: «Δεν μπορεί να απομονώσει τη γυναίκα, να την αποσπάσει από τις άλλες, να την κάνει μια συγκεκριμένη, απτή, ερωτική περίπτωση. Τις βλέπει όλες μαζί. Είναι οι πολλές, οι άλλες, οι κούκλες, οι δυτικές, οι καθολικές, οι ερχόμενες». Βλ.σχετικά. Ό.π., σ.18.

²³³ Γ.Φτέρης. *Ο Φιλύρας*, εφ. *Το Βήμα*, 5.8.1951.

Στο ποίημα «Ανάπαυση» γραμμένο στις 15.10.1940 ο ποιητής δηλώνει πως η καρδιά του αλαφρώνει απ' τη θλίψη μέσα στην γλυκιάν ανάπαυση. Αποτελείται από τρεις τετράστιχες²³⁴ στροφές. Συγκεκριμένα αναφέρει στους στίχους 3-4 και 10-12:

η κούραση μου παρατά το πονεμένο σώμα

κι από το παραθύρι μου θωρώ το φεγγαράκι.

[...]

σιγοσφαλούν τα βλέφαρα ναρκά κι αποσταμένα.

Η κούραση τα μέλη μου αγάλι αγάλι αφήνει

κι εγώ θαρρώ πως το χλωμό φεγγάρι πίνει εμένα!

Γίνεται φανερό ένα πικρό παράπονο, που πλημμυρίζει την ψυχή του ποιητή. Διαφαίνεται μια λαχτάρα για λύτρωση, έστω παροδική, που θα μετριάσει τον πόνο που τον διακατέχει. Η άδεια ψυχή του και το πονεμένο σώμα του Φιλύρα, με δυσαρέσκεια έντονη εκφράζονται. Η διάλυση και η συντριβή του διαπερνούν τον στίχο. Το θλιβερό δράμα της ζωής του αποτυπώνεται σε βάθος, με ένα ρίγος να τον διαπερνά. Σκυθρωπός ο ποιητής στήνει ένα σκηνικό υποβλητικό και επιβλητικό, όταν η νύχτα έχει απλώσει το πέπλο της. Από το κείμενο της ομιλίας²³⁵ του Παντελή Χορν *Μια φιλολογική εορτή προς τιμήν του Ρώμου Φιλύρα*, που περιλαμβάνεται στο περιοδικό *Κυριακή του Ελεύθερου Βήματος*, στο τεύχος 8 στις 30

²³⁴ Το ποίημα «Ανάπαυση», δημοσιεύτηκε στο περ. *Πειραιϊκά Γράμματα*, τχ. 4 (Οκτ. 1942) 189. Υπέρτιτλος: «In memoriam» (ο Φιλύρας είχε πεθάνει ένα μήνα πριν, στις 9.9.1942). Αναδημ: εφ. *Η Βραδυνή*, 10.10.1942 - περ. *Διαγόνιος*, τχ. 5, (Ιαν.-Μαρτ. 1996) 23 - στο έργο του Τάσου Κόρφη. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη ζωή και στο έργο του*, Αθήνα, εκδ.Πρόσπερος,1992 (¹1974), σ. 64. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.380, 470.

²³⁵ Μεταξύ άλλων μαθαίνουμε ότι: «Το λέει μόνος του σε μερικούς από τους καλύτερους στίχους του, στο ποίημα *Μοίρα άγει* [ακολουθούν οι στ.1-4 και 13-16 σε δύο συνεχόμενα τετράστιχα, χωρίς να φαίνεται αν λείπουν ενδιάμεσα άλλοι στίχοι: «*Α, στο λαό πώς μ' έριζεν η μοίρα,/ πώς μ' έκρουσε στη θείαν ανατροφή/ και μ' άφησεν ο δύμοιρος και πήρα / τη χλεύη, τη βρισιά και τη ντροπή! [...] Οχλε, λαέ, βαρβάρων σπέρμα νόθο, / πού τη βρίσκεις την κρίση και χτυπάς στη ρίζα τον ακόρεστό μου πόθο; Α! μαστροπέ, στην άβυσσο με πας...*». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ. Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.413, 34.

Ιανουαρίου 1927, σημειώνονται και τα εξής «Ο Φιλύρας δεν καταδέχτηκε να κατεβάσει την ποίησή του έως τον όγλο, την κράτησε πάντα ψηλά και γι' αυτό έφερε στον όγλο την τρέλα του που όλοι διασκεδάζουν μαζί της». Ενώ η Θάλεια Ιερωνυμάκη αναφέρει χαρακτηριστικά, «ήδη από τα *Ρόδα στον αφρό* ανιχνεύεται η πεποίθηση ότι ο ποιητής διαθέτει την ενορατική ικανότητα να διεισδύσει στο βάθος και την αλήθεια και να προσεγγίζει το ιδεώδες, αλλά ταυτόχρονα και η αίσθηση ότι μια τέτοια προσέγγιση δεν ευδοκιμεί πάντοτε. Ο ώριμος Φιλύρας έχει την ικανότητα να διαπιστώσει τα αίτια της ανεπιτυχούς προσπάθειάς²³⁶ του».

Το χλωμό²³⁷ φεγγάρι, που στέκει στον ουρανό, θαμπώνει τον ποιητή, που κάνει μελαγχολικές σκέψεις. Τα πάθη βαραίνουν την σκέψη, την καρδιά, και το σώμα και την στείρα ψυχή του. Το φεγγάρι είναι στολισμένο στον ουρανό και τον ποιητή τον κυκλώνει ένα κρυφό μαράζι. Βασανισμένος, η σκέψη του ποιητικού υποκειμένου θολώνει με το βαρύ φορτίο της μοίρας του. Στο ποίημα «Αμαζόνα» που δημοσιεύτηκε²³⁸ τον Ιούλιο του 1941, προβάλλεται σε βάθος η απόγνωση και το χλωμό πρόσωπο του ποιητή, σε έναν προσωπικό συλλογισμό. Αποτελείται από δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές. Συγκεκριμένα αναφέρει στους στίχους 1-4:

*Στέναζα που οι χυμοί μου, είχαν στερέψει
για τη νιότη, που είχε διαβεί, στα σκότη
μακρινή, δίχως θρύλου αχτιδοφώτι,*

²³⁶ Θάλεια Ιερωνυμάκη. *Ο Δανδής και ο Πιερότος. Μαλακάσης, Φιλύρας, Καρνωτάκης*, εκδ.Σμίλη, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, σ.257.

²³⁷ Μαθαίνουμε ότι: «Υπάρχει μια δεύτερη όψη που συχνά ονομάζεται «υπερβατικός Συμβολισμός», στην οποία συγκεκριμένες εικόνες χρησιμοποιούνται όχι ως σύμβολα των προσωπικών σκέψεων και συναισθημάτων του ποιητή αλλά ως σύμβολα ενός ιδεατού κόσμου, απέραντο και γενικού, του οποίου ατελή μόνο απεικόνιση αποτελεί η πραγματικότητα». Βλ.σχετικά. Charles Chadwick. *Συμβολισμός*, μτφ.Στέλλα Αλεξοπούλου, εκδ.Ερμής, Αθήνα 1981, σειρά. *Η γλώσσα της κριτικής*, 16., σ.9-12, 15-16.

²³⁸ Το ποίημα «Αμαζόνα» δημοσιεύτηκε στο περ. *Ελληνικά Επιθεώρησις*, τχ. 405 (Ιούλιο 1941), 109. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ερρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Α. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.383, 471.

και στα μεγάλα, δεν - είχε κονέψει

[...]

Το αίμα, το φλέγμα, η κίτρινη και η μαύρη χολή, δηλαδή οι βασικοί χυμοί²³⁹ στον άνθρωπο, έχουν λιγοστέψει στον ποιητή. Η Θάλεια Ιερωνυμάκη επισημαίνει ότι «η διχοστασία, το να είναι συγχρόνως ο τρελός και ο λογικός παρατηρητής²⁴⁰ της τρέλας του, αντανακλά τον διαμελισμό του ποιητικού εαυτού και τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει την ετερότητά του. Κατ' επέκταση η γλώσσα της τρέλας ως παραμίλημα, ως παραλήρημα». Η ομορφιά και η χάρη της νεότητας έχουν οριστικά παρέλθει. Είναι το εξαντλημένο και φθαρμένο σώμα του ποιητή που απομένει με τη μνήμη του συνεχώς να περιστρέφεται γύρω από τα περασμένα. Έχοντας χάσει την παλιά ορμή, το αίσθημα της κόπωσης και της αποτυχίας πραγματοποίησης προγραμματισμένων στόχων στο βίο αποτυπώνονται. Συμπυκνώνει σε αδρές γραμμές το γεγονός ότι δεν αξιώθηκε τις μυστικές απολαύσεις του βίου, ούτε έχει απομείνει μία έκφραση του ωραίου να τον συγκινήσει. Η απογοήτευση και η αποδύναμωσή του χαράσσονται στο στίχο, στις κρίσιμες αυτές στιγμές του βίου του ποιητικού υποκειμένου. Ο Freud είχε αναφέρει ότι η «ζωή, έτσι όπως μας επιβάλλεται, είναι πολύ σκληρή²⁴¹ για μας· μας προκαλεί πολύ πόνο, απογοητεύσεις, επαχθείς προσπάθειες. Δεν μπορούμε να την αντέξουμε χωρίς κάποια καταπραυντικά²⁴² αντίδοτα. Και αυτά τα αντίδοτα είναι τριών ειδών: ισχυροί περισπασμοί, που μας επιτρέπουν να

²³⁹ Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 3ο πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.21-22.

²⁴⁰ Μεταξύ άλλων μαθαίνουμε ότι: «η καταφυγή στη φύση κατά την περίοδο της νοσηλείας είναι σαν μια μορφή επιδιωκόμενης αυτοΐασης, μια καταπράνιση του «λογισμού», αφού η φύση, όπως παρατηρεί ο Foucault στο έργο του *Ιστορία της τρέλας*: «έχει τη δυνατότητα ν'απελευθερώνει τον άνθρωπο απ' την ελευθερία του, δηλαδή από την ελευθερία της τρέλας». Βλ.σχετικά. Θάλεια Ιερωνυμάκη. *Ο Δανδής και ο Πιερότος. Μαλακάσης, Φιλύρας, Καρνωτάκης*, εκδ.Σμίλη, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, σ.268, 271.

²⁴¹ Sigmund Freud. *Le malaise dans la culture*, PUF, Παρίσι, 2002.

²⁴² Μεταξύ άλλων σύμφωνα μαθαίνουμε ότι σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο Αλαίν Ερανμπέργκ: «Ο άνδρας βρίσκεται αντιμέτωπος με μια παθολογία της ανεπάρκειας περισσότερο, παρά με μια αρρώστια της έλλειψης». Βλ.σχετικά. Marie France Hirigoyen. *Η μοναξιά στον εικοστό πρώτο αιώνα*, μτφ. Έφη Κορομηλά, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2008, σ.178-179.

να μην ασχολούμαστε πολύ με τη δυστυχία μας, ικανοποιήσεις - υποκατάστατα, που την αμβλύνουν, ναρκωτικά, που μας αναισθητοποιούν απέναντί της». Τα σχέδια και οι φιλοδοξίες που απέτυχαν και στιγμές αποθάρρυνσης σημαδέυουν το ποιητικό υποκείμενο. Βιώνει την παρακμή, και ατενίζει με φανερή την οδύνη, και όχι συγκαλυμμένη σε σύμβολα, την τραγική μοίρα του. Σκέψεις που αποτυπώνουν την ανυπεράσπιστη ψυχή του. Πλέον, χωρίς οράματα και με σβησμένα τα όνειρά του, βυθίζεται στα σκοτεινά μονοπάτια της σκέψης και ο νους του βασανίζεται. Με μουντές αποχρώσεις ζωγραφίζει το ποίημα «Το τέρμα», όπου δεσπόζει ένα σκηνικό βαρύ, που βρίσκεται άμεση συνάρτηση με την πονεμένη ψυχή και τον εσωτερικό του κόσμο του γράφοντος. Δημοσιεύτηκε²⁴³ στο περιοδικό *Νέα Εστία* στις 15/11/1942 και αποτελείται από δύο τετράστιχες στροφές. Συγκεκριμένα αναφέρει ο ποιητής στους στίχους 1-4:

Απ' το ρυθμό, τη μουσική και την βροντώδη ρίμα,

τί μένει, τί θα εξελιχθεί στον μέλλοντα καιρό;

Όλα θα λήξουν κι η ζωή θε ν'απομείνει τρίμμα

κι η Τέχνη κι η προσπάθεια θα πάνε στο σωρό.

[...]

Με χρησμολογικό χαρακτήρα στο λόγο του, κάνει προφητικές σκέψεις. Οι συλλογισμοί του για την τέχνη του λόγου, διατυπώνονται με βεβαιότητα. Το μοιραίο τέλος προοικονομείται. Η αυτοαναφορικότητα είναι έντονη. Το ποιητικό εγώ υποβάλλει αρχικά σε δοκιμασία τις ποιητικές του ιδέες, πριν διατυπώνοντας ερωτήματα, ένα βέβαιο συμπέρασμα, διατυπώνοντας ερωτήματα το ποιητικό εγώ. Η δροσιά και η ζωντάνια της νιότης εξαντλούνται και μένει η αναμονή για το επικείμενο τέλος. Όπως αναφέρει ο Κώστας Βάρναλης για τον Φιλύρα «Είχε τον «τρόμο»²⁴⁴ των ιδεών».

²⁴³ Δημοσιευμένο το ποίημα στο τχ. 371 του περ. *Νέα Εστία* (15 Νοεμ. 1942), 1157. Από χειρόγραφο του ποιητή που είχε συγκεντρώσει ο κ. Αστέρης Κοββατζής. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.384, 471.

Θεωρούσε τη σκέψη και τη σκοπιμότητα αντιποιητικά στοιχεία. Έγραφε σε κατάσταση πυθικού ενθουσιασμού και μέθης. Φύση κι έρωτας²⁴⁵ είτανε τα δυο κύρια θέματα. Ο λυρισμός του προχωρεί με ξαφνικά κι απότομα τινάγματα, δημιουργεί χάσματα και φτάνει από την άμεση πραγματικότητα στις πιο απίθανες κορφές του ιδεαλισμού και της αποθέωσης». Το απόθεμα των δυνάμεων και ελπίδων του ποιητικού υποκειμένου έχουν στερέψει. Η κόπωση και η εξάντληση διοχετεύονται στο στίχο. Η μοίρα τον αποδοκιμάζει. Περίλυπος, αρκείται στη διαπίστωση του άδοξου τέλους και του τερματισμού της ζωής και της ποιητικής δημιουργίας.

Μελαγχολικά ρεμβάζει, συλλογιζόμενος τη δυσμενή του τύχη. Το κορύφωμα της δυστυχίας του προαναγγέλλεται. Το ποιητικό εγώ δεν επιχειρεί δοκιμές στη μάχη για τη ζωή και την τέχνη. Οι εξελίξεις είναι προδιαγεγραμμένες. Η θέρμη της νεότητας λειτουργεί αντιστικτικά με την πλήξη και τον μαρασμό των γηρατειών. Την μέθη της ζωής μέσα στην ευωχία έρχεται να αντικαταστήσει η επίγνωση της ματαιότητας. Η μεταμορφωτική δύναμη και ορμή της νιότης μοιραία χάνονται. Απομένει η απογοήτευση, η ταπείνωση που χαράσσεται στο βλέμμα του. Το μέλλον έχει σκιαγραφηθεί με μαύρες αποχρώσεις. Το αίσθημα της λύπης σε στιγμές αδυναμίας εκφράζεται.

Ο χρησμός του ποιητικού υποκειμένου για το μέλλον είναι απόρροια της μελαγχολίας, που τον κυριεύει. Η απροσδιοριστία του χρόνου και του τόπου των προγνώσεών του, επιτείνει, πιστεύω, την ένταση και τον δραματικό χαρακτήρα της στιγμής. Αυτό λοιπόν είναι «ο εμπνευσμένος προφήτης, ο πηγαίος²⁴⁶ ποιητής, ο υποφήτης των θείων ρυθμών, όλοι οι αποδομένοι ή δυνάμενοι να αποδοθούν στον Φιλύρα χαρακτηρισμοί».

²⁴⁴ Θάλεια Ιερωνυμάκη. *Ο Δανδής και ο Πιερότος. Μαλακάσης, Φιλύρας, Καρυωτάκης*, εκδ.Σμίλη, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, σ.260.

²⁴⁵ Κώστας Βάρναλης. «*Ρώμος Φιλύρας*». *Αισθητικά-Κριτικά*, τόμ.Β', Αθήνα, εκδ.Κέδρος, 1984, σ.222.

²⁴⁶ Μεταξύ άλλων, μας πληροφορεί η Ιερωνυμάκη ότι: «η ποίηση του Φιλύρα χαρακτηρίζεται από την αναζήτηση μιας υπερβατικής, άυλης και ιδεατής πραγματικότητας. Επιπλέον, κάνει λόγο και για έναν θρησκευτικό μυστικισμό διάχυτο μέσα στα ποιήματα. Ενώ, ακόμα, εντοπίζει και μία μεταφυσική έκσταση απέναντι στη μαγευτική φύση που στήνει ο ποιητής». Βλ.σχετικά. Θάλεια Ιερωνυμάκη. *Ο Δανδής και ο Πιερότος. Μαλακάσης, Φιλύρας, Καρυωτάκης*, εκδ.Σμίλη, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, σ.206-217, 266.

Με μελαγχολικές σκέψεις έρχεται ο ποιητής να αποκρυσταλλώσει τις ιδέες του για το άνοιγμα του νέου χρόνου στο ποίημα²⁴⁷ «Πρωτοχρονιάτικο». Μοιραίες σκέψεις καταλαμβάνουν τον Φιλύρα και προβληματίζεται. Αποτελείται από δύο τετράστιχες στροφές και δύο τρίστιχες. Στους στίχους 10-14 αναφέρει:

[...]

«να ζει κανείς ή να μη ζει;»

να χαίρεται και να γερνά μαζί,

ή σαν μωρός να μπουσουλά ως σε κούνια;

Πάνε τα πάθη, οι ερωτες και τα σπιρούνια

κι οι εφορμήσεις το ρολόι χτυπά σιγή.

Αναπτύσσει έναν συλλογισμό, που είναι ταυτόχρονα και απορία πάνω στην ίδια την ύπαρξη, με τον προβληματισμό να έχει χαραχτεί μέσα του. Διαφαίνεται καθαρά ο δραματικός χαρακτήρας της σκέψης του. Ο καίριος προβληματισμός που αναπτύσσεται, θα μπορούσε να ιδωθεί ως εξής: Να στεφθεί νικητής μέσα στη ζωή ή να αποδειχθεί ένας ηττημένος. Η ήττα θα συνεπάγεται το γοργό βήμα προς τον θάνατο. Ουσιαστικά, η προβληματική που αναπτύσσει το ποιητικό υποκείμενο αναφέρεται στην αξίωση ηδονικών στιγμών της ζωής ή την μοιραία στέρησή του από τη ζωή. Ταραχή καταλαμβάνει τον αναγνώστη, καθώς προβληματιζόμαστε για την φορά της μοίρας. Ενώ, καταλήγει το ποίημα στη θλιβερή και συνάμα πικρή διαπίστωση ότι «Πάνε τα πάθη, οι έρωτες και τα σπιρούνια/ κι οι εφορμήσεις το ρολόι χτυπά σιγή» (στ.13-14). Η μοιραία συσκότιση στη σκέψη του ποιητή είναι εμφανής «τα σπιρούνια,» (στ.13). Με φωνή χαμηλωμένη ο ποιητής αποδίδει καταστάσεις, που γεμίζουν την ζωή του ανθρώπου

²⁴⁷ Το ποίημα δημοσιεύτηκε στο περ. *Φιλολογική Πρωτοχρονιά*, 1 (1943), 115. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Απαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.388, 471.

τα πάθη, οι έρωτες (στ.13). Τώρα συνειδητοποιεί ότι μοιραία σβήνουν όλα. Ο δισταγμός του για την απόδοση περαιτέρω καταστάσεων αποδίδεται με το σταμάτημα του χρόνου, *το ρολόι χτυπά σιγή* (στ.14). Αναφέρει η Θάλεια Ιερωνυμάκη, στην περίπτωση του Φιλύρα «το υψηλό²⁴⁸ σχετίζεται με την ιδεαλιστική αναζήτηση μιας άνωθεν πραγματικότητας, με αντίκτυπο στη γενικότερη συμπεριφορά του από την εμφάνιση της ψυχικής νόσου και έπειτα».

Στο ποίημα «Τα γερατειά του Δον Ζουάν» είναι φανερό ένα σφίξιμο στην καρδιά, που διακατέχει το ποιητικό εγώ. Ο βαρύς καημός και η οδύνη διοχετεύονται στην πιο καθαρή μορφή τους στο στίχο. Αποτελείται από δώδεκα τετράστιχες²⁴⁹ stroφές. Συγκεκριμένα, γράφει ο ποιητής στους στίχους 1-4 και 25-28 (πρώτη και έβδομη stroφή):

Αφημένος πέρα και έρημος και μόνος,

(τρελός όχι τόσο ως άλλοτε, ήταν πόσο!)

στη γωνιά του, θλιβερή, που τον ρεύει ο πόνος,

και καταβλημένος από μαύρη νόσο,

[...]

Το βαρύ το βόλι στην καρδιά χτυπάει,

ο κεραυνοβόλος έρωσ την πληγώνει

κι υποφέρει, κλαίει και συχνά θρηνάει

και αυτοκτονία σκέπτεται ή σαρώνει.

²⁴⁸ Μεταξύ άλλων αναφέρει ότι: «Στον γελοιοποιούμενο ως πιερότο - παλιάτσο - τρελό Φιλύρα η ενδεικνυόμενη στάση είναι η εγκατάλειψη της μοιρολατρίας και της παραίτησης, η απόκτηση μιας αξιοπρεπούς απόστασης από το πλήθος και η αποδοχή της πτώσης στο βάραθρο». Βλ.σχετικά. Θάλεια Ιερωνυμάκη. *Ο Δανδής και ο Πιερότος. Μαλακάσης, Φιλύρας, Καρνωτάκης*, εκδ.Σμίλη, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, σ.339.

²⁴⁹ Το ποίημα «Τα γερατειά του Δον Ζουάν» δημοσιεύτηκε στο περ. *Νέα Εστία*, στο τχ. 374(1 Ιαν.1943) 40, «Ανακοίνωση του κ.Αστέρη Κοββατζή». Αναδημ: στο έργο του Τάσου Κόρφη. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη ζωή και στο έργο του*, Αθήνα, εκδ.Πρόσπερος,1992 (¹1974). Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.389-391, 471-472.

Γενικά, στο ποίημα προβάλλεται στο έπακρο η αντιδιαστολή ανάμεσα στα γηρατεία και τα νιάτα. Το δίπολο νεότητα - γήρας ισοδυναμεί παράλληλα με την αντίθεση ηδονής - λύπης. Η ηδονή των πρώτων χρόνων της παιδικής ηλικίας, και η τωρινή λύπη του από την απόσταση του χρόνου. Η απaráμιλλη ομορφιά και το κάλλος της νεότητας, βρίσκονται σε μοιραία αντίθεση με την τελειωτική καταστροφή του ποιητικού υποκειμένου στο δυσάρεστο και επώδυνο παρόν του. Επισημαίνει η Θάλεια Ιερωνυμάκη ότι «ο Φιλύρας δεν κλείνεται ολόκληρος²⁵⁰ μέσα στην τρέλα, αλλά ζει στο μεταίχμιο παλινδρομώντας από τη λογική στην τρέλα και από την πραγματικότητα στο υπερούσιο και τανάπαλιν. Ενώ ακόμα η νοητική ασθένεια παρουσιάζεται τόσο ως κίνητρο δυνητικής υπέρβασης, προερχόμενο από την αυτοπεποίθηση μιας μεγαλομανίας, όσο και ως διαπίστωση αποτυχίας, απορρέουσα από την καταθλιπτική αδράνεια».

Το ποίημα αποτελεί ουσιαστικά ένα απολογισμό της ζωής. Η ταραγμένη μορφή του ποιητικού υποκειμένου τυραννίζεται στη σκέψη περασμένων, μέσω της μνήμης, που τώρα πια «εκλείστη νεκρή η εγκόσμια Μνήμη (στ.45)». Αποδίδεται σε βάθος το αίσθημα της πίκρας και της οριστική ματαίωσης των πάντων. Μια δυσαρέσκεια είναι εμφανής, καθώς όπως αναφέρει μέσα στο ποίημα στο παρόν του «θάφτηκε η λαχτάρα [...]βαρέθη η Μνήμη (στ.34,43)». Η μεταβολή της τύχης του είναι εμφανής. Τα δεινά και τα πάθη του βίου προκαλούν ένα βάθος στις σκέψεις του. Η πλήξη που βιώνει το ποιητικό εγώ αποδίδεται στο έπακρο, καθώς και η φθορά του. Τώρα στο γήρας του ποιητικού υποκειμένου, είναι οι ηδονικές στιγμές του παρελθόντος, και ταυτόχρονα τα αισθήματα της λύπης και της οδύνης, που προκαλούν την μνημείωση καταστάσεων. Όπως επισημαίνει ο Schopenhauer, «γήρας²⁵¹ και θάνατος, προς τα οποία κατ' ανάγκη οδεύει κάθε ζωή,

²⁵⁰ Μεταξύ άλλων αναφέρει η Ιερωνυμάκη ότι: «Με το πέρασμά του στον κόσμο της ψυχικής νόσου, ο Φιλύρας μοιάζει να αποστασιοποιείται από τον εαυτό και την συνείδησή του, αλλά και να ταυτίζεται με πολλαπλούς εαυτούς και να γίνεται εν τέλει ένας ζωντανός πιερότος, άλλοτε σιωπηλός και απόκοσμος και άλλοτε φλύαρος και θορυβώδης. Ο εραστής, γόης, κοσμικός δανδής και Δον Ζουάν, ο ιδαλγός, Δον Κιχώτης, τσιγγάνος, ακόμη και ο τρελός, αποτελούν όψεις του ίδιου προσώπου. Αν μία από αυτές απομονωθεί, αποδυναμώνονται και οι υπόλοιπες. Ο εραστής χωρίς την αυταρέσκεια του δονζουανισμού και χωρίς το ποιητικό χάρισμα κινδυνεύει να γίνει μελοδραματική καρικατούρα, ο ποιητής - προφήτης μια ανεδαφική περσόνα χωρίς την υποφώσκουσα, αλλά σθεναρά παρούσα φιγούρα του πιερότου, που με τη σειρά του θα κατέληγε σε φαρσικό νούμερο αν δεν είχε ως υπόκρουση το τραγικό βάθος του τρελού». Βλ.σχετικά. Θάλεια Ιερωνυμάκη. *Ο Δανδής και ο Πιερότος. Μαλακάσης, Φιλύρας, Καρυωτάκης*, εκδ.Σμίλη, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, σ.273.

είναι η προερχόμενη από την ίδια φύση καταδικαστική απόφαση για τη βούληση για ζωή, απόφαση που δηλώνει ότι η βούληση αυτή είναι ροπή κατ' ανάγκη αυτοματαιούμενη. Αυτό συντελείται προκειμένου να ανασυστήσει ότι θεωρείται γι' αυτόν σπάνιες εντυπώσεις του βίου, που έχουν οριστικά παρέλθει». Στο άδοξο και πληκτικό παρόν του ποιητικού υποκειμένου, τον γυρεύει ο όλεθρος, καθώς όπως αναφέρει στο ποίημα, «κείτεται ο Γόης μες στο μνήμα τώρα (στ.48)». Στον έπαινο της ένδοξης και θαυμαστής ζωής έρχεται να στοιχηθεί στο λόγο του η εξάντληση, και ο καημός.

Οι πόθοι και η ένταση για τη ζωή, που απροσδόκητα έσβησαν, προβάλλονται έντονα στον ποιητικό διάκοσμο. Η καλή μνήμη του μελαγχολικού έχει επισημανθεί από τον Αριστοτέλη²⁵² στο έργο του *Περί μνήμης και αναμνήσεως*. Στους αναμένους πόθους που άλλοτε κυριεύαν το ποιητικό υποκείμενο τώρα τυραννικά επικρατεί η αποστροφή των πάντων. Έτσι, θλιβερά συναισθήματα έρχονται στο προσκήνιο και κατ' επέκταση μία διάλυση ψυχοσωματική, ως αποτέλεσμα των μοιραίων χτυπημάτων²⁵³ της μοίρας. Η εξάντληση, ο αποχωρισμός από τις χαρές της ζωής, και η αποδυνάμωσή του προβάλλονται. Όπως υποστηρίζει ο Schopenhauer, «ο χρόνος²⁵⁴ είναι η μορφή με την οποία η μηδαμινότητα των πραγμάτων εμφανίζεται ως η φθαρτότητα τους, λόγω της οποίας όλες μας οι απολαύσεις και οι χαρές μας γλιστρούν μέσα από τα χέρια μας και γίνονται ένα τίποτε, ώστε εμείς μετά απορημένοι να αναρωτιόμαστε πού χάθηκαν».

²⁵¹ Ο Schopenhauer αναφέρει ότι: «τα τρία μεγαλύτερα αγαθά της ζωής, την υγεία, τη νεότητα και την ελευθερία, δεν τα νιώθουμε ως τέτοια όσο τα κατέχουμε, αλλά μόνο αφού πλέον τα έχουμε χάσει [...] έτσι ακριβώς αυξάνεται και η δεκτικότητα στον πόνο, καθώς η απώλεια των συνηθισμένων γίνεται αισθητή με οδύνη, ώρες παρέρχονται αργά, όσο πιο δυσάρεστα τις περνάμε». Βλ.σχετικά. Arthur Schopenhauer. *Η βούληση για ζωή και η μηδαμινότητα της ανθρώπινης ύπαρξης*, Μτφ.-Πρλγ.: Δημήτρης Υφαντής, εκδ. Ροές, Αθήνα 2015, σ.44-45, 47-52.

²⁵² Αλεξάνδρα Ρασιδάκη. *Περί μελαγχολίας. Στη θεωρία, τη λογοτεχνία, την τέχνη*, εκδ. Κίχλη, Αθήνα, 2012, σ.28.

²⁵³ Αναφέρει ο Jackie Pigeaud σχετικά με την αντιδιαστολή γηρατειά και νιάτα, ότι: «Τα γηρατειά, που ισοδυναμούν με κατάψυξη, σβήνουν την έμφυτη θερμότητα. Στους νέους, η απώλεια θερμότητας δεν θα μπορούσε να εξηγηθεί από το εξωτερικό ψύχος όπως στους γέρους: είναι μια απώλεια αυτόματη, μια αυτοκαταστροφή της θερμότητας που προκαλεί την ψύξη και την απελπισία». Βλ.σχετικά. Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.119.

²⁵⁴ Arthur Schopenhauer. *Η βούληση για ζωή και η μηδαμινότητα της ανθρώπινης ύπαρξης*, Μτφ.- Πρλγ.: Δημήτρης Υφαντής, εκδ. Ροές, Αθήνα 2015, σ.42-43.

Η πρόγνωση του ποιητή για την μοιραία ήττα γίνεται με βεβαιότητα. Έτσι, αναφέρει στο ποίημα «Στάχτη Νιότης», αποτελούμενο²⁵⁵ από τρεις τετράστιχες στροφές, στους στίχους 5-12, ο ποιητής αναφέρει:

[...]

*Απ' τα τόσα απατηλά σήματα παρμένος
βύθιζα τη σκέψη μου σ' ευωχίας χυμό,
πρόβαινα και γύρναγα ύστερα θλιμμένος
σ' οιμωγών κατάρρευση μ' έναν στεναγμό.*

*Πότος και πανήγυρη, ζήτω οι θείες κοπέλες,
γλέντι και μεθύσι, κόρτε, φλερτ, ζωή,
μ' έριχναν και ρίχνουνε νέους σε τόσες τρέλες
κι ύστερα τί μένει; Στάχτη και φυγή.*

Το φορτίο της ζωής είναι αβάσταχτο, το ποιητικό υποκείμενο καταρρέει, με την αναστάτωση να διαγράφεται στο πρόσωπό του, όπως το αποτυπώνει στην τέχνη του λόγου. Στιγμές με αγαπημένα πρόσωπα, στιγμές, που προσφέρουν χαρά, ζεστασιά και ανακούφιση. Με την διαδικασία της ανάμνησης είναι φανερό ότι οι ώρες βαραίνουν, και τα χτυπήματα στην καρδιά είναι απανωτά. Η σκέψη του θρυμματίζεται και αλλοιώνεται, καθώς αναλογίζεται και συνειδητοποιεί ότι όλες οι χαρές έχουν παρέλθει. Η απόγνωση²⁵⁶ και η φθορά, που έχει υποστεί ο γράφων, αισθητοποιούνται έντονα. Στην αντίπερα όχθη, ο ίδιος ο Φιλύρας, φθαρμένος ψυχοσωματικά, στα σκοτεινά μονοπάτια της σκέψης. Σε τραγούδι με θλιβερό σκοπό, η απώλεια, η κενότητα και η

²⁵⁵ Το ποίημα «Στάχτη νιότης» δημοσιεύτηκε στο περ. *Νέα Εστία*, τχ.379, στις 15 Μαρτ.1943, 328. Αναδημοσιεύτηκε στο περ. *Διαγώνιος*, τχ. 5 (Ιαν.-Μάρτ. 1966),23. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 86, 420.αν.-Μάρτ.1996) 23, σ.393, 472.

ματαιότητα προβάλλονται. Η τελευταία υπόμνηση είναι ακριβώς «κι ύστερα τί μένει; Στάχτη και φυγή (στ.12)». Ο Αιμίλιος Χουρμούζιος για τον Φιλύρα αποδίδει «τη χρήση της χασμωδίας²⁵⁷ σε νεανική απειρία, για να συμπληρώσει ότι στις ωριμότερες συλλογές του ο Φιλύρας αξιοποιεί τη συνίζηση²⁵⁸ με παράλληλη χρήση²⁵⁹ της χασμωδίας». Ο Κλέων Παράσχος αναφέρει για τον ποιητή ότι «Την καλωσύνη²⁶⁰ την τραγουδεί τόσο συχνά ο Φιλύρας, τόσο είναι ποτισμένοι απ' αυτήν οι στίχοι του, ώστε νομίζει κανείς ότι αποτελεί την βαθύτερη ουσία της υπάρξεώς²⁶¹ του. Την αναζητεί παντού, ντύνει με το άγιο νόμα της όλα τα όντα, όχι μόνον τα προσφιλή, αλλά και τα ξένα, όχι μόνον εκείνα που υποπτεύεται ότι συγγενεύουν ψυχικώς²⁶² μαζί του, αλλά και όσα μαντεύει κι' αισθάνεται ότι τα εδηλητηρίασε για πάντα η κακία».

²⁵⁶ Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Αριστοτέλης για τις ευοίωνες εξελίξεις πάνω σε μία κατάσταση μέθης και για το θάρρος που δίνει το κρασί στο *Περί ανέμων* XIV, 31, ότι: «το αίμα γίνεται ξαφνικά αφθονότερο, η ψυχή... αλλάζει καθώς επίσης και οι σκέψεις της ψυχής ξεχνάει τις παρούσες συμφορές και γεμίζει ελπίδα για μελλοντική ευτυχία». Βλ.σχετικά. Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, 1*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998, σ.118.

²⁵⁷ Η Άντεια Φραντζή αναφέρει ότι: «Ανάλογες παρατηρήσεις που επισημαίνουν πρωτίστως το πρόβλημα της χρήσης της χασμωδίας «ως τεχνικού λάθους» βρίσκουμε στον Κώστα Βάρναλη και στον Σήφη Κόλλια. Οι παρατηρήσεις αυτές, που προέρχονται από ανθρώπους που τιμούν το έργο του Φιλύρα, αποδίδουν τη βασική πεποίθηση της δημοτικιστικής παράδοσης, όπου η συνίζηση είναι η κατεξοχήν επιλογή της. Αντίθετα, υποστηρίζουν ότι η χασμωδία κάνει τον στίχο χαλαρό, πλαδαρό, ανούσιο και συνιστά στοιχείο που πριμοδοτεί η ποίηση στην καθαρεύουσα. Ο νέος προβληματισμός που τίθεται εξ αντικειμένου συνδέει το μεικτό γλωσσικό ιδιόλεκτο του Φιλύρα με την κατ' αναλογία μεικτή χρήση της συνίξεως με τη χασμωδία στο πλαίσιο των μορφολογικών επιλογών της στιχουργίας του». Βλ.σχετικά. Άντεια Φραντζή. *Ελεύθερη η ζωή κι άναρχη ως κύμα. Ο ποιητής Ρώμος Φιλύρας (1888-1942)*, εκδ.Γαβριηλίδης, Ίδρυμα Τάκης Σινόπουλος, Αθήνα, 2017, σ.18-19.

²⁵⁸ Ρώμος Φιλύρας. *Άπαντα. Έμμετρα και Πεζά. Κριτική εισαγωγή Αιμ.Χουρμούζιου*, Αθήνα, εκδ.Γκοβόστης, 1939, σ.18.

²⁵⁹ Άντεια Φραντζή. *Οι ατέλειες και οι ελλείψεις της στιχουργίας του Ρώμου Φιλύρα. Η ελευθέρωση των μορφών. Η ελληνική ποίηση από τον έμμετρο στον ελεύθερο στίχο (1880-1940)*, επιμ.Νάσος Βαγενάς, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1996, 163-173.

²⁶⁰ Θάλεια Ιερωνυμάκη. *Ο Δανδής και ο Περότος. Μαλακάσης, Φιλύρας, Καρνωτάκης*, εκδ.Σμίλη, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, σ.332.

²⁶¹ Κλέων Παράσχος. «*Ρώμος Φιλύρας. Ο ποιητής της αγάπης και της καλωσύνης*», περ.*Νέα Εστία* 6 τχ.63 (1 Αυγούστου 1929) σ.604-608.

²⁶² Κλέων Παράσχος. «*Ο ποιητής Ρώμος Φιλύρας*», εφ.*Ελεύθερος Λόγος*, 23.01.1927.

2.2. Οι δύο όψεις του ποιητή: Αισιοδοξία και απαισιοδοξία.

Έχοντας ως αφετηρία την καίρια θέση του Νάσου Βαγενά ότι η «αισιόδοξη ποίηση²⁶³ υπάρχει όχι τόσο γιατί ο ποιητής αισθάνεται αισιόδοξα, όσο γιατί επιθυμεί να διασώσει την αισιοδοξία του», καταλήγω σε κάποια συμπεράσματα, που θα διατυπωθούν ευσύνοπτα σε αυτό το κεφάλαιο. Ενώ, επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη ότι η «αίσθηση της χαμένης ευτυχίας, ο παράδεισος²⁶⁴ των παιδικών χρόνων είναι προϊόν του ενήλικα ανθρώπου, όπως είναι και κατανάλωμά του - ένα προϊόν και κατανάλωμα της μνήμης», έθεσα στον εαυτό μου έναν πρωταρχικό στόχο. Αυτός ήταν η ανακάλυψη και η αποκάλυψη στον αναγνώστη στιγμών από το κύμα της αισιοδοξίας και της απαισιοδοξίας, που φαίνεται να τυλίγει το ποιητικό υποκείμενο. Μέσα από την ανάλυση των παραπάνω ποιημάτων αναδείχθηκε πιστεύω στο έπακρο η δυστυχία και η διάψευση των ελπίδων του ποιητικού εγώ. Εξάλλου, σε κάθε περίπτωση, όπως αναφέρει και ο Schopenhauer, «η δυστυχία γενικότερα είναι που αποτελεί τον κανόνα. Το κακό, και μόνο το κακό, έχει θετικό πρόσημο, αφού μόνο αυτό είναι απτό²⁶⁵».

Στον αρχικό ύμνο και εγκώμιο για τη ζωή, τη φύση, τις χαρές, τις μαγεμένες αισθήσεις, τις αιθέριες γυναικείες μορφές, τα ονειρεμένα νιάτα, τις ορμές που φουντώνουν, το ποιητικό υποκείμενο αλλάζει προσανατολισμό σε ένα παρόν δυσάρεστο. Συγκεκριμένα, στα ποιήματα που ανέλυσά τίθεται στο επίκεντρο η οδύνη²⁶⁶ και το παράπονο στα χείλη του ποιητή.

²⁶³ Νάσος Βαγενάς. *Η εσθήτα της θεάς. Σημειώσεις για την ποίηση και την κριτική*, εκδ.Στιγμή, Αθήνα, 1988, σ.153.

²⁶⁴ Ο.π., σ.151

²⁶⁵ Αρτουρ Σοπνεχάουερ. *Για τη δυστυχία του κόσμου*, μτφ. Μυρτώ Καλοφωλιά, έκδ.Πατάκη, 9η έκδοση, Αθήνα, 2018. σ.12,16-17,19.

²⁶⁶ Οι αξιολογικές κρίσεις που ακολουθούν παρακάτω στο κεφάλαιο αφορούν τα ποιήματα που εξέτασα στο κύριο μέρος της παρούσας εργασίας και τώρα εδώ εκφράζω γενικότερες κρίσεις. Πρόκειται για τα ποιήματα: «Αγάπη, Θάνατος, Ανυπαρξία, Ο Γόης III, Άρρωστο παλικάρι, Πρωινό τρένο, Χωρίς σκοπό, Ταίρι θανάσιμο, Ροδόφυλλα III [Χύνουν τα μάτια δάκρυα], Θρήνος για έναν έρωτα I, Θρήνος για έναν έρωτα III, Ροδοκάντηλα 4 [Μες στην ψυχή μου πόθους κλώθει...], Στη Δύση της ζωούλας, Στο Μαλακάση». Βλ. σχετικά. Φιλύρας Ρώμος. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.52, 74, 85, 98, 121, 146-147, 190, 212, 298, 314, 317, 324, 356.

Η δυστυχία σημαδεύει το ποιητικό εγώ, με τα πάθη να βαραίνουν κάθε στοχασμό. Ένας θάνατος εν ζωή προβάλλεται, πιστεύω, μοιραία, ενώ η υπαρξιακή αγωνία τυλίγει το ποιητικό υποκείμενο και ο νους του να κατακλύζεται από τα βάρη που σηκώνει η ύπαρξη. Ο ποιητικός διάκοσμος αντανακλά στο έπακρο τον εσωτερικό κόσμο του γράφοντος.

Έτσι, όταν η ερωτική φλόγα σβήνει, απομένει η βαθιά πίκρα, που σκεπάζει τον ομιλητή των ποιημάτων, καθώς και το αίσθημα της πλήξης. Πέφτει τότε, από το μαγικό²⁶⁷ ύψος του. Μαύροι στοχασμοί κυριεύουν το ποιητικό υποκείμενο. Τη θέρμη ονειρικών στιγμών, και συνακόλουθα ένα ποιητικό τοπίο μεγαλεπήβολο, και εκστατικό, ακολουθεί τώρα η μοιραία πτώση στο κενό. Προβαίνει σε προσπάθειες να δώσει νέα πνοή στο στίχο, όταν ξεχείλιζε ο στίχος νότες χαράς. Η ιερή γαλήνη που απλώνεται στον περιβάλλοντα ποιητικό χώρο²⁶⁸ εξαφανίζεται, όταν το απέραντο βάθος της πονεμένης καρδιάς εκφράζεται. Η απαλότητα, η αγνή δροσιά και μαγική χάρη του στίχου σβήνουν. Ζητά μία αναζωογόνηση το ποιητικό υποκείμενο.

Πόθοι, λαχτάρες, και μαγικοί έρωτες, που ξεχείλιζαν από το στίχο, και συμβάδιζαν με την νιότη και την εποχή²⁶⁹ της Άνοιξης, εξαφανίζονται με το πέρασμα του χρόνου. Η προοπτική για επικείμενη λύτρωση είναι ανέφικτη. Αναφέρει χαρακτηριστικά η Θάλεια Ιερωνυμάκη ότι «καταφεύγοντας σε ποιήματα εμπνευσμένα από τη φύση, ο Φιλύρας βρίσκει, ενδεχομένως ασυναίσθητα²⁷⁰ και ενστικτωδώς, έναν τρόπο “υγιούς” ή φυσικής εξισορρόπησης των στιγμών μεγαλομανίας». Είναι εμφανές έτσι, πιστεύω, ότι, η πολυδύναμη φαντασία του καλλιτεχνικού υποκειμένου λειτουργούσε ως κινητήριος μοχλός στο πλάσιμο ενός τοπίου, όλο μαγική ευωδιά, με απεριγραπτή ομορφιά και λάμψη αξεπέραστη. Ένα βαθύ σκοτάδι²⁷¹ έχει σκεπάσει το

²⁶⁷ Στο ίδιο.

²⁶⁸ Στο ίδιο.

²⁶⁹ Στο ίδιο.

²⁷⁰ Θάλεια Ιερωνυμάκη. *Ο Δανδής και ο Πιερότος. Μαλακάσης, Φιλύρας, Καρυωτάκης*, εκδ.Σμίλη, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, σ.271-272.

ποιητικό τοπίο, όταν οι λογισμοί του γράφοντος, περιστρέφονται γύρω από τα αμέτρητα αγαθά της νιότης που χάθηκαν. Βάσανα, πάθη και δεινά σκεπάζουν την ύπαρξή του ποιητικού υποκειμένου και προβάλλονται αναπάντεχα στο στίχο.

Τα γηρατειά, καθώς και τα χτυπήματα της μοίρας που δέχτηκε το ποιητικό εγώ, επιτείνουν το υπαρξιακό άγχος, που τον κυριεύει. Στο νου του ποιητικού υποκειμένου επικρατεί ένα χάος²⁷² καθώς κατακλύζεται από αναμνήσεις και συμβάντα. Το δίπολο ηδονή - οδύνη συντροφεύει τους μυστικούς ορίζοντες του ονείρου, που ισοδυναμεί με το άνοιγμά του και το οριστικό του τέλος αντίστοιχα. Το ποιητικό υποκείμενο ως διαβάτης στα μυστικά μονοπάτια του ονείρου στοχάζεται. Οι μεθυστικές αποχρώσεις των ονείρων²⁷³ και των οραμάτων, οι πλατείς ορίζοντές τους και η αστείρευτη χαρά που προκαλούσαν στο ποιητικό υποκείμενο, δε μετριάζει τη θλίψη του, όταν όλα διαλύονται.

Η ψυχοσωματική αναγέννηση²⁷⁴ του ποιητικού υποκειμένου σημειώνεται τη χρονική στιγμή που οι χυμοί στον οργανισμό του είναι σε μεγάλη ποσότητα. Με θριαμβικό τρόπο δίνει στο ποιητικό τοπίο μία μαγική πνοή και συνάμα μία ζωή ονειρεμένη προβάλλεται. Ο ερωτικός σκοπός που συνόδευε το τραγούδι, έτρεφε το ποιητικό εγώ με ελπίδες, μία αγαλλίαση²⁷⁵ στην ψυχή επερχόταν και συνάμα απάλυνση του πόνου. Ρυθμίζει το βηματισμό του ποιήματος και τον καταϊγισμό των ιδεών το ποιητικό υποκείμενο ανάλογα με την ψυχική έντασή του και το απόθεμα των δυνάμεων. Ο Φιλύρας στην πραγματικότητα σχετίζεται με την ομάδα ποιητών που ο Αργυρίου ορίζει ως “γενιά” του 1907, έτος «που οι τότε νέοι εκδίδουν το περιοδικό *Ηγησώ*», και «που σημαδεύει την εξόρμηση²⁷⁶ μιας γενιάς, η οποία διαφοροποιείται από τη γενιά του 1880,

²⁷¹ Οι αξιολογικές κρίσεις που ακολουθούν παρακάτω στο κεφάλαιο αφορούν τα ποιήματα που εξέτασα στο κύριο μέρος της παρούσας εργασίας και τώρα εδώ εκφράζω γενικότερες κρίσεις. Πρόκειται για τα ποιήματα: «Μοίρα, Στα κοιμητήρια, Πρωτομαγιά, [Από το πένθιμο νεκροταφείο], [Άλλη ήταν η ώρα η μοναχή...], Μελαγχολία, Νεκροταφείο φρενοκομείου, Η ξενιτιά, Παλιό μοτίβο». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα εφρεθέντα*, τόμ. Β', φιολ. επιμ.: Χ. Λ. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.134, 153, 216, 234, 236, 256, 291, 300, 324.

²⁷² Στο ίδιο.

²⁷³ Στο ίδιο.

²⁷⁴ Στο ίδιο.

²⁷⁵ Στο ίδιο.

την “αλλιώς ονομασμένη” γενιά²⁷⁷ του Παλαμά».

Στους αναμένους πόθους²⁷⁸ σε ένα ευδαιμονικό παρελθόν στοιχίζονται τώρα στο λόγο τα πάθη, στο δυσάρεστο παρόν, που ταλανίζουν το νου. Αντί της ιδανικής και ονειρεμένης νιότης, είναι τώρα στο προσκήνιο το αργό ξεψύχισμα και ο μαρασμός, όπως παρακολουθήσαμε λεπτομερώς στα ποιήματα. Η παλέτα του ποιητικού υποκειμένου είχε ζωηρές αποχρώσεις, όταν χρωμάτιζε με το πινέλο του ένα μαγευτικό ποιητικό τοπίο, με το να δεσπόζει η αποθέωση όλων των χρωμάτων. Ήταν αντιπροσωπευτικό της λαμπρής χαράς του, και ενός έρωτα σφοδρού²⁷⁹ για τη ζωή. Σε ένα αρχικό ελπιδοφόρο μήνυμα, έρχεται να προστεθεί στο λόγο ένα ανέλπιστο μήνυμα αποτέλεσμα ενός μαρασμού. Η καρδιά του δοκιμάζεται, προσδοκώντας μια θερμή παρηγοριά. Απέναντι στην αρχική ευφρόσυνη χαρά, που διοχετεύοταν ατόφια στο στίχο, έρχονται να στοιχηθούν στο λόγο²⁸⁰ τα βάσανα, που ορίζουν πλέον, την ζωή του ποιητικού σύμπαντος. Οι φορτισμένοι συναισθηματικά συλλογισμοί του, για τη μοιραία μεταβολή, και ανατροπή της τύχης²⁸¹ του, ξετυλίγονται. Μουντές αποχρώσεις κυριαρχούν, όταν προβληματίζεται με μελαγχολικές σκέψεις, πάνω στη συντριβή²⁸² της ύπαρξης και την κενότητα. Στήνει ένα γκρίζο τοπίο ο ποιητής και το αίσθημα της βαριάς ψυχής του διοχετεύεται στο στίχο.

²⁷⁶ Θάλεια Ιερωνυμάκη. *Ο Δανδής και ο Πιερότος. Μαλακάσης, Φιλύρας, Καρυστάκης*, εκδ.Σμίλη, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, σ.182.

²⁷⁷ Αλέξανδρος Αργυρίου. *Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας και η Πρόσληψή της στα Χρόνια του Μεσοπολέμου (1918-1940)*, τόμ.Α', Αθήνα, εκδ.Καστανιώτης, 2000, σ.10.

²⁷⁸ Οι αξιολογικές κρίσεις που ακολουθούν παρακάτω στο κεφάλαιο αφορούν τα ποιήματα που εξέτασα στο κύριο μέρος της παρούσας εργασίας και τώρα εδώ εκφράζω γενικότερες κρίσεις. Πρόκειται, για τα ποιήματα: «Χωρίς σκοπό, Τάιρι θανάσιμο, Ροδόφυλλα ΙΙΙ [Χύνουν τα μάτια δάκρυα], Θρήνος για έναν έρωτα Ι, Θρήνος για έναν έρωτα ΙΙΙ, Ροδοκάντηλα 4 [Μεσ στην ψυχή μου πόθους κλώθει...], Στη Δύση της ζωούλας, Στο Μαλακάση». Βλ. σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ. επιμ.: Χ. Α. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.190, 212, 298, 314, 317, 323, 324, 356.

²⁷⁹ Στο ίδιο.

²⁸⁰ Στο ίδιο.

²⁸¹ Στο ίδιο.

²⁸² Στο ίδιο.

Το ποιητικό εγώ πολιορκείται από εχθρικές²⁸³ προς τη ζωή δυνάμεις. Η λαχτάρα και η δίψα που ένιωθε για τα αγαθά της ζωής χάνονται, καθώς αποδοκιμάζεται. Στην αρχική αίγλη και γοητεία των στοχασμών, έρχεται τώρα να αποτυπωθεί η κατήφεια²⁸⁴ και η δυσθυμία του προσώπου του ποιητή. Η παραίτηση και η εγκατάλειψη από τον αγώνα για τη ζωή, σιγά - σιγά κορυφώνεται. Η δυστυχισμένη συνείδηση του εγκλωβίζει μέσα της το φοβερό αίσθημα της εγκατάλειψης. Ο χρόνος κυλά ορμητικά, και αφήνει μία τρομερή αίσθηση στο καλλιτεχνικό υποκείμενο, καθώς κατακλύζεται²⁸⁵ από βαριές σκέψεις. Η περιπλάνηση στα βάθη της ψυχής του ποιητικού υποκειμένου αφήνει ανεξίτηλα ίχνη στο στίχο. Βιώνει ένα εσωτερικό μαρτύριο το καλλιτεχνικό υποκείμενο, ρίχνει φως σε σκοτεινές όψεις του εαυτού και το χλωμό του βλέμμα προβάλλει στο στίχο. Ο στίχος μας αγγίζει, καθώς μοιραία εκφράζεται ένα αίσθημα προσωπικό. Οι ανικανοποίητες επιθυμίες²⁸⁶ και ένα προδομένο ένστικτο φανερώνονται. Η ταλαιπωρημένη συνείδηση του στερεύει από αισιόδοξες σκέψεις, που μοιραία ναυάγησαν. Το ευφρόσυνο ύφος και ο πλούσιος ποιητικός διάκοσμος μοιραία σβήνουν, όταν πρόκειται να τονιστεί η εσωτερική αλλοίωση και φθορά. Σκεπάζει τη σκέψη ο φόβος για το επικείμενο κακό. Μία καταγραφή σε βάθος όλου του τραγικού²⁸⁷ αδιέξοδου, σε άμεσο συσχετισμό με το πικρό παράπονο της καρδιάς του ποιητή. Ο Αλέξης Πανσέληνος επισημαίνει ότι «στη σύνθεση της εικόνας του καλλιτέχνη²⁸⁸ συμπεριλαμβάνεται ένας μέρος μοναξιάς. Επιζητούμενη ή μη, ακολουθεί τον καλλιτέχνη στις δημιουργικές διαδρομές που διανύει, είτε μόνος είτε συνεργαζόμενος - ανάλογα με τη μορφή τέχνης που υπηρετεί - με άλλους».

²⁸³ Στο ίδιο.

²⁸⁴ Οι αξιολογικές κρίσεις που ακολουθούν παρακάτω στο κεφάλαιο αφορούν τα ποιήματα που εξέτασα στο κύριο μέρος της παρούσας εργασίας και τώρα εδώ εκφράζω γενικότερες κρίσεις. Πρόκειται, για τα ποιήματα: «Χινόπωρο, Εγκατάλειψη, Ανάπαυση, Αμαζόνα, Το τέρμα, Πρωτοχρονιάτικο, Τα γερατεία του Δον Ζουάν, Στάχτη νιότης». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα.Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ. επιμ.: Χ. Α. Καραόγλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.344, 348, 380, 383, 384, 388, 389-391, 393.

²⁸⁵ Στο ίδιο.

²⁸⁶ Στο ίδιο.

²⁸⁷ Στο ίδιο.

²⁸⁸ Μεταξύ άλλων αναφέρει ο Πανσέληνος ότι: « Οι ποικίλες εκδοχές, οι προερχόμενες από τη σύζευξη του καλλιτέχνη με τη μοναξιά, κλιμακώνονται και μεταλλάσσονται στα διάφορα στάδια, τα οποία εκείνος διέρχεται από την ώρα της σύλληψης του οράματος, της πραγματοποίησής του μέχρι την αποδοχή ή την απόρριψή του». Βλ.σχετικά. Αλέξης Πανσέληνος. *Η μοναξιά του λογοτέχνη, η μοναξιά του αναγνώστη*,

Ειδικά, στο ποιητικό τοπίο, όταν πρόκειται για την πραγμάτευση ενός θλιβερού σκοπού, σηματοδοτείται έτσι, το τέλος των δυνατοτήτων, και η οριστική έλλειψη δυνάμεων του ποιητικού εγώ. Ένα βίωμα προσωπικό, που μας αγγίζει σε βάθος ως αναγνώστες. Ο στίχος επιβεβαιώνει την πάλη²⁸⁹ του ποιητικού υποκειμένου να σταθεί όρθιος, απέναντι στη ζωή. Στην αρνητική θεώρηση των πραγμάτων, όπως εξωτερικεύονται απροκάλυπτα στο ποιητικό τοπίο, τοποθετείται η ανήσυχη φωνή του Φιλύρα. Ο ποιητής έσκαψε βαθιά μέσα του και αποκαλύπτει τον δικό του ανεπανάληπτο ψυχικό διάκοσμο. Ξυπνούν μέσα του και επιστρέφουν εικόνες, αποτυπώνοντας ψυχικές²⁹⁰ διαθέσεις. Κάθε γερό θεμέλιο κλονίζεται, τονίζοντας τις αντιξοότητες. Υπογραμμίζεται πόσο επώδυνη είναι η βιωματική εμπειρία. Εξυμνούσε με την πένα του τοπία μαγικά και καταστάσεις όλο αισιοδοξία.

Η παντοδυναμία της φαντασίας προκαλεί το ρίγος μιας βαθιάς συγκίνησης. Στην επώδυνη μοναξιά λειτουργεί ως σωτήρια λύτρωση η γραφή. Ο παράγοντας χρόνος²⁹¹ σαρώνει τα πάντα. Η προσοχή επικεντρώνεται στην ανίχνευση της πηγής, απ' όπου αναβλύζει η δυστυχία. Η δυναμωμένη και όλο μαγευτικά χρώματα φωνή του ποιητικού υποκειμένου, εξασθενεί, όταν προβαίνει σε ένα πικρό απολογισμό της ζωής, που συνθλίβει κάθε ευαίσθητη ψυχή αναγνώστη. Προβάλλεται τώρα με ένταση ο χαλασμός²⁹² και το μοιραίο κατρακύλισμα. Καθρεφτίζεται το απέραντο βάθος μιας ψυχής, και συνάμα το δράμα της ύπαρξης.

περ.Διαβάζω. Μοναξιά και λογοτεχνία, αρ.280, τεύχ.230, Αθήνα, 5/02/1992, σ.34.

²⁸⁹ Οι αξιολογικές κρίσεις που ακολουθούν αφορούν τα ποιήματα που εξέτασα στο κύριο μέρος της παρούσας εργασίας και τώρα εδώ εκφράζω γενικότερες κρίσεις συνολικά. Πρόκειται για τα ποιήματα: «Πρώμοι χαμοί, Στο νέο χρόνο, Εξιλασμός, Στο νέο χρόνο, Οι Μποέμ, Καιροί..., Ανανέωση, Πρωτοβρόχι, Μόνο την ίδια μου αγλαία ψυχή, [Τώρα σιμώνω στου τάφου τον ουδό], Μοίρα, Στα κοιμητήρια, Πρωτομαγιά, [Από το πένθιμο νεκροταφείο], [Άλλη ήταν η ώρα η μοναχή...], Μελαγχολία, Νεκροταφείο φρενοκομείου, Η ξενιτιά, Παλιό μοτίβο, Χινόπωρο, Εγκατάλειψη, Ανάπαυση, Αμαζόνα, Το τέρμα, Πρωτοχρονιάτικο, Τα γερατειά του Δον Ζουάν, Στάχτη νιότης». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.17, 19, 24, 49-50, 51, 69, 86, 104, 129, 130, 134, 153, 216, 234, 236, 256, 291, 300, 324, 344, 348, 380, 383, 384, 388, 389-391, 393.

²⁹⁰ Στο ίδιο.

²⁹¹ Στο ίδιο.

²⁹² Οι αξιολογικές κρίσεις που ακολουθούν αφορούν τα ποιήματα που εξέτασα στο κύριο μέρος της παρούσας εργασίας και τώρα εδώ εκφράζω γενικότερες κρίσεις συνολικά. Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Μοίρα, Στα κοιμητήρια, Πρωτομαγιά, [Από το πένθιμο νεκροταφείο], [Άλλη ήταν η ώρα η

Η αίσθηση της πίκρας²⁹³ σηματοδοτείται με την διάλυση των οραμάτων, και της συνειδητοποίησης του υπαρξιακού αδιέξοδου από το ποιητικό εγώ. Η έλευση ή μη του ονείρου έχει ως αντίκτυπο στο ποιητικό εγώ τα ακόλουθα: χαρά²⁹⁴ - πόθοι - παρηγοριά και πόνος - καημός - μαύρος στεναγμός, αντίστοιχα.

Ένας βαρύς σκοπός στο ποίημα τονίζεται κάθε φορά, σε ένα δυσάρεστο παρόν, με την παράλληλη ανάδειξη της τραγικότητας της στιγμής. Η χαρά σβήνει και ο μαρασμός της μορφής του ποιητικού υποκειμένου εικονίζεται. Ένα βαρύ, και συνάμα θλιβερό μήνυμα²⁹⁵ ως αποκάλυψη της ατονίας του ποιητή, της πληγωμένης, και ευαίσθητης ψυχής του. Η αίσθηση του καταλύτη χρόνου κλιμακώνει τα δυσάρεστα συναισθήματά του, κάνοντας φανερή την εσωτερική φθορά²⁹⁶ του, και τα βάρη που έχει φυλάξει στην ψυχή του. Δοκιμάζεται σκληρά, ραγίζει η καρδιά του και το ξέφτισμά της μορφής του ποιητικού εγώ αποτυπώνεται. Πληγώνεται και πεισιθάνατες σκέψεις συντροφεύουν τον ομιλητή. Σε κάθε συναισθηματική κατάρρευση²⁹⁷ του ποιητικού υποκειμένου ακολουθεί η παρακμή και η βαριά αίσθηση της πλήξης. Η ανάδειξη, και ταυτόχρονα η αποκάλυψη πτυχών της εσωτερικής ζωής²⁹⁸ του ποιητικού υποκειμένου είναι γοητευτική, και αποδίδεται με ζωνχές αποχρώσεις.

μοναχή...], Μελαγχολία, Νεκροταφείο φρενοκομείου, Η ξενιτιά, Παλιό μοτίβο, Χινόπωρο, Εγκατάλειψη, Ανάπαυση, Αμαζόνα, Το τέρμα, Πρωτοχρονιάτικο, Τα γερατειά του Δον Ζουάν, Στάχτη νιότης». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Α. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.134, 153, 216, 234, 236, 256, 291, 300, 324, 344, 348, 380, 383, 384, 389-391,393.

²⁹³ Στο ίδιο.

²⁹⁴ Στο ίδιο.

²⁹⁵ Στο ίδιο.

²⁹⁶ Στο ίδιο.

²⁹⁷ Στο ίδιο.

²⁹⁸ Οι αξιολογικές κρίσεις που ακολουθούν αφορούν τα ποιήματα που εξέτασα στο κύριο μέρος της παρούσας εργασίας και τώρα εδώ εκφράζω γενικότερες κρίσεις συνολικά. Ενδεικτικά αναφέρω τα ποιήματα: «Αγάπη, Θάνατος, Ανυπαρξία, Ο Γόης ΙΙΙ, Άρρωστο παλικάρι, Πρωινό τρένο, Χωρίς σκοπό, Ταίρι θανάσιμο, Ροδόφυλλα ΙΙΙ [Χύνουν τα μάτια δάκρυα], Θρήνος για έναν έρωτα Ι,Θρήνος για έναν έρωτα ΙΙΙ, Ροδοκάνθηλα 4 [Μες στην ψυχή μου πόθους κλώθει...], Στη Δύση της ζωούλας, Στο Μαλακάση». Βλ. σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Α. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.52, 74,85, 98, 121, 146-147, 190, 212, 298, 314, 317, 324,

Το τρομερό μαρτύριο που βιώνει εσωτερικά, σκιαγραφείται με ένταση, μέσα από τις φράσεις και η απασιοδοξία²⁹⁹ τον συντροφεύει. Δε μπορεί να παλέψει επιδέξια το φόβο και προβάλλεται φανερά, καθώς κατακλύζεται από αινιγματικά ερωτήματα, που μένουν άλυτα. Θλιβερά συμβάντα που προσανατολίζουν τον γράφοντα στον προβληματισμό πάνω σε ζητήματα της ύπαρξης, που βαραίνουν. Η έκφραση του ποιητή αποδίδει τους κρυφούς πόθους³⁰⁰ και τα μοιραία πάθη, που διακατέχουν την θλιμμένη ψυχή του.

Ένας βαρύς σκοπός στα ποιήματα εκφράζεται, όταν η μοιραία πτώση³⁰¹ του ποιητικού υποκειμένου είναι στο προσκήνιο. Παράλληλα, βέβαια, προβάλλεται η συνειδητοποίηση της τραγικότητας της στιγμής από το ποιητικό υποκείμενο και ο μαρασμός της μορφής του εικονίζεται. Η μεταβολή των συναισθημάτων του ποιητικού υποκειμένου εικονίζεται³⁰² πιστεύω, στα αντιθετικά ζεύγη, που ανιχνεύονται στα ποιήματα του Φιλύρα «πλημμύρα χαράς - φρίκη, αντρειωμένος - σκεβρός, μαγικό ανύψωμα - κλονισμός πίστης, μαγική ανάπαυση - βαριά μελαγχολία, σκιρτήματα και αιθρία καρδιάς - ματαιότητα, ωραία νιότη - σκληρά γηρατειά, εύχυμη Άνοιξη - στέρεμα χυμών τον Χειμώνα, φαιδρό μήνυμα στίχου - βαρύς σκοπός, όνειρο³⁰³ αγάπης - λυγμοί, αλκή και ευθυτένεια - πικρός κλονισμός και γειρμένος, η θέληση για ζωή - μάταια μάχη, χυμοραντισμένος - απαρηγόρητος». Αξίζει να αναφέρω ότι, παρέλειψα τρία ποιήματα από την έρευνά μου, τα οποία από μόνα τους απαιτούν ειδική μελέτη πραγμάτευσής τους. Αρχικά, είναι το ποίημα «Υπεράνω...»³⁰⁴ που εντάσσεται στην ποιητική συλλογή³⁰⁵ *Γυρισμοί* (1919), και αποτελείται από δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές. Στην συνέχεια, παρέλειψα το ποίημα «Ο

356.

²⁹⁹ Στο ίδιο.

³⁰⁰ Στο ίδιο.

³⁰¹ Στο ίδιο.

³⁰² Στο ίδιο.

³⁰³ Ενδεικτικά αναφέρω και τα ποιήματα όπου εντόπισα επιπλέον τα αντιθετικά ζεύγη: «Μοίρα, Στα κοιμητήρια, Πρωτομαγιά, [Από το πένθιμο νεκροταφείο], [Άλλη ήταν η ώρα η μοναχή...], Μελαγχολία, Νεκροταφείο φρενοκομείου, Η ξενιτιά, Παλιό μοτίβο, Χινόπωρο, Εγκατάλειψη, Ανάπαυση, Αμαζόνα, Το τέρμα, Πρωτοχρονιάτικο, Τα γερατειά του Δον Ζουάν, Στάχτη νιότης». Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2013, σ.134, 153, 216, 234, 236, 256, 291, 300, 324, 344, 348, 380, 383, 384,

Πιερότος»³⁰⁶ (1922) αποτελούμενο από έντεκα τετράστιχες³⁰⁷ στροφές. Το τρίτο ποίημα που παρέλειψα είναι το «Μοίρα άγει», που πρωτοδημοσιεύτηκε³⁰⁸ στην εφημερίδα *Ελεύθερον Βήμα* στις 12.10.1926 αποτελούμενο από δέκα τετράστιχες³⁰⁹ στροφές. Συγκεκριμένα, τόσο λόγω μεγάλης έκτασης, όσο και λόγω του πυκνού τους νοήματος απαιτούν πολύπλευρο ερευνητικό ενδιαφέρον και ειδική πραγμάτευση, προκειμένου να οραματιζόμαστε ως ερευνητές ότι, από την επιφάνεια θα φτάσουμε στο βάθος του νοήματός τους.

389-391, 393.

³⁰⁴ Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', επιμ.: Χ.Λ.Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.154.

³⁰⁵ Αναφέρει για το ποίημα *Υπεράνω...* η Θάλεια Ιερωνυμάκη ότι: «Υφιστάμενος τις επιθέσεις του πλήθους, ο δημιουργός γίνεται εξιλαστήριο θύμα. Η ταπείνωσή του όμως παρέχει την ευκαρία για να επέλθει, όχι η «ανάσταση», αλλά η αναγέννηση, όπως άλλωστε υποδεικνύει και το ποίημα του Baudelaire «Benediction», όπου ο ποιητής ως καταραμένη ύπαρξη γίνεται το σκεύος της οργής των άλλων, διατηρώντας ουσιαστική επικοινωνία μόνο με τα στοιχεία της φύσης. Βλ.σχετικά. Θάλεια Ιερωνυμάκη. *Ρώμος Φιλύρας, ήρωας και θύμα: Ο Μιλτιάδης Μαλακάσης και οι υποθήκες του Κ.Γ.Καρνωτάκη*, περ.Κονδυλοφόρος, τόμ.10, Θεσσαλονίκη 2011, σ.98.

³⁰⁶ Αξίζει να αναφέρω ότι, το ποίημα «Ο Πιερότος» αναδημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Η Εικονογραφημένη Εύα*, τχ.1 (4 Φεβρ.1923)7, και στο περιοδικό *Κυριακή του Ελεύθερου Βήματος*, τχ.12 (27 Φεβρ.1927) 3, (παραλείπεται η 6η στροφή). Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.217-218, 408.

³⁰⁷ Ο Γιάννης Δάλλας αναφέρει ότι: «Στη δική του ποίηση ο κλόουν από θέαμα κατέληξε να ταυτιστεί με τη ζωή του. Και ταυτόχρονα να γίνει έκφραση του φαντασιακού βιώματος μιας (δια)ταραγμένης εποχής». Βλ.σχετικά. Γιάννης Δάλλας. *Ρώμος Φιλύρας. Μια παρουσίαση από τον Γιάννη Δάλλα*, εκδ.Γαβριηλίδης, σειρά. «Έκ νέου», Αθήνα 1999, σ.15.

³⁰⁸ Το ποίημα «Μοίρα άγει» δημοσιεύτηκε για δεύτερη φορά στο περιοδικό *Κυριακή του Ελεύθερου Βήματος*, τχ.8 (30.Ιαν.1927) 4 και για τρίτη φορά στην εφημερίδα *Ελεύθερον Βήμα*, στις 13.8.1928. Επιπλέον αναδημοσιεύτηκε στο έργο Τάσος Κόρφης. *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη ζωή και στο έργο του*, Αθήνα, εκδ.Πρόσπερος, 1992, σ.72. Βλ.σχετικά. Ρώμος Φιλύρας. *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ. Β', φιλολ.επιμ.: Χ. Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013, σ.34, 413.

³⁰⁹ Όπως επισημαίνει ο Γιάννης Δάλλας για το ποίημα του Φιλύρα «Μοίρα άγει»: « Στον ποιητή απαντά, πιο πολύ παραινετικά ως ομότεχνος (παρά σχετλιαστικά), ο Καρνωτάκης με την τελευταία στροφή του ποιήματος «Υποθήκες» της συλλογής *Ελεγεία και σάτιρες* (1927): *Άσε τα γύναια και το μαστροπό/λαό σου Ρώμε Φιλύρα. / Σε βάραθρο πέφτοντας αγριωπό, / κράτησε σκήπτρο και λύρα.*» Βλ.σχετικά. Γιάννης Δάλλας. *Ρώμος Φιλύρας. Μια παρουσίαση από τον Γιάννη Δάλλα*, εκδ.Γαβριηλίδης, σειρά. «Έκ νέου», Αθήνα 1999, σ.61.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Έχει καταστεί φανερή η ευαισθησία του καλλιτεχνικού υποκειμένου. Επιχείρησα, ως ερευνητής, να προβώ σε μία εξονυχιστική ανάλυση της απαισιοδοξίας του ποιητικού υποκειμένου, που ισοδυναμεί με το τέλος κάθε λεπτής χαράς. Επιπλέον, επικεντρώθηκα στην μελαγχολία, που τον τυλίγει, καθώς και στη συντριβή του ποιητικού εγώ. Το εγχείρημα προβολής του ποιητή για τα νεοελληνικά γράμματα είναι μείζονος σημασίας. Συγκεκριμένα, φέρνω στην επιφάνεια και αναδεικνύω σε βάθος τον ψυχισμό, τις βαθύτερες ανησυχίες, τα υπαρξιακά άγχη, τις ελπίδες που ανάβουν και σβήνουν εντός του ποιητή. Σε κάθε περίπτωση, για τον ποιητή λαμβάνουμε υπόψη την παρατήρηση του Νάσου Βαγενά ότι³¹⁰ «η ποιητική γλώσσα είναι η γλώσσα μιας θρησκευτικότητας: της επιθυμίας να υψωθεί στον παράδεισο της έκφρασης. Η ηθική της εξαρτάται από το πάθος με το οποίο ανακτά τη χαμένη ενότητα του σημείου».

Είμαι βαθύτατα πεπεισμένος ότι σε χαλεπούς καιρούς, όπου η ευαισθησία έχει εξαφανιστεί, το ανέβασμα της λυρικής φωνής του υπό εξέταση συγγραφέα, καθώς και η ανάδειξη πτυχών της ποίησής του έχει σημασία απροσμέτρητη για τα πνευματικά δεδομένα. Το πορτρέτο του Φιλύρα, ως ιδιοφυούς μελαγχολικού, διαμορφώνεται έτσι ως εξής «η μελαγχολία³¹¹ παρουσιάζεται ως ο κατεξοχήν κίνδυνος για τον άνθρωπο του πνεύματος, αλλά και ως πηγή έμπνευσης και δημιουργικότητας. Αναδεικνύεται έτσι η αμφισημία του όρου, αλλά και ο συγκερασμός των αντίρροπων τάσεων στο ποιητικό υποκείμενο». Η επιλογή του συγκεκριμένου συγγραφέα, καθορίστηκε από βαθύτερες ανησυχίες

³¹⁰ Μεταξύ άλλων είναι χρήσιμες οι κρίσεις του Βαγενά, προκειμένου να προσεγγίσουμε την ποίηση του Φιλύρα, και συγκεκριμένα ότι: «Η ποίηση είναι ο χρόνος του άχρονου παρόντος. Γιατί απογυμνώνει το παρελθόν και το παρόν από τη χρονικότητά τους: αποχροντοποιεί τις εικόνες του παρελθόντος αποσπώντας τις από τη μνήμη· απαλείφει από το παρόν τα επίκαιρα στοιχεία του εμβαπτίζοντάς το σε μια παρθενική λήθη. Παρελθόν και παρόν συναντιούνται στην ποίηση σ' ένα αχρονικό σημείο, σ' ένα βαθύ, ακατάλυτο, αέριο παρόν [...] η ποίηση είναι μια καταβύθιση του ποιητή στα βαθύτερα στρώματα της ψυχής του τότε είναι και μια μέθοδος αυτογνωσίας - ένας δραστικός τρόπος να επικοινωνήσει με τον εαυτό του (ο πιο δραστικός τρόπος), ένα μέσο για να συμφιλιωθεί μαζί του». Βλ. σχετικά. Νάσος Βαγενάς. *Η εσθήτα της θεάς. Σημειώσεις για την ποίηση και την κριτική*, εκδ. Στιγμή, Αθήνα 1988, σ.220, 223, 228, 230.

³¹¹ Αλεξάνδρα Ρασιδάκη. *Περί μελαγχολίας. Στη θεωρία, τη λογοτεχνία, την τέχνη*, εκδ. Κίχλη, Αθήνα, 2012, σ.14-15, 24-25.

μου ως ερευνητή για την διερεύνηση εσωτερικών τοπίων του συγγραφέα και της τάσης για ενδοσκοπήση. Επιπλέον, οι αξιολογικές μου κρίσεις επιχειρούν να ανασυνθέσουν την λησμονησμένη μορφή του Φιλύρα και να τον φέρουν ουσιαστικά στην επιφάνεια. Κρυφή επιθυμία μου είναι το καλλιτεχνικό υποκείμενο να βρίσκεται συνεχώς παρών στη συνείδηση των αναγνωστών, απελευθερωμένο από τα περιοριστικά δεσμά μιας εποχής. Σε κάθε περίπτωση λαμβάνουμε υπόψη την παρατήρηση του Βαγενά ότι «η ποιητική εμπειρία του ποιητή είναι μια γλωσσική εμπειρία: δημιουργείται ακριβώς και μόνο τη στιγμή της επαφής του βιωματικού υλικού με τη γλώσσα, ενώ ως κριτικός στόχος ήταν να δείξω πως οδηγήθηκα στη δική μου άποψη για το έργο και να εξηγήσω τους λόγους για τους οποίους το έργο έχει αξία για μένα και την εποχή μου³¹²».

³¹² Ο Νάσος Βαγενάς αναφέρει μεταξύ άλλων ότι: «όλη η κριτική είναι ποίηση σε πρόζα [...] η ποιητική είναι ένα μόνο μέρος της κριτικής δραστηριότητας, το άλλο μέρος της οποίας είναι η ερμηνεία. Ποιητική και ερμηνεία είναι συμπληρωματικές μεταξύ τους λειτουργίες». Βλ.σχετικά. Νάσος Βαγενάς. *Η εσθήτα της θεάς. Σημειώσεις για την ποίηση και την κριτική*, εκδ.Στιγμή, Αθήνα 1988, σ.53, 54, 188, 195, 210, 212.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγγελάτος Δημήτρης. *Η Άλφα βήτα του νεοελληνιστή. Οδηγός για το εισαγωγικό μάθημα στην επιστήμη της Νεοελληνικής Φιλολογίας*, εκδ. Gutenberg, 2011.

- *Η Φωνή της Μνήμης*. Εκδότης Λιβάνης, Νέα Σύνορα 1997.

Αράγης Γιώργος. *Η έννοια της λογοτεχνικής κριτικής*, περ. *Εκηβόλος*, τχ.6, Αθήνα, Χειμώνας 1981.

Αργυρίου Αλέξανδρος. *Γενιά του 1920. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2007.

- *Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας και η Πρόσληψή της στα Χρόνια του Μεσοπολέμου (1918-1940)*, τόμ. Α', Αθήνα, εκδ. Καστανιώτης, 2000.

- *Μεσοπόλεμος. Λεξικό της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα. Έργα. Ρεύματα. Όροι*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2007.

Αριστοτέλης. *Μελαγχολία και ιδιοφυΐα, Το 30ό πρόβλημα, I*, εισ. Jackie Pigeaud, μτφ. Αλόη Σιδέρη, εκδ. Άγρα, σειρά Μέλαινα Χολή, Αθήνα 1998.

Βαγενάς Νάσος. *Η εσθήτα της θεάς. Σημειώσεις για την ποίηση και την κριτική*, εκδ. Στιγμή, Αθήνα, 1988.

Βάρναλης Κώστας. *«Ρώμος Φιλύρας»*. *Αισθητικά-Κριτικά*, τόμ. Β', Αθήνα, εκδ. Κέδρος, 1984.

Γαραντούδης Ευριπίδης. *Και με τον ήχον των για μια στιγμή επιστρέφουν... Η ελληνική ποίηση τον 20ό αιώνα. Επίτομη Ανθολογία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2016.

Δάλλας Γιάννης. *Ρώμος Φιλύρας. Μια παρουσίαση από τον Γιάννη Δάλλα*, εκδ. Γαβριηλίδης, σειρά. "Εκ νέου", Αθήνα 1999.

Δεσποτιδής Αντώνης. *Ο Συμβολισμός στη νεοελληνική λογοτεχνία. Λεξικό της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα. Έργα. Ρεύματα. Όροι*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2007.

- *Παρακμή. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2007.

Ζήρας Αλέξης. *Καταραμένοι ποιητές. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007.

Ιερωνυμάκη Θάλεια. *Ο Δανδής και ο Πιερότος. Μαλακάσης, Φιλύρας, Καρυωτάκης*, εκδ.Σμίλη, Αθήνα, Ιανουάριος 2019.

- *Ρώμος Φιλύρας, ήρωας και θύμα: Ο Μιλτιάδης Μαλακάσης και οι υποθήκες του Κ.Γ.Καρυωτάκη*, περ.Κονδυλοφόρος, τόμ.10, Θεσσαλονίκη 2011.

Καλοκύρης Γεράσιμος. *Η θεωρία της ανάγνωσης του Ρικαίρ στο Χρόνος και αφήγηση*, περ.Νέα Εστία, τεύχ.1847, έτος.85ο, τόμ.170ος, Σεπτέμβριος 2011.

Κόλλιας Σήφης Γ. *Ρώμος Φιλύρας*, με πρόλογο του ακαδημαϊκού κ.Γρ. Ξενόπουλου, Μάιος 1946, Κόρινθος.

Κόρφης Τάσος. *Ματιές στη λογοτεχνία του Μεσοπολέμου*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1991.

- *Ρώμος Φιλύρας. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, εκδ.Πρόσπερος, Αθήνα 1992.

Λαινγκ Ρόναλντ. *Ο διχασμένος εαυτός*, μτφ.Θεόδωρος Παραδέλλης, εκδ.Καστανιώτη, Αθήνα, 1975.

Λαπαθιώτης Ναπολέον. *Ποιήματα*, επιμ. Μάριος-Κυπαρίσσης Μώρος, εκδ. Αντώνης Μαλλιάρης, διευθ. έκδ.Δημήτρης Μαλλιάρης, εκδ. Μαλλιάρης-Παιδεία Α.Ε, Θεσσαλονίκη 2017.

Μερακλής Μ.Μιχάλης. *Καταραμένοι ποιητές. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007.

-*Νεορομαντισμός και νεοσυμβολισμός. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007.

- *Παρακμή. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007.

- *Φιλύρας,Ρώμος. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007.

Μήτας Στέργιος. *Η πρωθύστερη σημασία του Ρώμου Φιλύρα*, περ. *The Books Journal*, τχ. 60, 14/01/2016.

Μουλλάς Παναγιώτης. *Το στίγμα (και τα στίγματα) της κριτικής*, περ.Σύγκριση/*Comparaison*, τχ.2-3, 1991.

Νικολαρεΐζης Δ. «η κριτική-προπάντων η κριτική!». *Δοκίμια κριτικής-Ούγος Φώσκολος και Ανδρέας Κάλβος*, επιμ.Χ.Λ.Καράογλου, εκδ.Άγρας, Νοέμβριος 2011.

Ντουνιά Χριστίνα. *Η δεκαετία του 1920. Από την ποίηση της παρακμής στην κοινωνική αμφισβήτηση. Για μια ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας του εικοστού αιώνα. Προτάσεις ανασυγκρότησης, θέματα και ρεύματα. Πρακτικού Συμποσίου στη μνήμη του Αλέξανδρου Αργυρίου*. Ρέθυμνο 20-22 Μαΐου 2011, επιμ. Αγγέλα Καστρινάκη, Αλέξης Πολίτης, Δημήτρης Τζιόβας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης- Μουσείο Μπενάκη, Ηράκλειο 2012.

Ουάϊλντ Όσκαρ. *Στοχασμοί, Επιλογή από το έργο του*, μτφ. Σπύρος Τσακνιάς, εκδ.Στιγμή, Αθήνα 2007.

Πανσέληνος Αλέξης. *Η μοναξιά του λογοτέχνη, η μοναξιά του αναγνώστη*, περ.Διαβάζω. *Μοναξιά και λογοτεχνία*, αρ.280, τεύχ.230, Αθήνα, 5/02/1992.

Παραδείση Ευδοκία. *Φιλύρας, Ρώμος. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2007.

Παράσχος Κλέων. «*Ρώμος Φιλύρας. Ο ποιητής της αγάπης και της καλωσύνης*», περ.Νέα Εστία 6 τχ.63 (1 Αυγούστου 1929).

- «*Ο ποιητής Ρώμος Φιλύρας*», εφ.Ελεύθερος Λόγος, 23.01.1927.

Πεσκειζή Μαρία Κ. *Θεωρία της λογοτεχνίας και νεοελληνική λογοτεχνική κριτική*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2003.

Πολίτης Λίνος. *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., 21η ανατύπωση, Αθήνα 2014.

Σκλόφσκι Βίκτορ. *Η τέχνη ως τεχνική. Η λογοτεχνική θεωρία του εικοστού αιώνα. Ανθολόγιο κειμένων*, επιμ. Κ.Μ. Newton, μτφ. Αθανάσιος Κατσικερός - Κώστας Σπαθαράκης, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2014.

Σοπνεχάουερ Άρτουρ. *Για τη δυστυχία του κόσμου*, μτφ. Μυρτώ Καλοφωλιά, έκδ.Πατάκη,

ένατη έκδοση, Αθήνα, 2018.

Στεργιόπουλος Κώστας. *Εισαγωγή. Η ελληνική ποίηση*. Ανθολογία-Γραμματολογία, τ.Γ', εκδ.Σοκόλη, Αθήνα 1990 (3ή έκδ.).

Φιλοκύπρου Έλλη. *Η γενιά του Καρυωτάκη, φεύγοντας τη μάστιγα του λόγου*, εκδ.Νεφέλη, Αθήνα 2009.

Φιλύρας Ρώμος. *Άπαντα. Έμμετρα και Πεζά. Κριτική εισαγωγή Αιμ.Χουρμούζιου*, Αθήνα, εκδ.Γκοβόστης, 1939.

- *Η ζωή μου εις το Δρομοκαϊτειον και άλλα αυτοβιογραφικά*, φιλ.επιμ. πρόλογ. εισαγ. : Γιάννης Παπακώστας, εκδ.Καστανιώτη, Αθήνα 2007.

- *Η πετριά*, περ.Μπουκέτο, 17/12/1931.

- *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Α', φιλολ.επιμ.: Χ.Λ. Καράογλου - Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013.

- *Ποιήματα. Άπαντα τα ευρεθέντα*, τόμ.Β', φιλολ.επιμ.: Χ.Λ. Καράογλου- Αμαλία Ξυνογαλά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013.

Φραντζή Άντεια. *Ελεύθερη η ζωή κι άναρχη ως κύμα. Ο ποιητής Ρώμος Φιλύρας (1888-1942)*, εκδ.Γαβριηλίδης, Ίδρυμα Τάκης Σινόπουλος, Αθήνα, 2017.

- *Οι ατέλειες και οι ελλείψεις της στιχουργίας του Ρώμου Φιλύρα. Η ελευθέρωση των μορφών. Η ελληνική ποίηση από τον έμμετρο στον ελεύθερο στίχο (1880-1940)*, επιμ.Νάσος Βαγενάς, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1996.

Φρόντ Σίγκμουντ. *Νέα σειρά των παραδόσεων για την εισαγωγή στην ψυχανάλυση*, μτφ. Κλαίρη Τρικεριώτη, εκδ.Επίκουρος, Αθήνα 1977.

Φτέρης Γ. *Δον Κιχώτης με Πήγασο*, εφ.Το Βήμα, 12.8.1952.

- *Ο Φιλύρας*, εφ. Το Βήμα, 5.8.1951.

Χατζηβασιλείου Βαγγέλης. *Πιερότος μιας μαγικής νύχτας*, εφ.Ελευθεροτυπία, 23/12/1992, σ.7/31.

Barthes Roland. *Κριτική και Αλήθεια*, μτφ.Θέμης Μπανούσης, συλλογή «Θεωρία», εκδ.Καστανιώτη.

Beaton Roderick. *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία*, μτφ.Ευαγγελία Ζουργού, εκδ.Νεφέλη, Δεκέμβριος 1996.

Chadwick Charles. *Συμβολισμός*, μτφ.Στέλλα Αλεξοπούλου, εκδ.Ερμής, Αθήνα 1981, σειρά. *Η γλώσσα της κριτικής*, 16.

Dilthey Wilhelm. *Η Γένεση της Ερμηνευτικής*, εισαγ.-μτφ.-σχ.: Δημήτρης Υφαντής, εκδ.Ροές, Αθήνα, 2010.

Eagleton Terry. *Εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας*, μτφ. Μ. Μαυρωνάς, Αθήνα 1989, εκδ.Οδυσσέας.

Freud Sigmund. *Ομαδική και ατομική ψυχολογία*, μτφ. Στάθης Φερεντίνος, εκδ.Νέα Εποχή.

- *Le malaise dans la culture*, PUF, Παρίσι, 2002.

Hirigoyen Marie France. *Η μοναξιά στον εικοστό πρώτο αιώνα*, μτφ. Έφη Κορομηλά, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2008.

Pigeaud Jackie. *Folie et cures de la folie chez les medecins de l' Antiquite greco-romaine. La Manie*, Παρίσι, Belles Lettres, 1987.

Potebnya Alexander. *Iz zapisok po teorii slovesnosti [Σημειώσεις για τη θεωρία της γλώσσας]*, Χάρκοβο 1905.

Schopenhauer Arthur. *Η βούληση για ζωή και η μηδαμινότητα της ανθρώπινης ύπαρξης*, Μτφ.-Πρλγ.: Δημήτρης Υφαντής, εκδ. Ροές, Αθήνα 2015.

- *Τα περί οδύνης και θανάτου*, μτφ. Χ.Α. Βασιλειάδη, 2005, εκδ. Παν. Π. Μαυράκη.

Vitti Mario. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, εκδ.Οδυσσέας, Αθήνα 2003.